65 років відкритих
POLTAVA UNIVERSITY OF ECONOMICS AND TRADE

Олена Горбань

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Полтава
2026

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ (ПУЕТ)
Кафедра правознавства

Олена Горбань

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
для самостійного вивчення навчальної дисципліни
здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності D4 Публічне управління та адміністрування
галузі знань D Бізнес, адміністрування та право

Полтава
ПУЕТ
2026

Автор: ***Олена Горбань,*** канд. філос. наук, доцент, доцент кафедри правознавства Полтавського університету економіки і торгівлі.

Рецензенти: ***Дмитро Карамишев,*** д-р держ. упр., професор, професор кафедри медицини катастроф та військової медицини Полтавського державного медичного університету;
Аліса Косенко, канд. держ. упр., доцент, доцент кафедри економічної політики та менеджменту Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Рекомендовано до видання, розміщення в електронній бібліотеці та використання в освітньому процесі на засіданні кафедри правознавства ПУЕТ
30 грудня 2026 р., *протокол №* ***5***

Горбань Олена

Публічна політика : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності D4 Публічне управління та адміністрування галузі знань D Бізнес, адміністрування та право / Олена Горбань. – Полтава : ПУЕТ, 2026. – 215 с. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

Відповідальні за зміст навчально-методичного видання автор, рецензенти та завідувач кафедри правознавства ***Галина Лаврик***

Повне чи часткове відтворення, тиражування, передрук і розповсюдження цього видання без дозволу Полтавського університету економіки і торгівлі **ЗАБОРОНЕНО**

© Полтавський університет економіки і торгівлі, 2026

ЗМІСТ

Вступ 5

Навчальна програма навчальної дисципліни 14

Тематичний план навчальної дисципліни.....26

Методичні рекомендації щодо самостійного
вивчення навчальної дисципліни.....30

Модуль 1. Науково-методологічні засади публічної політики....30

Тема 1. Науково-методологічні засади
публічної політики 30

Тема 2. Громадянське суспільство і демократія як
передумови формування публічної політики 34

Тема 3. Європейський концепт публічної політики...39

Тема 4. Публічна політика і влада 44

Тема 5. Ресурси публічної політики 49

Тема 6. Політична система суспільства та
її трансформація в контексті публічної політики.....54

Тема 7. Політичні мережі публічної політики.....59

Тема 8. Процеси (цикли) публічної політики 64

Контрольні питання до модулю 1 70

Модуль 2. Публічна політика в дії.....73

Тема 9. Менеджмент публічної політики.....73

Тема 10. Держава в публічній політиці 79

Тема 11. Механізми й інструменти
публічної політики 84

Тема 12. Публічна політика на регіональному
і локальному рівнях 90

Тема 13. Глобальний рівень публічної політики 95

Тема 14. Конфлікти та кризи в публічній політиці ..101
Тема 15. Публічна політика в сучасній Україні.....105
Контрольні питання до модулю 2 110
Методичні рекомендації щодо розробки
та демонстрації тематичних презентацій 113
Система оцінювання знань здобувачів.....114
Перелік питань для підготовки до
підсумкового контролю знань здобувачів (екзамену).....121
Термінологічний словник.....128
Список рекомендованих інформаційних джерел 190

ВСТУП

Концепт публічної політики розроблявся й розвивався західними науковцями у процесах еволюції їх демократій від представницького типу до партисипаторного (учасницького) та деліберативного (дискурсивного) типів. Відповідно змінювалися теорії та практики управлінських парадигм: державного управління (state management), нового публічного менеджменту (new public management or public governance) і, зрештою, доброго (або ж належного) врядування (good, or proper, governance). Сучасний зміст навчальної дисципліни «Публічна політика», яка викладається в університетах Великої Британії та континентальної Європи, відзначається загалом характерними для них плюралістичними підходами, але має й спільні засади. Основні з них: взаємозв'язок із політологією як теоретичною основою концепту публічної політики; викладання ключових концепцій і теоретичних підходів до вивчення та аналізування публічної політики; взаємозв'язок із розвитком демократії у контексті публічного дискурсу та політичної участі зацікавлених акторів громадянського суспільства у спільній з державою розробці політики та співуправлінні.

Так, наприклад, в університеті Ессекса, Велика Британія, магістрів публічної політики готують до кар'єри як на державній службі, так і в неурядових і міжнародних організаціях (фахівці з адвокації, з лобіювання, дослідники політики, аналітики даних), у бізнесі (фахівці з регуляторних питань) тощо[1]. Програма підготовки магістрів, зокрема, містить змістовий модуль «Основи публічної політики» (15 кредитів). У ньому здобувачі знайомляться: із ключовими концепціями і теоретичними підходами до вивчення публічної політики; їх застосуванням до реальних сфер у процесі публічної політики; учасниками й інституціями, залученими до цього процесу. Інший змістовий модуль – «Політика і публічна політика» (15 кредитів) – надає всебічний огляд ключових гравців та інституцій, які формують процес розробки політики. Зокрема вивчається: вплив політичних акторів, інсти-

[1] University of Essex. Master of Public Policy: The Essex MPP. URL: https://www.essex.ac.uk/courses/PG01379/1/Master-of-Public-Policy-The-Essex-MPP.

туцій та стратегій (державних і приватних суб'єктів, коаліцій адвокації, політичних мереж) на формування та реалізацію публічної політики; роль груп інтересів і громадянського суспільства, посередництва інтересів та лобіювання у формуванні публічної політики; вплив міжнародних інституцій і поширення політики за межі національної держави; інструменти публічної політики; політичні конфлікти навколо розробки політики в ключових сферах демократичного правління, включаючи вибори, парламенти, уряди, бюрократію та судову систему[2].

Магістерська програма «Публічне управління та стратегія: управління та політика демократичних інновацій» Тілбургського університету, Нідерланди, зокрема включає такі основні курси: «Добре врядування», «Управління та політика демократичних інновацій», «Публічна стратегія та лідерство»[3]. Зміст першого з них розкриває найширше значення терміну «добре врядування» чи, як його синоніму, «належне управління». Політична частина цього курсу зосереджується на: прозорості державних установ і змістовній участі громадян в управлінській діяльності; перешкодах для належного управління, таких як корупція, бюрократична неефективність. Зміст другого курсу акцентує роль демократичних інновацій в парадигмі належного управління. Зокрема трансформації демократичних інституцій, пов'язані з появою нових соціальних мереж як рушійних сил публічного управління. При цьому особлива увага приділяється контрастам між баченнями, орієнтованими на обговорення, та баченнями, орієнтованими на голосування у процесах прийняття політико-управлінських рішень. У цьому контексті розглядається вбудова в представницьку демократію таких стратегій інновацій, які поєднують агрегативні/плебісцитарні/голосоцентричні методи з інтегративними/дорадчими/розмовно-центричними методами. У змісті третього курсу акцент робиться на подоланні бюрократичних процедур у державних установах, позиціонуючи їх як спільнотворчі арени, де громадяни є партнерами в управлінні на різних його рівнях. При цьому суспільні цінності, спільне та мережеве управління, спіль-

---

[2] University of Essex. Master of Public Policy. URL: https://www1.essex.ac.uk/modules/Default.aspx?coursecode=GV924&year=25.

[3] Tilburg University. M Public Governance. URL: https://www.tilburguniversity.edu/education/masters-programs/public-governance/program.

не створення та спільне виробництво належать до ключових тематичних напрямів стратегічного публічного управління у державному, приватному або некомерційному контекстах і спираються на цю основу для аналізування зусиль стратегічного лідерства[4].

У кількох університетах Німеччини реалізуються магістерські програми Гельмута Шмідта з публічної політики та належного управління[5]. Зокрема в школі публічної політики Віллі Брандта при Ерфуртському університеті магістерська програма з публічної політики спрямована на опанування здобувачами інноваційних форм управління, включаючи співпрацю між державою та суспільством[6]. У початковому курсі «Вступ до публічної політики» викладаються теорії, концепції, терміни та методології публічної політики у процесі її розробки від постановки нового питання до його упровадження та перегляду[7]. Наступний змістовий модуль, розрахований на 1–2 семестри, є вступним до публічної політики як навчальної дисципліни й охоплює методи та концепції з інших навчальних дисциплін, які корисні під час аналізування публічної політики. У модулях із публічного управління та менеджменту (1–3 семестри) викладаються організація, місія та управління державними установами від класичної концепції державного управління до нового державного управління та підприємницького урядування. Здобувачі також отримують розуміння нормативного виміру політичних і державних посад та установ і розвивають свої лідерські компетенції, щоб бути кваліфікованими для етичного лідерства у державному секторі[8].

Магістерська програма «Управління та публічна політика» університету Пассау на базовому етапі навчання передбачає вивчення здобувачами політичної теорії, порівняльного управління,

---

[4] Tilburg University. M Public Governance. URL: https://uvt.osiris-student.nl/onderwijscatalogus/extern/examenprogramma/36211/1U360-2025?taal=en.

[5] DAAD (Master's Scholarships for Public Policy and Good Governance Helmut-Schmidt-Programme. URL: https://static.daad.de/media/daad_de/pdfs_nicht_barrierefrei/in-deutschland-studieren-forschen-lehren/daad_helmut-schmidt-programme_information_about_the_master_s_courses.pdf.

[6] Universitet Erfurt. Willy Brandt School of Public Policy. URL: www.brandtschool.de.

[7] Universitet Erfurt. URL: https://www.uni-erfurt.de/fileadmin/einrichtung/willy-brandt-school/Brandt_School_Academic_Schedules/WBS_AS_WS_24-25.pdf.

[8] Universitet Erfurt. URL: https://www.uni-erfurt.de/en/brandtschool/studies/master-of-public-policy/core-curriculum.

розробку та упровадження політики у формі публічної політики, а також дослідження розвитку. На етапі «Спеціалізація» ці знання змістовно розширюються модулями, що стосуються влади, демократії, (не)рівності, конфліктів, регулювання, сталого розвитку та, загалом, політики в її трансформації[9].

Зміст спільної магістерської програми «Публічна політика та людський розвиток» Маастріхтського університету з Університетом Організації Об'єднаних Націй розпочинається з вивчення навчальної дисципліни «Публічна політика». Її зміст спрямований на всебічне ознайомлення здобувачів із ключовими концепціями, процесами та динамікою публічної політики. Зосереджується на вивченні циклу цієї політики для критичного вивчення ролі різних учасників процесу її розробки[10].

У структурі магістерської програми з публічної політики та менеджменту Університету Глазго, Шотландія, курс «Розуміння публічної політики» має за мету знайомство здобувачів з різними підходами до розуміння того, що є політика та як вона формується: суб'єкти, інститути, ідеології та інші фактори. Зокрема акцентується увагу на тому, що розуміється під «успіхом» політики та як він може бути реалізований і оцінений у широкому колі суб'єктів, які задаються питанням «успіх для кого?». Примітно те, що кар'єра випускників передбачається не тільки в центральних і місцевих органах влади, але й в організаціях так званого «третього сектору» громадянського суспільства, неурядових організаціях (НУО), аналітичних центрах, консалтингових фірмах, приватному секторі[11].

Аналіз українського досвіду викладання навчальної дисципліни «Публічна політика», у контексті зарубіжного досвіду, виявляє як невідповідні, так і відповідні йому приклади. Це свідчить про досі неусталений характер вітчизняної практики зміни парадиг-

---

[9] University of Passau. Governance and Public Policy. URL: https://www.uni-passau.de/master-governance.

[10] Maastricht University. Public Policy and Human Development. URL: https://www.maastrichtuniversity.nl/education/master/programmes/public-policy-and-human-development/courses-and-curriculum; https://www.maastrichtuniversity.nl/file/2025-26-course-catalogue-pphd-v2pdf.

[11] University Glasgow. Public Policy & Management MSc. URL: https://www.gla.ac.uk/postgraduate/taught/publicpolicymanagement/#tab=undefined.

ми *державного управління* на парадигму *публічного («доброго (належного)» управління.* Так, у структурі освітньо-професійної програми «Публічне управління та адміністрування» для магістрів Сумського національного аграрного університету вивчення навчальної дисципліни «Публічна політика» взагалі не передбачене[12]. Навпаки, магістерська програма з аналогічної спеціальності Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського» характерна (в її описі) еволюцією викладання навчальної дисципліни «Публічна політика та врядування» до викладання інтегрованої навчальної дисципліни «Публічна політика, комунікації та цифровий розвиток»[13]. Ґрунтовне методичне забезпечення дисциплін націлює здобувачів на опанування: концептуальних засад публічної політики; взаємозв'язків політичної системи і політичного процесу з індивідуальними та колективними інтересами; інституційного розвитку демократії та громадянського суспільства як основ суспільного діалогу держави, бізнесу і громадянського суспільства у формуванні та реалізації політики, механізмів і вироблення колективних рішень; обмежень на державне втручання; ролі лідерства і демократичних цінностей у формуванні політики; аналізування публічної політики[14]. Усе наведене створює необхідні освітні умови для вивчення здобувачами заявлених у програмі: об'єктів – системи публічного управління та адміністрування як *сукупності інститутів державного управління, місцевого самоврядування, громадянського суспільства;* ключових слів – «публічне управління» (а не «державне управління); професії публічних службовців (а не державних службовців) на посадах у центральних і місцевих органах державної влади; на посадах

---

[12] Сумський національний аграрний університет. Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування». URL: https://pdp.nacs.gov.ua/courses/osvitno-profesiina-prohrama-rehionalne-upravlinnia.

[13] Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського». Освітньо-професійна програма «Публічне адміністрування та електронне урядування». URL: https://osvita.kpi.ua/sites/default/files/oop/d4_oppm_paeu_2025.pdf.

[14] Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського». Публічна політика та врядування. Робоча програма навчальної дисципліни (Силабус). URL: https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2022/08/syllabus_paeu_publichna-polityka-denna.pdf.

в органах місцевого самоврядування; на посадах у структурах недержавних суб'єктів громадянського суспільства та громадських організацій[15].

Аналогічна за спрямованістю магістерська програма з дисципліною «Публічна політика» в її структурі є у Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка»[16]. *Особливістю* аналогічної магістерської програми Західноукраїнського національного університету і навчальної дисципліни «Публічна політика та врядування» в її структурі є *орієнтація на формування економічної політики* у парадигмі належного врядування[17].

Прикладом суперечностей у підходах до програмного забезпечення підготовки магістрів за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» є Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. З одного боку, в освітньо-професійній програмі цього університету зазначається, що вона ґрунтується на європейській теорії демократичного врядування, де об'єктами вивчення є *система публічного управління та адміністрування як сукупність інститутів державного управління, місцевого самоврядування та громадянського суспільства*. До ключових слів належать, зокрема, публічна політика, громадянське суспільство. Випускники орієнтуються до працевлаштування на посадах у центральних і місцевих органах державної влади; в органах місцевого самоврядування; у структурах *недержавних суб'єктів громадянського суспільства та громадських організацій; у міжнародних організаціях та їх представництвах*

---

[15] Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського». Освітньо-професійна програма «Публічне адміністрування та електронне урядування». URL: https://osvita.kpi.ua/sites/default/files/oop/d4_oppm_paeu_2025.pdf.

[16] Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». Освітньо-професійна програма вищої освіти «Публічне управління та адміністрування». URL: https://old.nmu.org.ua/ua/content/infrastructure/structural_divisions/science_met_dep/OPP%20magistr/281%20%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%20%D0%9E%D0%9F%D0%9F-23.pdf.

[17] Західно-український національний університет. Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування» URL: https://www.wunu.edu.ua/opp/2025_OPP/magister/fey/D4_Publ_upravl_ta_admin_mag_2025.pdf; Робоча програма з дисципліни «Публічна політика та врядування». URL: https://www.wunu.edu.ua/opp/feu/publichne_upravlinnya_ta_admin/publichne_upravlinnya_ta_admin_magistr/normatuvni/Publichna_polituka/work.pdf.

в Україні[18]. Водночас робоча програма з навчальної дисципліни «Публічна політика» зорієнтована на набуття здобувачами компетентностей для *державного управління* і не містить у своєму змісті тематики щодо громадянського суспільства та його участі у *співуправлінні* з державою на основі партисипаторної та деліберативної демократій[19].

Порівняльний аналіз зарубіжного та вітчизняного досвідів викладання навчальної дисципліни «Публічна політика» визначив структуру змісту цієї програми. Перший модуль – «Концепт публічної політики», другий модуль – «Публічна політика в дії». Тематика першого змістового модулю: «Науково-методологічні засади публічної політики», «Громадянське суспільство і демократія як передумови формування публічної політики», «Європейський концепт публічної політики», «Публічна політика і влада», «Ресурси публічної політики», «Особливості політичної система суспільства як основи публічної політики», «Політичні мережі в публічній політиці», «Процеси (цикли) публічної політики». Тематика другого змістового модулю: «Менеджмент публічної політики», «Держава в публічній політиці», «Механізми й інструменти публічної політики», «Публічна політика на регіональному й локальному рівнях», «Глобальний аспект публічної політики», «Конфлікти та кризи в публічній політиці», «Публічна політика в сучасній Україні».

Міждисциплінарні зв'язки. Навчальна дисципліна «Публічна політика» є політологічною основою формування компетентностей магістрів зі спеціальності «Публічне управління та адміністрування» за концептом доброго (належного) врядування.

Місце навчальної дисципліни «Публічна політика» у підготовці магістрів за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» полягає у формуванні в них сучасних політологічних

---

[18] Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування». URL: https://nung.edu.ua/sites/default/files/2025-09/%D0%9E%D0%9F%D0%9F%202025.pdf.

[19] Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. Робоча програма. Публічна політика. URL: https://nung.edu.ua/sites/default/files/2025-10/%D0%A6%D1%96%D0%BB%D0%B0_%D0%9F%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0_0.pdf.

основ фахової діяльності за концептом доброго (належного) врядування.

Предметом навчальної дисципліни «Публічна політика» є взаємодія держави та зацікавлених акторів громадянського суспільства у підготовці, прийнятті й реалізації політичних і політико-управлінських рішень із суспільно значимих проблем на основі врахування взаємних інтересів.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Публічна політика» є формування у здобувачів європейського розуміння публічної політики як основи доброго (належного) врядування.

Програмні компетентності за освітньо-професійною програмою:

загальні:

• здатність працювати в команді, мотивувати людей та рухатися до спільної мети, бути лідером, діяти соціально відповідально та свідомо (ЗК02).

спеціальні (фахові предметні):

• здатність налагоджувати соціальну взаємодію, співробітництво, попереджати та розв'язувати конфлікти (СК01);

• здатність організовувати діяльність органів публічного управління та інших організацій публічної сфери (СК02);

• здатність представляти органи публічного управління у відносинах з іншими державними органами та органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами й організаціями незалежно від форми власності, громадянами та налагоджувати ефективні комунікації з ними (СК 05);

• здатність приймати обґрунтовані управлінські рішення з урахуванням питань європейської та євроатлантичної інтеграції (СК10).

Програмні результати навчання:

• знати теоретичні й прикладні засади вироблення й аналізування публічної політики, основ та технологій прийняття управлінських рішень (РН01);

• уміти здійснювати ефективну комунікацію, аргументувати свою позицію, використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології у сфері публічного управління та адміністру-

вання на засадах соціальної відповідальності, правових та етичних норм (РН08);

• представляти органи публічного управління й інші організації публічної сфери та презентувати для фахівців і широкого загалу результати їх діяльності (РН10);

• розробляти обґрунтовані управлінські рішення з урахуванням питань європейської та євроатлантичної інтеграції, враховуючи цілі, наявні законодавчі, часові та ресурсні обмеження, оцінювати політичні, соціальні, економічні та екологічні наслідки варіантів рішень (РН11).

Навчальна дисципліна є **обов'язковою.**

Форма підсумкового контролю знань: **іспит.**

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1. Концепт публічної політики

Тема 1. Науково-методологічні засади публічної політики

Типологія політики: види, сфери, напрями. Цілі і завдання політики. Доказова політика.

Проблема розуміння політики в Україні у контексті англомовних понять «Polity», «Politics», «Policy». Уведення Д. Дьюї поняття «public» («Публічне і його проблеми» (1927) як початок зміни управлінської парадигми з монопольної діяльності уряду (government) на регулювання суспільством управлінської діяльності уряду (public government). Уведення Г. Лассвеллом поняття «policy» (1930) як початок нового розуміння політики в сенсі її взаємозв'язку з демократією та громадянським суспільством. «Public policy» як поняття і наукова категорія. «Політика», «державна політика», «публічна політика»: співвідношення понять. Публічна і непублічна політика.

Публічна політика як синтез міждисциплінарних методологічних підходів наукового дослідження, вивчення в системі вищої освіти та практичної реалізації. Особливості загальнонаукових і політологічних методів дослідження публічної політики. Значення методів порівняльного аналізу, герменевтики, інституціоналізму, системності, менеджеріального, конфліктологічного у дослідженні публічної політики.

Тема 2. Громадянське суспільство і демократія як передумови формування публічної політики

Поняття і ознаки громадянського суспільства. Структура громадянського суспільства та її еволюція. Зростання ролі «Другого сектору» (бізнесу) і «Третього сектору» (некомерційного) громадянського суспільства. Функції громадянського суспільства. Проблема співвідношення громадянського суспільства і держави. Взаємодія влади, бізнесу і громадянського суспільства у формуванні й реалізації політики.

Поняття і ознаки демократії. Проблема розуміння поняття народ у взаємозв'язку з демократією та публічною політикою. Середній клас як соціальна основа справжньої (правдивої) демократії. Принципи демократії. Форми та інститути демократії. Основні сучасні теорії демократії: ліберальна, соціалістична, плюралістична, елітарна, корпоративна, поліархії, партисипаторна, деліберативна.

Розмаїття теорій демократії та конкуренція й еволюційна видозміна їх національних моделей як відображення тернистого шляху до публічної політики. С. Хантінгтон про хвилі демократизації.

Тема 3. Європейський концепт публічної політики

Американський і європейський концепти публічної політики: спільне і відмінне. Модель комунікації влади з суспільством Г. Лассвелла і вчення Ю. Хабермаса про публічну сферу громадянського суспільства – теоретичні основи сутнісної різниці американської і європейської моделей публічних політик. Елементи публічної сфери, типологія її учасників. Публічний дискурс як елемент публічної сфери. Публічна сфера громадянського суспільства – основа розвитку європейської демократії до консенсусної, партисипаторної, деліберативної.

Вплив публічної політики на розвиток розуміння взаємозв'язку категорій «приватне» і «публічне» у контексті категорії «суспільне благо».

Складові елементи європейського концепту публічної політики. Просторові виміри публічної політики, моделі і типи її формування.

Формування європейського концепту публічної політики та еволюція парадигм публічного управління: від державно-адміністративного до «нового публічного менеджменту» й «доброго» («належного», «чутливого») управління.

Тема 4. Публічна політика і влада

Влада, політична влада, публічна влада, державна влада: співвідношення понять. Типи і функції політичної влади. Проблеми легалізації та легітимності політики і політичної влади. Повнова-

ження органів влади у формуванні і реалізації політики та участь громадськості.

Публічна політика і політичне управління. Трансформація політичної влади і політичного управління у взаємодії з другим (бізнесом) і третім (некомерційним) секторами громадянського суспільства. Децентралізація влади і перехід до співуправління держави з місцевим самоврядуванням та зацікавленими суб'єктами громадянського суспільства.

Функції публічного соціального діалогу у взаємодії громадянського суспільства з владою при формуванні і реалізації публічної політики. Спільне і відмінне між другим і третім секторами громадянського суспільства у взаємодії з владою в публічній політиці. Державно-приватне партнерство і лобізм. Проблеми легалізації та легітимації взаємодії політичної влади і бізнесу в публічній політиці.

Тема 5. Ресурси публічної політики

Поняття «ресурси політики». Особливості ресурсів публічної політики.

Класифікація ресурсів публічної політики. Право як ресурс публічної політики. Проблема співвідношення права і закону в етатистському і плюралістичному підходах у різних типах суспільства. Проблема верховенства прав людини, прав народу, нації, держави в публічній політиці.

Силовий ресурс публічної політики і проблема його співвідношення між органами та посадовими особами державної влади і недержавними суб'єктами. Проблема дискреційних владних повноважень чиновників, корупції та порушень прав людини. Проблема права народу на спротив державному насиллю та на повстання проти тиранічної влади.

Людський ресурс публічної політики та проблема його більшості/меншості як соціальної опори публічної політики і довіри до неї. Кадровий ресурс публічної політики та його формування.

Майновий і фінансовий ресурси публічної політики. Проблема транспарентності (прозорості) матеріальних ресурсів публічної політики залежно від рівня «тіньової економіки» та впливу олігархів на політику.

Інформаційні ресурси публічної політики. Інфраструктура інформаційних ресурсів і тенденції змін у ній в епоху інформаційно-технологічної революції.

Тема 6. Політична система суспільства та її трансформація у контексті публічної політики

Поняття «політична система суспільства» та «політико-правова система» в різних теоріях (Д. Істона, Г. Алмонда, К. Дойча та ін.). Структура і функції політичної системи в суспільстві. Типологія політичних систем. Принцип поділу влади в політичних системах демократичних держав.

Вплив публічної політики на еволюцію політичної системи західного типу: децентралізація влади, розширення кола суб'єктів із числа раніше неполітичних акторів. Суб'єкти (актори) публічної політики: політичні партії, держава та її органи влади, органи місцевого самоврядування, корпорації, коаліції та союзи, приватні особи, громадяни та їх некомерційні організації й об'єднання, посередники (експерти, медіатори).

Сучасні тенденції зміни суб'єктності публічної політики та участі громадськості в її формуванні і реалізації. Інституціоналізація суб'єктів публічної політики.

Трансформація політичної системи України у контексті публічної політики.

Тема 7. Політичні мережі публічної політики

Поняття «політичні мережі» та «групи інтересів». Теорія багаторівневої («мережевої») політики й управління як відображення трансформації кола суб'єктів європейської публічної політики. Ф. Шарпф, П. Кеніс, Л. О'Туул про функціональну диференціацію і часткову автономність суспільних підсистем у сучасних громадянських суспільствах. Е. Джордан, Дж. Річардсон, Х. Гекло про зростання ролі груп інтересів у взаємодії з політичною елітою.

Фактори формування політичних мереж, їх вплив на фрагментацію політичної влади та зміну розуміння ролі держави як суб'єкта (актора) в публічній політиці.

Структура та види політичних мереж. Вертикальні (ієрархічні) і горизонтальні (не ієрархічні), формальні і неформальні, лінійні і комунікаційні, комбіновані політичні мережі.

Інституціоналізація політичних мереж, канали та форми взаємодії між ними у процесі прийняття політичних рішень. Обмін інформацією, діалог, посередництво (медіація), переговори, кооперація, консультації, договори.

Поняття «група інтересів» у розмаїтті теорій і концепцій. Типологія і види груп інтересів: формальні (держава і пов'язані з нею політичні партії, профспілки та ін.); неформальні (недержавні) – асоціативні та неасоціативні, одноцільові і багатоцільові, секторальні і загально соціальні, внутрішні (інсайдери) і зовнішні (аутсайдери). Групи інтересів за суспільними сферами: економічні (підприємницькі, фінансові, профспілкові та ін.); соціальні (пенсіонерів, інвалідів, благодійницькі та ін.); дозвілля і відпочинку (спортивні, туристичні та ін.); культурні (мистецькі, освітні, наукові та ін.); суспільно-політичні (правозахисні, етичні, духовні та ін.). Інституціоналізація та структурування груп інтересів.

Групи тиску (лобі) як особливий вид груп інтересів. Функції та методи діяльності груп тиску в публічній політиці. Проблеми легальності та легітимації груп тиску в публічній політиці.

Місце та роль груп інтересів у публічній політиці. Функції груп інтересів: інтегративна і дезінтегративна; артикуляційна (формулювання інтересів); агрегації (узгодження інтересів); інформаційно-комунікативна (трансляція інтересів і посередництво між інститутами громадянського суспільства та політичними інститутами); стабілізаційно-адаптивна (пристосування інтересів до конкурентних реалій політичної системи); контрольна (боротьба зі зловживаннями та протиправними діями в політиці); лобіювання інтересів суспільних груп; кадрова (вплив на формування політичної еліти); аксіологічна (надання суспільної цінності груповим інтересам).

Тема 8. Процеси (цикли) публічної політики

Політика як процес: затрати, результати, впливи і наслідки. Поняття «політичний процес», «політичне рішення», «політико-управлінське рішення». Ознаки політичного процесу залежно

від державного режиму. Прозорість і відкритість (публічність) – ключові ознаки процесу публічної політики.

Стадії (цикли) процесів публічної політики: підготовка, прийняття та реалізація політичного рішення. Проблема раціональності політичного рішення і критика абсолютної його раціональності. Формулювання та порівняльний аналіз альтернативних варіантів політики.

Стадії підготовки політичних рішень у публічній політиці: виявлення (ідентифікація) проблеми для публічної політики (роль політичного передбачення та програмування); розробка проєктів вирішення проблеми та їх конкуренція; обговорення та експертизи проєктів рішень; лобіювання проєктів рішень на предмет їх прийняття.

Стадії прийняття політичних і політико-управлінських рішень у публічній політиці: процедури (колегіальна з більшістю голосів чи консенсусом; одноосібна з дорадчими органами); легітимація політичних і політико-управлінських рішень (процедури затвердження, підписи відповідальними особами, оприлюднення і проблема секретності рішень).

Стадії реалізації політичних рішень у публічній політиці: організаційна (підбір і розстановка кадрів виконавців; розподіл ресурсів), контрольна (моніторинг процесу; оперативне втручання в хід процесу з метою виправлення виявлених недоліків), аналітична (аналізування середовища політики і стейкголдерів; аналізування процесу прийняття і реалізації політичних рішень у контексті результативності, ефективності й економічності політики); оцінювальна (оцінювання ефективності реалізації програм). Процедури та види аналізу публічної політики. Показники успішності реалізації політики.

Модуль 2. Публічна політика в дії

Тема 9. Менеджмент публічної політики

Політики і політичні менеджери: співвідношення понять. Лідерство і цінності у формуванні політики. Публічна політика і політичне лідерство. Типологія політичних лідерів. Лідери та їх команди в менеджменті публічної політики. Політичні еліти. Теорії циркуляції політичних еліт і проблема «закритого політич-

ного класу» у контексті стабільності та ротації кадрів політичних лідерів, бюрократів, менеджерів і їх команд.

Проблема узгодження інтересів конкуруючих груп суспільства (тенденції приватизації, націоналізації, соціалізації власності). Бюрократичний та олігархічний інтереси у менеджменті розподілу ресурсів.

Теорія агентських відносин (аутсорсингу) нового політичного менеджменту: громадянин як рівноцінний з державою актор у системі клієнт (замовник публічних послуг) – виконавець замовлення (державні інститути із залученням недержавних інститутів). Причини зміни управлінської парадигми нового політичного менеджменту на добре (належне) врядування.

Суспільна довіра та підтримка як об'єкт конкурентної боротьби менеджменту у публічній політиці. Проблема політичної участі громадян у публічній політиці. Політичні технології менеджменту і проблеми політичних маніпуляцій громадянами та відповідальності за політичне шахрайство.

Тема 10. Держава в публічній політиці

Верховенство (суверенітет) державної влади в політичній системі. Зміст державної політики. Сфери і засади внутрішньої і зовнішньої політики, їх характеристика. Державна політика і демократичне врядування. Парламентаризм як підґрунтя демократичної політики.

Повноваження органів державної влади у формуванні і реалізації політики та політична участь у цьому громадськості. Офіційні та неофіційні учасники вироблення і реалізації державної політики. Проблема бюрократії та бюрократизації при формуванні і реалізації політики. Концепція «сервісної держави» в європейській парадигмі «доброго врядування». Підстави для державного втручання в публічну політику. Обмеження політики.

Законодавча функція держави в умовах публічної політики.

Управлінська функція виконавчої влади держави в публічній політиці. Розробка політико-управлінських рішень та їх реалізація: планування, організація, керівництво, координація та контроль державних операцій. Проблема дискреційних повноважень

державних службовців у контексті публічної політики та верховенства права.

Міністерство внутрішніх справ та інші силові органи державної влади як ресурс у публічній політиці.

Судова влада як ресурс держави в публічній політиці.

Матеріальні і фінансові ресурси держави у публічній політиці. Роль бюджетування держави в ресурсному забезпеченні публічної політики.

Культурно-освітні та інформаційні ресурси держави в публічній політиці.

Кадрові ресурси держави в публічній політиці. Система підготовки і відбору кадрів для публічної служби.

Рекомендації щодо державної політики у контексті публічної політики.

Тема 11. Інструменти та механізми публічної політики

Поняття «інструменти» та «механізми» політики. Особливості інструментів і механізмів публічної політики.

Інструмент «заінтересованого управління» (engaged governance) в реалізації політики доброго (належного) врядування (good governance).

Інструмент інтерактивних технологій у взаємодії влади з громадянським суспільством при формуванні і реалізації публічної політики.

Інструмент політичного краудсорсингу у процесі вироблення і прийняття владою політичних рішень.

Громадські ради як інструмент публічної політики.

Інструмент громадської експертизи у взаємодії громадянського суспільства з владою при формуванні і реалізації політики.

Інструмент публічного аудиту у взаємодії громадянського суспільства з владою при формуванні і реалізації політики.

Механізм «респонсивного управління» («responsive governance») у публічній політиці.

Механізм «advocacy» у взаємодії громадянського суспільства з владою при формуванні і реалізації публічної політики.

Механізм «медіа-ком'юніті» у публічній політиці.

Механізм «електронного урядування» у публічній політиці.

Механізм громадського лобізму у взаємодії громадянського суспільства з владою при формуванні і реалізації публічної політики.

Механізм громадського контролю у взаємодії громадянського суспільства з владою при формуванні і реалізації публічної політики.

Механізм публічних консультацій у взаємодії громадянського суспільства з владою при формуванні і реалізації публічної політики.

Механізм медіації у публічній політиці.

Тема 12. Публічна політика на регіональному і локальному рівнях

Багаторівневість політики: наднаціональний, національний, регіональний і місцевий рівень, їх взаємодія. Взаємозв'язок загальнодержавної і регіональної публічних політик і управління. Поняття «регіон» та «адміністративно-територіальна одиниця». Об'єкти і суб'єкти регіональної публічної політики та управління.

Поняття «муніципальна публічна влада» та «місцеве самоврядування». Ознаки та базові принципи місцевого самоврядування, його специфіка в контексті децентралізації влади в державі. Концепції і моделі місцевого самоврядування, основні фактори його формування. Представницькі та виконавчі органи місцевого самоврядування. Інститути безпосередньої демократії у місцевому самоврядуванні. Вибори органів місцевого самоврядування. Місцевий референдум. Загальні збори громадян. Органи самоорганізації населення.

Ресурси регіональної та муніципальної публічної політики. Регіональна і муніципальна політичні еліти та бюрократія.

Регіональні та муніципальні політичні мережі і групи інтересів, їх взаємодія.

Підготовка, прийняття і реалізація політичних рішень на регіональному та муніципальному рівнях.

Політика європейської взаємодії і євроатлантичної співпраці. Регіональна та муніципальна публічна політика в Європейсько-

му Союзі. Принципи, пріоритети, інститути (Асамблея Європейських Регіонів; Асоціація Європейських Прикордонних Регіонів; Асоціація Європейських Регіонів; Європейська асоціація агентств регіонального розвитку; Європейський фонд регіонального розвитку; Комітет регіонів ЄС; Конгрес місцевих та регіональних влад Європи; Міжрегіональне економічне співробітництво країн).

Нормативна база європейської регіональної та муніципальної публічної політики: Декларація щодо регіоналізму в Європі; Європейська декларація прав міст; Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними громадами та владами; Європейська хартія міст; Європейська хартія про місцеве самоврядування.

Тема 13. Глобальний рівень публічної політики

Глобалізація, глобальні трансформації, глобальна політика, глобальна публічна політика, глобальне врядування: логіка понять.

Актори глобальної публічної політики, їх інституціоналізація. Глобальне громадянське суспільство та його інститути в глобальній публічній політиці. Міжнародні політичні служби та бюрократичні апарати міжнародних організацій у глобальній публічній політиці (ООН, ЄС, МВФ, СОТ та ін.). Глобальні політичні мережі та групи інтересів, канали і форми їх взаємодії та впливу на публічну політику в межах окремих країн, їх регіонів та самоврядних місцевих громад.

Глобальна політична еліта та її роль у глобальній публічній політиці. Проблема монополізації глобальних ЗМІ, маніпулювання ними громадською думкою національних спільнот, їх фрагментація. Проблема «скерованого вирощування» псевдоакторів публічної політики, підпорядкованих інтересам глобальної політичної еліти.

Об’єкти глобальної публічної політики.

Ресурси глобальної публічної політики.

Проблема поєднання інтересів у публічній політиці: глобального, національного, державного, регіонального, корпоративного,

людини і громадянина. Суперечності глобальної і національних публічних політик у контексті національних демократій і національних правових систем. Загрози «денаціоналізації» держав та їх публічних політик з боку транснаціональних акторів глобалізації і проблема їх «самолегітимації» в національних політико-правових системах.

Тема 14. Конфлікти та кризи в публічній політиці

Поняття «політичний конфлікт» та «політична криза». Причини політичних конфліктів і криз, проблеми їх неминучості, їх упередження і запобігання. Особливості політичних конфліктів і криз у демократичних та антидемократичних країнах.

Політичні конфлікти та кризи у публічній політиці. Класифікація конфліктів і криз у публічній політиці: конфлікти груп інтересів; процесуальні у прийнятті політичних рішень; управлінські; між державою, регіонами та місцевим самоврядуванням; міжрегіональні; між місцевими самоврядними громадами та ін. Конфлікти і кризи в міжнародній і глобальній публічних політиках, їх вплив на національні публічні політичні конфлікти і кризи. Основні загрози міжнародній та глобальній безпеці.

Управління конфліктами і кризами у процесах публічної політики: способи, інструменти, механізми. Роль політичних еліт, бюрократії, менеджменту, груп інтересів і тиску, політичних мереж і ресурсів різних територіальних рівнів (глобального, міжнародних, національних, регіональних, місцевих).

Тема 15. Публічна політика в сучасній Україні

Наукове й освітнє осмислення концепту публічної політики в Україні та проблеми трансформації політичної системи на засадах народовладдя, розподілу влади, багатопартійності. Становлення громадянського суспільства та його інституціоналізація. Розвиток політичних мереж. Другий сектор громадянського суспільства і становлення державно-приватного партнерства в публічній політиці. Проблема деолігархізації. Третій сектор грома-

дянського суспільства та його включення в публічну політику. Групи інтересів і проблема лобізму в публічній політиці.

Менеджмент публічної політики в Україні: проблематика політичної еліти, лідерства, бюрократії і корупції. Формування ресурсної основи публічної політики. Інструменти та механізми вироблення й впровадження публічної політики в Україні. Впровадження концепції «сервісної держави» і процес децентралізації влади на європейських принципах «доброго врядування». Реалізація права політичної участі народу у справах місцевого самоврядування. Рівень суспільної довіри народу до публічної влади як критерій стану публічної політики. Унормування процедур аналізування політики в Україні та світі.

Національна публічна політика в контексті глобальних загроз денаціоналізації держави і нелегітимного втручання транснаціональних акторів у політичний процес. Конфлікти і кризи в публічній політиці України. Вплив антитерористичної операції та військового стану періоду 2015–2025 років на публічну політику.

Європейські перспективи публічної політики в Україні. Європейський моніторинг і аналіз публічної політики в Україні.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
з розподілом навчального часу за видами занять для здобувачів денної форми навчання спеціальності D4 Публічне управління та адміністрування

№ з/п	Назва модулів, тем навчальної дисципліни	Кількість годин за видами занять				
		разом	аудиторні заняття			поза-аудиторні заняття
			лекції	семінарські заняття	практичні заняття	самостійна робота
1	2	3	4	5	6	7
Модуль 1. Концепт публічної політики						
1	Тема 1. Науково-методологічні засади публічної політики	6	2	2	–	2
2	Тема 2. Громадянське суспільство і демократія як передумови формування публічної політики	8	2	2	–	4
3	Тема 3. Європейський концепт публічної політики	8	–	2	–	6
4	Тема 4. Публічна політика і влада	8	2	2	–	4
5	Тема 5. Ресурси публічної політики	8	–	2	–	6
6	Тема 6. Політична система суспільства та її трансформація в контексті публічної політики	8	2	2	–	4
7	Тема 7. Політичні мережі публічної політики	6	2	2	–	2
8	Тема 8. Процеси (цикли) публічної політики	8	–	2	–	6
Разом		60	10	16	0	34

Продовж. тематичного плану

1	2	3	4	5	6	7
Модуль 2. Публічна політика в дії						
9	Тема 9. Менеджмент публічної політики	6	2	2	–	2
10	Тема 10. Держава в публічній політиці	10	2	2	–	6
11	Тема 11. Механізми й інструменти публічної політики	6	–	2	–	4
12	Тема 12. Публічна політика на регіональному і локальному рівнях	10	–	2	–	8
13	Тема 13. Глобальний рівень публічної політики	10	2	2	–	6
14	Тема 14. Конфлікти та кризи в публічній політиці	6	–	2	–	4
15	Тема 15. Публічна політика в сучасній Україні	12	2	2	–	8
Разом		60	8	14	–	38
Усього з навчальної дисципліни		120	18	30	–	72

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
з розподілом навчального часу за видами занять для здобувачів заочної форми навчання спеціальності D4 Публічне управління та адміністрування

№ з/п	Назва модулів, тем навчальної дисципліни	Кількість годин за видами занять				
		разом	аудиторні заняття			поза-аудиторні заняття
			лекції	семінарські заняття	практичні заняття	самостійна робота
1	2	3	4	5	6	7
Модуль 1. Концепт публічної політики						
1	Тема 1. Науково-методологічні засади публічної політики	6	–	–	–	6
2	Тема 2. Громадянське суспільство і демократія як передумови формування публічної політики	8	2	–	–	6
3	Тема 3. Європейський концепт публічної політики	8	–	2	–	6
4	Тема 4. Публічна політика і влада	8	2	–	–	6
5	Тема 5. Ресурси публічної політики	8	–	–	–	8
6	Тема 6. Політична система суспільства та її трансформація в контексті публічної політики	8	–	–	–	8
7	Тема 7. Політичні мережі публічної політики	6	–	–	–	6
8	Тема 8. Процеси (цикли) публічної політики	8	–	–	–	8
Разом		60	4	2	0	54

Продовж. тематичного плану

1	2	3	4	5	6	7
Модуль 2. Публічна політика в дії						
9	Тема 9. Менеджмент публічної політики	6	2	–	–	4
10	Тема 10. Держава в публічній політиці	10	–	–	–	10
11	Тема 11. Механізми й інструменти публічної політики	6	–	–	–	6
12	Тема 12. Публічна політика на регіональному і локальному рівнях	10	–	–	–	10
13	Тема 13. Глобальний рівень публічної політики	10	–	–	–	10
14	Тема 14. Конфлікти та кризи в публічній політиці	6	–	–	–	6
15	Тема 15. Публічна політика в сучасній Україні	12	–	2	–	10
Разом		60	2	2	–	56
Усього з навчальної дисципліни		120	6	4	–	110

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1. Концепт публічної політики

Тема 1. Науково-методологічні засади публічної політики

Основні поняття: політика, доказова політика, публічна політика, концепт, концепція, «polity», «politics», «policy», «public policy», етатизм, порівняльний аналіз, герменевтика, інституціоналізм, неоінституціоналізм, когнітивізм, системність, менеджеризм, конфліктологія, дискурс.

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Публічна політика виникла у XX ст. в розвинутих демократичних країнах Заходу на основі тисячолітніх практик і теорій політики в країнах світу. Тому перш ніж вивчати порівняно *нове, особливе, явище* в політиці потрібно встановити його спорідненість зі своєю основою. Для цього слід звернутися до навчальної літератури з *політології* як науки про політику. Знайти у ній *загальні* характерні ознаки політики як суспільного явища в усіх країнах усіх часів і цивілізацій. Серед загальних питань політики рекомендується зосередитись на типології політики (види, сфери, напрями); її цілях і завданнях залежно від рівня розвитку країн, політичних режимів у них і суб'єктів політики.

У процесі дослідження цих питань *за різними інформаційними джерелами* важливо помітити *різні трактування* одних і тих же питань. Вони не випадкові, а є відображенням власної мінливої та суперечливої сутності політики. Спробуйте синтезувати різні трактовки у власній формулі сутності політики. У підсумку цієї частини роботи важливо зрозуміти поняття *«доказова політика»* та керуватися ним при формуванні власної позиції з політичних питань. Поняття *«доказова політика»* має значення у контексті виявлення відповідності змісту публічної політики пріоритетові суспільних інтересів, об'єктивним умовам і науково доведеним

можливостям (а не ідеологічним чи суб'єктивним хотінням), узгодженню короткотермінових (тактичних) завдань із довгостроковими (стратегічними).

Зауваження: виконати цю попередню роботу потрібно з поправкою на вищий від бакалаврського – магістерський рівень освіти, тобто *творчо-науково.* По-перше, не довіряючи одному інформаційному джерелу, а *на основі критичного порівняльного аналізу* вітчизняних і зарубіжних джерел (сенс такого підходу до використання інформаційних джерел допоможе зрозуміти поняття *«дискурс»*). По-друге, виявляти *спільне і відмінне* в інформації залежно від авторських концепцій. По-третє, формулювати *власну аргументовану, доказову* позицію. Зауваження стосується усієї подальшої самостійної роботи з вивчення тем публічної політики.

Опанувавши загальні питання політики, слід перейти до *особливих* її питань. Їх розуміння залежить від з'ясування змісту понять *«концепт»* і *«концепція»* (звичайно, під час вивчення цих питань, як і інших у подальшому, здобувачам магістерського ступеня вищої освіти потрібно звертатися не тільки і не стільки до Вікіпедії чи доробок штучного інтелекту, а до розмаїття наукової літератури, щоб за зразками *різних* дослідників учитися формувати власну дослідницьку особистість). Ключове поняття *концепт* визначає *новизну* публічної політики, тоді як *різні концепції* – розкривають *заінтересовані* (тому й *неоднакові* аж до протилежних) підходи до *тлумачення* одного й того ж поняття і явища публічної політики. Проведіть пошукову інтелектуальну роботу та виявіть *інтереси* тих, хто ототожнює *публічну* політику з *державною (етатизм),* з *суспільною* та ін.

В Україні важливою особливістю вивчення публічної політики є лінгвістична проблема розуміння політики в контексті англомовних понять «Polity», «Politics», «Policy», «Public policy». З'ясування взаємозв'язку цих понять важливе для розуміння спільного і відмінного між політикою загалом, державною політикою зокрема та особливістю публічної політики у контексті явища непублічної політики.

Проведена дослідницька робота з опанування матеріалу теми має ґрунтуватися на міждисциплінарних методологічних підходах: філософських, політологічних, соціологічних, лінгвістичних та ін. За орієнтир рекомендується публікація О. Чальцевої про

міждисциплінарний науковий дискурс публічної політики [162]. У розмаїтті методів значна їх частина вам знайома з уже здобутих знань бакалаврського ступеня вищої освіти. Специфіка публічної політики потребує актуалізації зусиль щодо оперування неоінституціональним та когнітивним дослідницькими підходами, застосування методів порівняльного аналізу, герменевтики, менеджеріального, конфліктологічного.

План лекційного заняття

1. Типологія політики: види, сфери, напрями.
2. Проблема розуміння політики в Україні в контексті англомовних понять «Polity», «Politics», «Policy».
3. Цілі і завдання політики.
4. Доказова політика.

План семінарського заняття

1. «Public policy» як поняття і наукова категорія.
2. «Політика», «державна політика», «публічна політика»: співвідношення понять. Публічна і непублічна політика.
3. Методологія дослідження публічної політики.

Питання для самостійного опрацювання

1. Поняття «public» і «policy».
2. Управлінські парадигми «government» і «public government».
3. Концепт «публічна політика» в міждисциплінарному науковому дискурсі.
4. Особливості загальнонаукових і політологічних методів дослідження публічної політики.

Практичні навчальні завдання до самостійної роботи

1. Скласти та прокоментувати термінологічний словник до теми.
2. Підібрати приклади з політичного життя розвинутих демократичних країн світу та України, які конкретизують основні поняття.

3. Створити порівняльно-аналітичну таблицю спільних і відмінних ознак публічної та непублічної політик. Прокоментувати таблицю з посланням на використані інформаційні джерела та їх критичною оцінкою.

Тести

1. У чому полягає новизна тлумачення американським філософом Д. Дьюї поняття «публічне»?

а) обґрунтуванні загальних американських інтересів;
б) обґрунтуванні відкритості політики для народу;
в) врегулюванні суспільством приватних інтересів задля користі більшої кількості людей;
г) обґрунтуванні пріоритету державних інтересів США в політиці.

2. У чому полягає новизна розуміння політики з уведенням Г. Лассвеллом терміну «policy»?

а) тлумаченні політики як «політичного курсу, стратегії держави»;
б) визначенні змісту політики;
в) визначенні змісту політики як курсу, стратегії держави, спрямованих на «громадські справи»;
г) визначенні змісту політики як курсу держави, спрямованого на задоволення приватних інтересів.

3. У чому полягає істотна відмінність публічної політики від державної політики?

а) розширенні кола суб'єктів політики, до якого, крім держави, долучаються недержавні організації, об'єднання державних і громадських органів, приватні структури й агенції;
б) захисті відкритості політики та боротьбі з бюрократією і корупцією;
в) спрямуванні політики на демократичні цінності в глобальному масштабі;
г) захисті таких цінностей політики, як свобода і права людини.

4. За якими істотними ознаками неформальна політика суперечить публічній політиці?

а) пріоритеті державних інтересів;
б) пріоритеті неформальних відносин над нормативно регламентованими;
в) пріоритеті корпоративних інтересів і непотизму;
г) елітарністю.

5. Яку загрозу публічній політиці дозволяє виявляти менеджеріальний метод?

а) корпоратизації держави;
б) взаємопроникнення державного і приватного менеджменту;
в) адміністративно-бюрократичного спротиву участі громадськості в політиці;
г) державно-приватного партнерства.

6. У чому полягає особливість методології політичних наук на відміну від загальнонаукової методології?

а) менша кількість методів пізнання;
б) національна специфіка методів;
в) формування глобальної політичної методології;
г) залежність від політичного втручання владних структур.

Теми презентацій

1. Публічна політика.
2. Доказова політика.

Інформаційні джерела: 1) обов'язкові інформаційні джерела зі списку до цього посібника; 2) теоретичні матеріали до теми 1; 3) додаткові джерела з рекомендованого до посібника списку за вільним вибором здобувачів та із самостійно підібраних інформаційних ресурсів.

Тема 2. Громадянське суспільство і демократія як передумови формування публічної політики

Основні поняття: суспільство, громадянське суспільство, структура громадянського суспільства, народ і демократія, види демократії, середній клас, політична участь, хвилі демократизації.

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Сенс цієї теми полягає у з'ясуванні причинно-наслідкового зв'язку між формуванням і розвитком громадянського суспільства і демократії з виникненням концепту публічної політики та досвідом її реалізації.

Поняття «громадянське суспільство» і «демократія» є опорними для осмислення феномену публічної політики як наслідку тривалого історичного розвитку західної цивілізації. Насамперед необхідно розрізняти поняття «суспільство» та «громадянське суспільство» в їх діалектичному зв'язку як *загальне* та *особливе*. Не будь-яке суспільство є громадянським, хоч усім людям за їх природою властиве прагнення до створення різноманітних спільнот, сукупність яких (сім'я, плем'я, народ, церква, професійні та інші об'єднання тощо) становить особливі національні та міжнародну світову спільноту. Однак концепт громадянського суспільства був розроблений європейськими мислителями у Новий час (Дж. Локк, Т. Гоббс, Г. Ф. В. Гегель та ін.). Рекомендується опрацювати їх творчу спадщину на предмет сутності та основних ознак громадянського суспільства. *Застереження:* не слід ототожнювати назву *«громадянське»* у словосполученні з суспільством із поняттям громадянства в його політичному і правовому сенсах (належності особи до держави, правового зв'язку особи з державою). Навпаки, слід зрозуміти значення поняття «автономія особи» у її відносинах із державою.

Відтак перейти до засвоєння питання про структуру громадянського суспільства та її еволюцію. *Застереження:* не слід ототожнювати структуру громадянського суспільства з соціальною структурою суспільства. Слід зрозуміти значення понять «другий сектор» (бізнес) і «третій сектор» (некомерційний) у їх відносинах із державою і загалом функції громадянського суспільства у контексті його політичної та фінансової самостійності (активного просування своїх інтересів і включення у процеси *співуправління* з державою як на національному, так і на глобальному рівнях. *Мірою* такого співуправління є *еволюція* громадянського суспільства в аспекті *автономності* його суб'єктів від держави.

Наявність громадянського суспільства та міра його впливу на державне управління є визначальними факторами демократії, без якої неможлива публічна політика. Поняття і ознаки демократії, її принципи, форми та інститути для здобувачів магістерського ступеня вищої освіти загалом мають бути відомі (за необхідності слід поновити відповідні знання освітнього ступеня бакалавра). Складність становить проблема розуміння поняття «народ» у взаємозв'язку з демократією та публічною політикою. Розуміння цієї проблеми залежить від осмислення наступних її аспектів. По-перше, слід відрізняти поняття «населення» і «народ» (чиє з них повновладдя визначає міру демократії: сукупності усіх людей чи їх історичної спільності?). По-друге, слід відрізняти поняття «народ» і «нація» (чиє з них повновладдя? Демократія національна чи космополітична?). По-третє, слід відрізняти *кількісний і якісний виміри народу* (проста більшість виборців органів влади, серед яких переважають бідні і мало освічені, тому легко обдурювані демагогами на службі олігархів, чи більшість із переважно середнім класом – основою справжньої (правдивої) демократії.

Основні сучасні теорії демократії рекомендується опанувати в контексті розуміння поняття «народ» та як відображення міри розвитку громадянського суспільства і демократії. Ключовими у цій частині теми є питання про партисипаторну і деліберативну демократії, за яких тільки й реалізується концепт публічної політики та наявність яких свідчить про *політичну участь* автономних акторів громадянського суспільства у співуправлінні з державою. Поняття «політична участь» є ключовим у реалізації публічної політики.

Застереження: слід звернути особливу увагу на *фінансову незалежність* акторів громадянського суспільства як необхідну умову їх автономії. За умови їх повного або значного фінансування державою чи олігархами політична участь перетворюється на фікцію, є видимістю. Також слід усвідомити значення висновків С. Хантінгтона про *хвилі демократизації* – вони розкривають мінливу динаміку демократичних процесів і публічної політики залежно від ситуативних зовнішніх і внутрішніх чинників. Зокрема поміркуйте над впливом війн і воєнних станів у демократичних країнах на публічну політику.

План лекційного заняття

1. Поняття і ознаки громадянського суспільства.
2. Проблема співвідношення громадянського суспільства і держави.
3. Поняття і ознаки демократії. Проблема розуміння поняття народ у взаємозв'язку з демократією.
4. Середній клас як соціальна основа справжньої (правдивої) демократії.

План семінарського заняття

1. Структура громадянського суспільства та її еволюція.
2. Функції громадянського суспільства.
3. Принципи, форми та інститути демократії.
4. Основні сучасні теорії демократії: конкуренція та еволюційна видозміна національних моделей.

Питання для самостійного опрацювання

1. «Другий сектор» і «Третій сектор» громадянського суспільства.
2. Розмаїття та конкуренція теорій демократії як відображення їх еволюції до публічної політики.
3. С. Хантінгтон про хвилі демократизації.

Практичні навчальні завдання до самостійної роботи

1. Скласти та прокоментувати термінологічний словник до теми.
2. Підібрати приклади з політичного життя розвинутих демократичних країн світу та України, які конкретизують основні поняття.
3. Проаналізувати вплив воєнного стану країни на обмеження демократії та публічної політики.

Тести

1. Чи має значення ступінь розвитку демократії для утвердження публічної політики?

а) так, залежить від верховенства правової демократичної держави;
б) так, залежить від економічно розвинутої демократичної держави;
в) так, залежить від наявності партисипаторної і деліберативної демократії;
г) ні, не має значення.

2. Який із вимірів демократії визначає її як передумову для публічної політики?

а) кількісний – владу більшості народу над меншістю;
б) якісний – перевагу у складі народу середнього класу;
в) юридичний – наявність правової демократичної держави;
г) ніякий вимір не має значення.

3. Який із принципів демократії визначає її стійкий розвиток як основу публічної політики?

а) свобода;
б) парламентаризм;
в) суверенітет народу;
г) плюралізм.

4. Який з інститутів демократії у взаємодії з громадянським суспільством забезпечує функцію виявлення, формування та реалізації суспільного інтересу?

а) вибори;
б) парламент;
в) мітинги;
г) референдуми.

5. Про яку «хвилю» демократизації, а відтак і про публічну політику, свідчить сучасний стан із середнім класом в Україні?

а) «приплив»;
б) «штиль»;
в) «відплив»;
г) демократія або є, або її немає.

6. У чому полягає суть проблеми «мозаїчної демократії» (за визначенням Е. Тоффлера) у розвинених країнах?

а) багаторівневість демократичних процесів;
б) децентралізація влади держави;
в) фрагментація суспільства на розрізнені електоральні меншини і маніпуляціях ними на виборах політиками;
г) багатовладдя суб'єктів громадянського суспільства.

Теми презентацій

1. Громадянське суспільство і публічна політика.
2. Демократія і публічна політика.
3. «Третій сектор» громадянського суспільства.

Інформаційні джерела: 1) обов'язкові інформаційні джерела зі списку до цього посібника; 2) теоретичні матеріали до теми 2; 3) додаткові джерела з рекомендованого до посібника списку за вільним вибором здобувачів та із самостійно підібраних інформаційних ресурсів.

Тема 3. Європейський концепт публічної політики

Основні поняття: моделі публічних політик, публічна сфера громадянського суспільства, комунікація, публічний дискурс, актори публічної політики, приватне і публічне, консенсус, суспільне благо, парадигми публічного управління: державно-адміністративна, нового публічного менеджменту, «доброго» («належного», «чутливого») управління.

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Матеріали попередньої теми характеризують громадянське суспільство і демократію в різних країнах у динаміці, еволюції. «хвилях» мінливості. Для України публічна політика актуальна в контексті закріпленого в Конституції євроінтеграційного курсу. Тому в подальшому змісті навчальної дисципліни «Публічна

політика» слід зосередитися на конкретизації концепту публічної політики в європейському досвіді його розробки та реалізації.

Відтак до вжитку вводиться категорія *«модель публічної політики»*. У загальному її змісті науковці визначають спільні ознаки, характерні для країн, у яких така політика здійснюється. Але визначаються й особливості *двох основних моделей: американської та європейської*. Рекомендується опрацювати теоретичний матеріал щодо спільних і відмінних ознак цих моделей. При цьому враховувати особливості англо-американської та романо-германської правових систем, федеративного чи унітарного устрою країн.

Для розуміння європейської моделі публічної політики ключовими поняттями є *«публічна сфера»* та *«публічний дискурс»*. Їх зміст рекомендується опрацювати насамперед за публікаціями Ю. Хабермаса та інших розробників і коментаторів цих понять. Публічна сфера (інакше – простір) має різні виміри (є багатовимірною). Рекомендується розглянути критерії визначення *горизонтального, вертикального, територіального* вимірів.

Подальша логіка вивчення європейської моделі публічної політики потребує конкретизації її учасників (суб'єктів, акторів) за секторами (другим і третім) громадянського суспільства та за інституційними формами.

Відтак логіка веде до конкретизації поняття *«комунікація»* поміж самими учасниками публічної політики, з одного боку, та усіма ними з державними і самоврядними органами влади.

У комунікаційних процесах публічної політики в демократичних країнах конкурують *приватні* та *публічні (суспільні)* інтереси. Різницю поміж ними та співвідношення, взаємозв'язки слід визначати через призму категорії *«загальне благо»* як мети публічної політики.

Зміст поняття *«консенсус»* необхідно визначати в конфліктологічному сенсі: суперечність інтересів буває антагоністичною і неантагоністичною. За яких суперечностей можливе досягнення консенсусу, а за яких – застосування владного примусу? Рекомендується поміркувати щодо об'єктивних умов і суб'єктивних факторів, які визначають співвідношення консенсусу з владним примусом у публічній політиці.

Складові елементи європейського концепту публічної політики, просторові виміри публічної політики, моделі і типи її фор-

мування рекомендується опрацювати в загальному для нього та особливих національних (німецькому та ін.) рисах.

Вивчення теми слід завершувати матеріалом, який стосується взаємозв'язку публічної політики з основаним (чи, навпаки, не основаним) на ній публічним управлінням. Розуміння цього матеріалу також потребує врахування *динаміки* (мінливості) демократичних процесів у громадянському суспільстві. Ключовим поняттям для опанування цього матеріалу є *«парадигма публічного управління».* Усвідомлення усіх його смислів потребує вивчення сутнісних і змістовних характеристик парадигм: *державно-адміністративного* публічного управління; парадигми *«нового публічного менеджменту»;* парадигми *«доброго»* (варіанти назв – *«належного», «чутливого»*) управління. Повнота опанування відповідного теоретичного матеріалу буде залежати від врахування його взаємозв'язку з еволюцією сучасних демократій від представницького типу до партисипаторного та деліберативного.

План семінарського заняття

1. Американський і європейський концепти публічної політики: спільне і відмінне.
2. Учення про публічну сферу громадянського суспільства – теоретична основа європейського концепту публічної політики. Публічна сфера і публічний дискурс.
3. Взаємозв'язок категорій «приватне» і «публічне» у контексті категорії «суспільне благо».
4. Складові елементи європейського концепту публічної політики.

Питання для самостійного опрацювання

1. Типологія учасників публічної сфери.
2. Взаємозв'язок публічної сфери з розвитком демократії до консенсусної, партисипаторної, деліберативної.
3. Просторові виміри публічної політики, моделі і типи її формування.

4. Взаємозв'язок публічної політики зі зміною управлінських парадигм державного управління на «новий державний менеджмент» та «добре» («належне», «чутливе») управління.

Практичні навчальні завдання до самостійної роботи

1. Скласти та прокоментувати термінологічний словник до теми.
2. Підібрати приклади з політичного життя розвинутих демократичних країн світу та України, які конкретизують основні поняття.
3. Охарактеризуйте політичну дійсність України на предмет відповідності європейським концептам публічної сфери та публічного дискурсу.
4. Охарактеризуйте сучасне політичне управління в Україні на предмет відповідності парадигмам, основаним на публічній політиці європейської моделі.

Тести

1. У чому полягає відмінність між американським і європейським концептами публічної політики?

а) перший головним політичним актором визнає державу, а другий – громадянське суспільство;
б) перший головним політичним актором визнає громадянське суспільство, а другий – державу;
в) перший не визнає головного політичного актора, а всі суб'єкти публічної політики визнаються рівними учасниками вироблення та прийнятих рішень; другий визнає політичними акторами лише державу, політичні партії та профспілки;
г) перший головним політичним актором визнає державу, а другий визнає всі суб'єкти публічної політики рівними учасниками вироблення та прийняття політичних рішень.

2. У чому полягає сутність теоретичної основи американського концепту публічної політики?

а) «вертикальна» комунікація «згори» від державного актора «вниз», до акторів громадянського суспільства;
б) «вертикальна» комунікація «згори» від акторів громадянського суспільства «вниз», до державного актора;
в) «горизонтальна» комунікація поміж державним актором і акторами громадянського суспільства;
г) плюралізм взаємодії усіх акторів публічної політики.

3. У чому полягає сутність теоретичної основи європейського концепту публічної політики?

А) «вертикальна» комунікація «згори» від державного актора «вниз», до акторів громадянського суспільства;
Б) «вертикальна» комунікація «згори» від акторів громадянського суспільства «вниз», до державного актора;
В) «горизонтальна» комунікація поміж державним актором і акторами громадянського суспільства;
Г) плюралізм взаємодії усіх акторів публічної політики.

4. У чому полягає особливість комунікативного середовища публічної сфери Ю. Хабермаса на відміну від моделі комунікації Г. Лассвела?

а) народження громадської думки, яка виконує функцію критики і контролю відносно держав;
б) визначення комунікатором мети, під яку здійснюється підбір адекватних їй засобів для кінцевої ефективності;
в) децентралізація комунікаторів;
г) неполітичний характер комунікацій.

5. У чому полягає особливість моделі комунікації Г. Лассвела на відміну від теорії публічної сфери Ю. Хабермаса?

а) рівноправність суб’єктів комунікації і зворотний зв’язок між ними, характерний для двостороннього процесу;
б) толерантність та мультикультуралізм учасників процесу;
в) монологічність, односпрямованість з відсутнім зворотним зв’язком;
г) багаторівневий характер процесу.

6. Які функції виконує публічна сфера у взаємодії держави з акторами публічної політики?

а) артикуляція та агрегація суспільних інтересів і формування політичного курсу держави;
б) артикуляція та агрегація суспільних інтересів і формування політичної еліти;
в) артикуляція та агрегація суспільних інтересів і законодавча ініціатива;
г) артикуляція та агрегація суспільних інтересів і формування засад внутрішньої та зовнішньої політики держави.

Теми презентацій

1. Публічна сфера та публічний дискурс у сучасній Україні.
2. Парадигма публічного управління в сучасній Україні.
3. Приватні і публічні інтереси у контексті парадигм публічного управління в сучасній Україні.

Інформаційні джерела: 1) обов'язкові інформаційні джерела зі списку до цього посібника; 2) теоретичні матеріали до теми 3; 3) додаткові джерела з рекомендованого до посібника списку за вільним вибором здобувачів та із самостійно підібраних інформаційних ресурсів.

Тема 4. Публічна політика і влада

Основні поняття: влада, політична влада, публічна влада, непублічна влада, державна влада, типи політичної влади, функції політичної влади, легалізація та легітимність політики і політичної влади, децентралізація влади, публічний соціальний діалог, лобізм, державно-приватне партнерство.

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Проблема влади в публічній політиці є логічним продовженням попередньої теми в контексті конфлікту інтересів різних соціальних груп у боротьбі за їх реалізацію. Основу конфлікту

складають суперечності приватних і суспільних інтересів, але існують суперечності й поміж приватних осіб та поміж соціальних груп. Усі вони прагнуть реалізувати свої інтереси, які, при цьому, частково чи повністю протилежні. Отже, в боротьбі інтересів виникає необхідність прояву вольових зусиль до застосування примусу проти суперників.

Поняття «влада» є багатозначним у відображенні феномену суперництва індивідуальних і соціальних інтересів. Рекомендується: ознайомитися з палітрою концепцій і теорій влади в загальному її сенсі та особливостях співвідношення влад політичної, державної, публічної та непублічної; поміркувати над відповідністю чи невідповідністю публічній політиці класифікованих ученими типів і функцій влад.

Багатий історичний досвід людства виявив проблематику легальної і нелегальної, еволюційної і революційної боротьби за владу та її здійснення. Тому в контексті демократії як основи публічної політики рекомендується вивчити теоретичний матеріал щодо проблеми легалізації та легітимності політики і політичної влади. Зокрема осмислити сумісність чи несумісність із публічною політикою існуючих і можливих систем органів політичної та державної влади.

Важливою складовою частиною теми є взаємозв'язок і співвідношення політичної та державної влад із публічним управлінням. Необхідно проаналізувати спільне та відмінне поміж ними, особливості функцій у публічній політиці. Виявити інституційні новації демократичних систем державної влади у взаємодії з другим (бізнесом) і третім (некомерційним) секторами громадянського суспільства. Ключовим поняттям, яке необхідно опанувати у цьому аспекті є «децентралізація влади».

Подальша логіка вивчення теми вимагає від здобувачів з'ясувати інституційні інновації в системі політичних і неполітичних органів, які виконують функції публічного соціального діалогу у взаємодії громадянського суспільства з владою при формуванні і реалізації публічної політики. Зокрема – спільне і відмінне між другим і третім секторами громадянського суспільства у взаємодії з владою в публічній політиці.

Суттєвою проблемою такої взаємодії є *ресурси* (матеріальні, фінансові та ін.): тобто їх наявність чи відсутність, обсяг, доступ-

ність та ін. Ресурсна проблема у вирішенні суспільно значимих проблем актуалізує таку організаційно-правову форму як державно-приватне партнерство. Рекомендується опрацювати теоретичні матеріали на предмет позитивних і негативних аспектів поєднання ресурсів держави і бізнесу для загального блага. Одним із суперечливих аспектів є *лобізм*.

Поняття «лобізм» потребує окремого уважного вивчення в політико-правовому вимірі. З одного боку, цілком нормальним у публічній політиці є просування до політичної і державної влади інтересів зацікавлених соціальних груп задля їх вирішення. З другого боку, самі інтереси та їх просування до влади не завжди є легальними в правовому аспекті і корисними (а то й шкідливими) для суспільства. Тому здобувачам пропонується проаналізувати зарубіжний політико-правовий досвід легалізації та легітимації взаємодії політичної влади і бізнесу в публічній політиці.

План лекційного заняття

1. Влада, політична влада, публічна влада, державна влада: співвідношення понять.
2. Типи і функції політичної влади.
3. Проблеми легалізації та легітимності політики і політичної влади.
4. Трансформація політичної влади і політичного управління у взаємодії з другим (бізнесом) і третім (некомерційним) секторами громадянського суспільства.

План семінарського заняття

1. Публічна політика і політичне управління.
2. Функції публічного соціального діалогу у взаємодії громадянського суспільства з владою при формуванні і реалізації публічної політики.
3. Спільне і відмінне між другим і третім секторами громадянського суспільства у взаємодії з владою в публічній політиці.
4. Державно-приватне партнерство і лобізм.

Питання для самостійного опрацювання

1. Роль публічної політики та суспільної довіри у легалізації політики та легітимації політичної влади.
2. Децентралізація влади і перехід до співуправління держави з місцевим самоврядуванням та зацікавленими суб'єктами громадянського суспільства.
3. Проблеми легалізації та легітимації взаємодії політичної влади і бізнесу в публічній політиці.

Практичні навчальні завдання до самостійної роботи

1. Скласти та прокоментувати термінологічний словник до теми.
2. Підібрати приклади з політичного життя розвинутих демократичних країн світу та України, які конкретизують основні поняття.
3. Охарактеризувати зарубіжний і український досвід легалізації та легітимації взаємодії політичної влади і бізнесу в публічній політиці.

Тести

1. Чим відрізняється делегітимізація політичної влади від її легітимізації?

а) легітимізація політичної влади це її узаконення, а делегітимізація – позбавлення законності;
б) легітимізація – це процес росту суспільного визнання й авторитету політичної влади. Делегітимізація – процес падіння авторитету політичної влади і суспільної довіри до неї;
в) делегітимізація політичної влади – це відкрита чи потайна боротьба в суспільстві за позбавлення існуючої легітимності влади, а легітимізація – захист легітимної влади її прихильниками;

г) легітимізація і делегітимізація політичної влади – це дві сторони одного й того ж процесу набуття законності чи втрати законності владою.

2. *У чому полягає політична складова публічної політики?*
   а) державно-управлінські заходи, рішення і дії по реалізації державно-політичних рішень;
   б) взаємодія зацікавлених акторів громадянського суспільства з владою щодо прийняття політичних рішень з метою розв'язання суспільно значимих проблем;
   в) діяльність органів публічного врядування, спрямована на вирішення суспільно значимих проблем;
   г) політико-управлінський процес визначення та розв'язання суспільно значимих проблем.

3. *Що є предметом лобізму в публічній політиці?*
   а) упередження корупції в органах влади;
   б) забезпечення прозорості прийняття державних рішень;
   в) просування інтересів замовника в органах влади з метою їх вирішення;
   г) налагодження соціального діалогу влади з громадянським суспільством.

4. *У чому полягає суть контрактної системи взаємодії держави і бізнесу в публічній політиці?*
   а) державне замовлення на виробництво товарів і послуг;
   б) спільна підприємницька діяльність державних органів і підприємницьких структур завдяки використанню ресурсів підприємницького сектора;
   в) господарсько-договірні відносини між ними з приводу виробництва товарів і послуг підприємницьким сектором економіки для суспільних потреб;
   г) договірні відносини з приводу участі бізнесу в публічній політиці.

5. *Що є метою державно-приватного партнерства в контексті публічної політики?*
   а) підвищення ефективності економіки;
   б) об'єднання державних і приватних ресурсів навколо об'єктів соціального призначення;

в) державна допомога бізнесу в періоди криз і стагнації;
г) державне регулювання економіки в інтересах стійкого розвитку.

6. Яку роль у взаємодії бізнесу з владою відіграють GR-менеджери комерційних кампаній?

а) відповідають за маркетинг;
б) відповідають за імідж кампанії;
в) відповідають за отримання доступу до бюджетних ресурсів держави;
г) відповідають за налагодження зв'язків кампанії з представниками органів влади.

Теми презентацій

1. Інноваційні форми взаємодії державної влади з другим (бізнесом) і третім (некомерційним) секторами громадянського суспільства в публічній політиці.
2. Проблематика лобізму в публічній політиці.

Інформаційні джерела: 1) обов'язкові інформаційні джерела зі списку до цього посібника; 2) теоретичні матеріали до теми 4; 3) додаткові джерела з рекомендованого до посібника списку за вільним вибором здобувачів та із самостійно підібраних інформаційних ресурсів.

Тема 5. Ресурси публічної політики

Основні поняття: ресурси, політичні ресурси, державні ресурси, ресурси публічної політики, правовий політичний ресурс, силовий (примусовий) політичний ресурс, людський і кадровий політичні ресурси, майновий і фінансовий політичні ресурси, інформаційні політичні ресурси.

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Будь-яка політика, у тому числі публічна, стає успішною за умови володіння ресурсами та вмілого їх використання. Для опа-

нування теми необхідно з'ясувати походження та значення загального поняття *«ресурси»* та особливих понять *«політичні ресурси»* («ресурси політики»), *«державні ресурси», «ресурси публічної політики»*. Рекомендується ознайомитися з класифікацією видів ресурсів політологами.

Публічна політика має спільне і відмінне в ресурсах свого здійснення з непублічною політикою та державною політикою. Часто спільність є формальною за фактичної різниці. Головна відмінність полягає у ресурсному *потенціалі* внаслідок *нерівномірності його розподілу* залежно від досягнутого рівня розвитку громадянського суспільства та демократії. Верховенство влади держави (її *суверенітет*) обумовлює її перевагу завдяки законодавчому (верховенство закону і принцип законності) та *примусовому* (*силовому*) ресурсам. Проте повновладдя народу (його суверенітет) обумовлює його перевагу (верховенство права і принцип правовладдя) завдяки здійсненню своєї влади як через органи державної влади, так через органи самоврядування та безпосередньо.

Під час вивчення *правового ресурсу* рекомендується розглянути різницю у розв'язанні різних суспільствах проблем: 1) співвідношення права і закону (етатизм і плюралізм у підходах); 2) співвідношення верховенства прав людини, народу і нації, держави. Рекомендується ознайомитися зі спеціальною літературою з цих питань та підібрати приклади з політичного досвіду зарубіжних країн і України.

За аналогічною схемою розглянути різницю у *праві* застосування силового ресурсу органами державної влади та недержавними суб'єктами політики. Зокрема звернути увагу на розв'язання проблеми права народу на спротив державному насиллю та на повстання проти тиранічної влади. Щодо адміністративного ресурсу державної влади у відношеннях з громадянським суспільством актуальною є проблема дискреційних владних повноважень чиновників, корупції та порушень прав людини. У цьому аспекті публічної політики рекомендується опрацювати теоретичні матеріали щодо форм і засобів впливу безпосереднього народовладдя.

Людський і кадровий ресурси публічної політики рекомендується вивчати, насамперед, в контексті розв'язання проблем

більшості-меншості та якості людського ресурсу як соціальної опори і довіри до акторів публічної політики. Зокрема розглянути зарубіжний досвід вирішення проблем: 1) підготовки та відбору кадрів для публічної політики в бізнесі та некомерційних громадських організаціях; 2) практики залучення громадськості до виявлення суспільних проблем, які потребують вирішення політичною владою; 3) практики проведення публічного впливу на органи влади для вирішення ними актуальних суспільних проблем.

Майновий і фінансовий ресурси публічної політики також по-різному розподіляється залежно від досягнутого рівня розвитку країн. Завдяки законодавчій, податковій і фіскальній функціям держави вона завідомо має перевагу в цих ресурсах перед іншими суб'єктами публічної політики. Але в розвинутих громадянських суспільствах з ринковою економікою окремі адміністративно-територіальні політичні суб'єкти (як Каліфорнія в США чи Каталонія в Іспанії) і корпорації (зокрема транснаціональні) можуть суттєво впливати на політичний курс держави (а то й визначати його). Особливо на парламентських і президентських виборах і через лобізм. Також слід звернути увагу на розв'язання проблеми транспарентності (прозорості) матеріальних ресурсів публічної політики залежно від рівня «тіньової економіки» та впливу олігархів на політику.

Інформаційні ресурси публічної політики слід вивчати в контексті сучасних змін і переваг для недержавних суб'єктів унаслідок інформаційно-технологічної революції. Водночас слід звернути увагу на проблему *маніпулятивних технологій* у використанні інформаційних ресурсів антидемократичними силами.

План семінарського заняття

1. Право як ресурс публічної політики.
2. Силовий ресурс публічної політики і проблема його співвідношення між органами та посадовими особами державної влади і недержавними суб'єктами.
3. Людський і кадровий ресурси публічної політики.
4. Майновий і фінансовий ресурси публічної політики.

Питання для самостійного опрацювання

1. Поняття «ресурси політики». Особливості ресурсів публічної політики.
2. Класифікація ресурсів публічної політики.
3. Проблема верховенства прав людини, прав народу, нації, держави в публічній політиці.
4. Проблема дискреційних владних повноважень чиновників, корупції та порушень прав людини.
5. Проблема права народу на спротив державному насиллю та на повстання проти тиранічної влади.
6. Інформаційні ресурси публічної політики. Інфраструктура інформаційних ресурсів і тенденції змін у ній в епоху інформаційно-технологічної революції.

Практичні навчальні завдання до самостійної роботи

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Підібрати приклади з політичного життя розвинутих демократичних країн світу та України, які конкретизують основні поняття.
3. Дослідити досвід вирішення проблеми дискреційних повноважень державних службовців у публічному контролі державного адміністративного ресурсу демократичних країн.
4. Дослідити досвід вирішення проблеми тіньового ресурсу впливу олігархів на державну владу засобами публічної політики.

Тести

1. У чому полягають особливості ресурсів публічної політики на відміну від державної політики?

а) ресурси публічної політики обмежені лише тими, які дозволяє держава;
б) ресурси публічної політики необмежені, оскільки вона може мобілізувати всі необхідні з них силою своєї влади;

в) ресурси публічної політики ґрунтуються на добровільній підтримці всіх дійових осіб цієї політики, зацікавлених у її результатах;
г) ресурси публічної політики обмежені лише тими, які долучають зацікавлені суб'єкти громадянського суспільства.

2. У чому полягає основна відмінність між правом і законом як ресурсами державної та публічної політик?

а) право і закон одне й те саме, тож ніякої відмінності між ними не існує;
б) закон, як продукт законодавчої функції держави, є основним політичним ресурсом;
в) закон може бути й несправедливим, тому верховенство права, творцем якого є народ, це основний ресурс публічної політики;
г) закон є ресурсом державної політики, а право – ресурс публічної політики.

3. Чим відрізняється силовий ресурс публічної політики від силового ресурсу державної політики?

а) нічим не відрізняється, вони співпадають;
б) ефективністю;
в) суб'єктами застосування;
г) законністю.

4. У який спосіб і за якої умови може бути застосований силовий ресурс публічної політики проти силового ресурсу держави?

а) спосіб повстання за умови спроб державної влади до тиранії і пригнічення;
б) будь-який спротив силовому ресурсу держави є протиправним і не може бути виправданим;
в) спосіб петицій за умови невдоволення діями органів державної влади;
г) спосіб громадської непокори за умови незаконних дій органів державної влади.

5. Яку небезпеку для публічної політики приховує інформаційний ресурс?

а) можливість втручання штучного інтелекту;
б) можливість маніпуляції громадською думкою;

в) можливість технічних збоїв;
г) небезпеки відсутні.

6. У чому полягає суть «ресурсу більшості» у разі втрати консенсусу в публічній політиці?

а) мобілізація прихильників зацікавленими групами;
б) чисельність громадських акцій;
в) підтримка парламентською чи народною більшістю політики, що розглядається;
г) збір підписів на підтримку тих чи інших сторін конфлікту.

Теми презентацій

1. Безпосереднє народовладдя як ресурс публічної політики.
2. Ресурси некомерційних організацій у публічній політиці.

Інформаційні джерела: 1) обов'язкові інформаційні джерела зі списку до цього посібника; 2) теоретичні матеріали до теми 5; 3) додаткові джерела з рекомендованого до посібника списку за вільним вибором здобувачів та із самостійно підібраних інформаційних ресурсів.

Тема 6. Політична система суспільства та її трансформація у контексті публічної політики

Основні поняття: політична система, політико-правова система, демократична політична система і політико-правова система, суб'єкти, актори й агенти публічної політики, неполітичні актори публічної політики, артикуляція суспільних інтересів, агрегація суспільних інтересів, Інституціоналізація суб'єктів публічної політики.

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Особливістю теми є пізнання місця та ролі публічної політики в якісній трансформації системи політичних і правових відносин у демократичному суспільстві.

Попередньо слід опрацювати значення та взаємозв'язок загальних понять: політична система та політико-правова система. Після чого перейти до особливих понять, за яких виникає публічна політика, це – демократична політична система і політико-правова система. Ці схожі і водночас відмінні поняття потребують конкретного аналізування. Зокрема на предмет взаємозв'язку політики та права в суспільстві; системності взаємозв'язку за властивою владним, легальним і легітимним відносинам ієрархією; демократичністю чи недемократичністю систем. Різні виміри трьох понять мають властиві науці плюралізм і конкуренцію визначень. Але з огляду на демократію як передумову для публічної політики слід зосередитися на з'ясуванні суті та змісту демократичних політико-правових систем. Вони теж неоднакові за типологією внаслідок спричинених історичними і національними особливостями, неоднаковими рівнями розвитку та національними моделями. У контексті публічної політики рекомендується ретельніше ознайомитися з класифікацією цих систем Д. Істона, Г. Алмонда, К. Дойча та інших учених. Зокрема з циклами політичної системи (вхід, конверсія, вихід, зворотний зв'язок).

Подальше вивчення теми передбачає аналізування структури політичних систем залежно від їх типів і конкретизацію особливостей демократичних політичних систем. Визначальним критерієм виокремлення останніх є принцип поділу влади. *Застереження:* слід уважно поставитися до розуміння цього принципу в контексті суттєвої різниці формул «поділ державної влади» та «поділ влади у політичних системах демократичних держав» – вони не тотожні. За приклад рекомендується проаналізувати взаємозв'язок ст. 5, ст. 6 і ст. 7 Конституції України.

Вивчення функцій політичних систем також потребує уважності в частині тих систем, у яких публічна політика відсутня (у тому числі представницьких демократій) і тих, у яких вона присутня (партисипаторних і деліберативних). Реалізація функцій у тих та тих політичних системах суттєво відрізняється явищем *політичної участі* в останніх (це поняття розглядалося в темі 2). У політичних системах із наявною публічною політикою рекомендується ознайомитися з класифікацією Г. Алмонда і Г. Пауелла суб'єктів державної політики, суб'єктів публічної політики, акторів та агентів. Їх участь у функціонуванні політичних систем на

засадах публічної політики відрізняється політичним чи неполітичним характером, також своєрідністю (наприклад, артикуляція чи агрегація суспільних інтересів).

У контексті динаміки західних демократій і їх досвіду публічної політики важливо звернути увагу на тенденції еволюції суб'єктності публічної політики та форм участі громадськості у її формуванні і реалізації. Це – розширення кола індивідуальних (експерти, медіатори) та колективних (неурядових і некомерційних) учасників, їх інституціоналізація. Також еволюція форм взаємодії з ними влади у формуванні і реалізації політики внаслідок оновлення інформаційних технологій і розвитку соціальних мереж (див. публікацію О. Чальцевої) [164].

У підсумку опанованого матеріалу слід провести порівняльний аналіз еволюції сучасної політико-правової системи України із європейськими аналогами.

План лекційного заняття

1. Поняття «політична система суспільства» та «політико-правова система».
2. Структура і функції політичної системи в суспільстві.
3. Типологія політичних систем. Політична система України.

План семінарського заняття

1. Вплив публічної політики на еволюцію політичної системи західного типу:
   - децентралізація влади;
   - розширення кола суб'єктів.
2. Сучасні тенденції зміни суб'єктності публічної політики.
3. Інституціоналізація суб'єктів публічної політики.

Питання для самостійного опрацювання

1. Принцип поділу влади в політичних системах демократичних держав.
2. Суб'єкти (актори, агенти) публічної політики.
3. Інституціоналізація взаємодії влади з громадянським суспільством у формуванні і реалізації публічної політики.

Практичні навчальні завдання до самостійної роботи

1. Провести порівняльний аналіз політико-правової системи України з класифікаціями цих систем Д. Істона, Г. Алмонда, К. Дойча, Г. Пауелла на предмет спільного і відмінного між ними.

2. Скласти таблиці чи схеми довільного зразка з наявними у політичній системі України аналогами європейських суб'єктів, акторів, агентів публічної політики.

Тести

1. Що означає артикуляція суспільних інтересів як функція політичної системи?

а) визначення цілей і завдань розвитку суспільства;
б) залучення людини до політичних цінностей;
в) вимоги до осіб, які визначають політику та здійснюють державну владу;
г) систематизація та узгодженість інтересів різних соціальних груп населення.

2. Що означає агрегація суспільних інтересів як функція політичної системи?

а) визначення цілей і завдань розвитку суспільства;
б) залучення людини до політичних цінностей;
в) вимоги до осіб, які визначають політику та здійснюють державну владу;
г) систематизація та узгодженість інтересів різних соціальних груп населення.

3. Що означає термін «актор» публічної політики?

а) той, хто діє як індивідуальний чи колективний суб'єкт публічної політики;
б) той, хто грає роль в публічній політиці як артист;
в) той, хто діє тільки як індивідуальний чи колективний суб'єкт публічної політики;
г) той, хто домагається своєю грою в політиці популярності, тобто популіст.

4. Яка риса політичних систем відображає наявність у них публічної політики?

а) поділ влади;
б) наявність місцевого самоврядування;
в) парламентаризм;
г) політична участь.

5. Якою особливістю відрізняється «агент» публічної політики (термін, уведений П. Бурдьє) від актора публічної політики?

а) комунікаційна взаємодія з учасниками політичних відносин;
б) суб'єкт-об'єктні політичні відносини;
в) суб'єкт-суб'єктні політичні відносини;
г) діяльність, відкрита для громадськості з дотриманням моральних правил і норм.

6. До якої інституціональної трансформації демократичної політичної системи веде публічна політика?

а) відмова від монополії держави у процесі управління та залучення до нього різноманітних представників громадянського суспільства;
б) фрагментація політичних інститутів за територіальним і національним критеріями;
в) зростання ролі інституту політичної партії як суб'єкта публічної політики;
г) унітаризація різних типів спільнот та їх впливу на політичний процес.

Теми презентацій

1. Ознаки переходу політичної системи України від монополії державного управління до співучасницького управління держави з «другим сектором» (бізнесом) і «третім сектором» (некомерційними структурами) громадянського суспільства.

2. Інституціоналізація суб'єктів публічної політики та взаємодії з ними держави у виробленні та реалізації публічної політики.

Інформаційні джерела: 1) обов'язкові інформаційні джерела зі списку до цього посібника; 2) теоретичні матеріали до теми 6; 3) додаткові джерела з рекомендованого до посібника списку за вільним вибором здобувачів та із самостійно підібраних інформаційних ресурсів.

Тема 7. Політичні мережі публічної політики

Основні поняття: політичні мережі, групи інтересів, групи тиску (лобі), багаторівнева («мережева») політика, багаторівневе («мережеве») управління, фрагментація політичної влади, види політичних мереж, види груп інтересів, анемічні та інституційні групи інтересів.

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Вивчення теми має принципове значення для розуміння новітньої політико-управлінської парадигми «доброго врядування». Її поява стала можливою зі зміною структури політичних систем розвинутих демократій унаслідок еволюції громадянських суспільств. Сутність змін розкривається в дослідженні О. Чальцевої, яке рекомендується розглянути в контексті співвідношення ієрархічної та неієрархічної взаємодії між акторами публічної політики, появі нового типу акторів публічної політики – мережевих спільнот і «переговорної мережевої моделі горизонтальних практик» у вирішенні суспільних проблем.

Поняття *«політична мережа»* в концептуальному розмаїтті їх тлумачення та типології, видів пропонується вивчити за спеціальними науковими дослідженнями К. О. Іванченко, С. В. Ситника, А. В. Ткаченка та ін. Канали та форми взаємодії політичних мереж, їх інституціоналізація рекомендується вивчити за спеціальним науковим дослідженням О. Чальцевої [165].

Роль мережевого підходу до публічної політики у зміні розуміння ролі держави як основного суб'єкта (актора) публічної політики та у процесі фрагментації політичної влади найкраще засвоїти на характерних щодо цього поняттях «співучасть» і «співуправління». Від цього перейти до опанування теорії та

політичної практики *багаторівневого («мережевого») управління.* Слід підібрати відповідні приклади з публічної політики західних демократій і українського політичного процесу та порівняти їх.

Вивчення поняття *«групи інтересів»* (інакше – «зацікавлені групи») безпосередньо пов'язане зі структурою політичних мереж. Його дослідження та введення до наукового обігу рекомендується розпочати з досліджень А. Бентлі (розглядав суспільство як сукупність різноманітних груп інтересів, які конкурують поміж собою за здійснення своїх інтересів державою. Найсильніша група чи їх сукупність підпорядковують своєму впливові і примушують підкоритися слабкіші групи, а *державна влада стає засобом урегулювання конфліктів між конкуруючими групами*).

Структурування та інституціалізація груп інтересів як суб'єктів політики розвивалися з розвитком громадянського суспільства в розвинутих демократичних країнах. Відповідно розвивалося розуміння змісту поняття «група інтересів» (особливий внесок зробили представники мережевого підходу Д. Ноук, Дж. Куклінскі, Р. Роудз, К. Хей, Д. Річардс). Із врахуванням появи груп інтересів як суб'єктів політики задовго до появи публічної політики пропонується подумати над особливими рисами таких груп, відсутніми у їх аналогів за непублічної політики.

Урізноманітнення груп інтересів і досвіду їх діяльності сприяли процесу типологізації (звернути увагу на поширену типологію Ж. Блонделя). Основою наукових досліджень структурування та інституціалізації груп інтересів стало виокремлення їх *анемічних та інституційних типі*в.

Особливим різновидом груп інтересів є групи тиску. Слід звернути увагу на спільні і відмінні риси поміж ними за змістом понять, функціями і методами діяльності. Для публічної політики, на відміну від непублічної, актуальними є проблеми легальності та легітимації груп тиску. Чому це так і які зразки вирішення проблеми демонструють різні країни, зокрема Україна, – пропонується пошукати і навести приклади з інформаційних джерел до теми.

План лекційного заняття

1. Поняття «група інтересів». Типологія і види груп інтересів.
2. Групи тиску як особливий вид груп інтересів, функції та методи їх діяльності в публічній політиці. Проблеми легальності та легітимації груп тиску.
3. Функції груп інтересів у публічній політиці.

План семінарського заняття

1. Поняття «політичні мережі», фактори їх формування і вплив на фрагментацію політичної влади та зміну розуміння ролі держави як основного суб'єкта (актора) публічної політики.
2. Структура та види політичних мереж.
3. Інституціоналізація політичних мереж.
4. Канали та форми взаємодії між політичними мережами у процесі прийняття політичних рішень.

Питання для самостійного опрацювання

1. Теорія багаторівневого («мережевого») управління.
2. Інституціоналізація та структурування груп інтересів.
3. Місце та роль груп інтересів у публічній політиці.

Практичні навчальні завдання до самостійної роботи

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Підібрати приклади з політичного життя розвинутих демократичних країн світу та України, які конкретизують основні поняття.
3. Підібрати приклади функціонування політичних мереж у політичних системах європейських країн та сучасної України.
4. Підібрати приклади вирішення проблеми легальності та легітимації груп тиску в політичній практиці зарубіжних демократичних країн та в Україні.

Тести

1. На якій ідеї засноване поняття «мережа публічної політики»?

а) системний зв'язок політиків на території держави;
б) політика як результат взаємодії між приватними і державними акторами;
в) систематизація політичних інститутів, керованих державою;
г) публічна політика як продукт розвитку державної політики в епоху глобалізації.

2. Який чинник уможливлює вплив приватних акторів на державну політику та управлінські рішення у процесах публічної політики?

а) приватні актори-олігархи купують політиків, юристів, експертів, через яких лобіюють вигідні для себе рішення;
б) приватні актори великого національного бізнесу об'єднуються з транснаціональними корпораціями і тиснуть на національні уряди;
в) приватні актори розпоряджаються важливими для суспільства й автономними від держави ресурсами;
г) приватні актори потрібні політикам, які прагнуть державної влади, на виборах як електорат.

3. Яке широке значення вкладається в наукове поняття «група інтересів» у сучасній публічній політиці?

а) системна сукупність політичних акторів, які мають спільний інтерес та домагаються його задоволення державою;
б) несистемні аполітичні об'єднання, які намагаються реалізувати свої інтереси незалежно від втручання політиків;
в) будь-які групи людей, що об'єднуються заради реалізації тих чи тих спільних інтересів;
г) об'єднання приватних акторів, що представляє інтереси якої-небудь частини суспільства в певному соціальному просторі і намагається впливати на політичну владу та на інші групи чи на громадську думку загалом.

4. Яке вузьке значення вкладається в наукове поняття «група інтересів» у сучасній публічній політиці?

а) певна організація, яка спеціально створюється для того щоб впливати на політичну владу для реалізації власних інтересів;
б) системна опозиція до існуючої політичної влади в державі;
в) несистемна опозиція до існуючої політичної влади в державі;
г) спільнота, об'єднана за професійними інтересами, які потребують державної підтримки.

5. Який принцип є основоположним у концепції мережевого управління (network management)?

а) управлінські мережі структуруються в ієрархічному порядку за принципом державного суверенітету;
б) урядові інститути не повинні здійснювати більшого впливу на публічну політику у порівнянні з неурядовими інститутами;
в) уряд делегує частину управлінських функцій органам місцевого самоврядування;
г) управлінські функції поділяються між державними, регіональними та муніципальними органами влади.

6. Яка із наведених ознак характерна для концепції багаторівневого врядування?

а) поєднання централізованого і децентралізованого державного управління залежно від галузей економіки та сфер суспільного життя;
б) ієрархічна взаємодія уряду, другого та третього секторів громадянського суспільства на різних територіальних рівнях врядування;
в) неієрархічна взаємодія уряду, другого та третього секторів громадянського суспільства на різних територіальних рівнях врядування;
г) ієрархічна взаємодія уряду з транснаціональними корпораціями у внутрішній і зовнішній політиці.

Теми презентацій

1. Політичні мережі та групи тиску в публічній політиці.
2. Політичні мережі та багаторівнева політика й управління.

Інформаційні джерела: 1) обов'язкові інформаційні джерела зі списку до цього посібника; 2) теоретичні матеріали до теми 7; 3) додаткові джерела з рекомендованого до посібника списку за вільним вибором здобувачів та із самостійно підібраних інформаційних ресурсів.

Тема 8. Процеси (цикли) публічної політики

Основні поняття: процес, політичний процес, політичне рішення, політико-управлінське рішення, публічно-політичний процес, стадії (цикли) публічної політики, раціональність політичного рішення, політичне програмування, політична процедура, експертиза, колегіальність, консенсус, легітимація політичного рішення, моніторинг, політичний аналіз, оперативність, ефективність, економічність політики.

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Зміст теми визначається ключовим терміном *«процес»* у поєднанні з уже розглянутим у попередніх темах терміном «політика». Для осмислення політики як процесу доцільно пошукати відповідей на питання про необхідні для здійснення тих чи тих політичних дій *затрати* (попередня тема про ресурси тут стане в нагоді). Далі логіка має вести роздуми до пошуку відповіді на питання про те, заради чого були здійснені затрати, тобто – які їх *результати*. Оскільки результати в політиці зазвичай не бувають 100-відсотковими до запланованих (унаслідок політичної конкуренції), то слід виявити і проаналізувати *впливи,* які завадили здійсненню планів та спричинили у чомусь неочікувані *наслідки*. Усе це необхідно тому, що політика *безкінечна* у своєму русі і закінчення чергової дії стає початком для нової, що потребує

врахування попереднього *досвіду* для *вдосконалення* майбутньої політики.

Логіка з'ясування змісту поняття «публічно-політичний процес» має виходити із сутнісних ознак загального поняття «політичний процес», до якого «публічно-політичний процес» належить як особливий різновид (адже зі слова *публічний* логічно припустити що є й *непублічний* процес). Ключовими термінами для розуміння публічно-політичного процесу є «публіка» та «соціум». Перший із них, у вужчому значенні, в українській термінології пов'язується з відкритістю, прозорістю для людей; у ширшому значенні – з народом. Другий термін, близький за значенням до першого, в українській термінології пов'язується з суспільством у сенсі підпорядкованості політики суспільним інтересам.

У підсумку осмислення взаємозв'язку політичного і публічно-політичного процесів (з припущенням *не публічного* політичного процесу) слід обдумати взаємозв'язок політики з демократичним або, навпаки, антидемократичним політичними режимами. Відтак сформулювати притаманні *публічно-політичному* процесу риси, відмінні від інших різновидів політичного процесу.

Процес *публічної* політики має свої стадії (інакше – цикли) руху від ідей до прийняття та виконання *політичних рішень* як основної рушійної сили процесу. За визначенням поняття «політичне рішення» рекомендується звернутися до інформаційних джерел з політології (тема «Політичний процес»). У політичному процесі зазвичай визначають три стадії, це – *підготовка, прийняття та реалізація* політичного рішення. У публічно-політичному процесі кількість стадій (циклів) є більшою, що можна пояснити його особливостями. Для порівняння рекомендується звернутися до практичного посібника «Розроблення публічної політики» (укладач А. О. Чемерис) [140].

Завжди актуальною проблемою дослідження політичного процесу в аспектах його ефективності та економічності є суперечки щодо раціональності політичного рішення. Науковий підхід до розв'язання проблеми полягає в критиці абсолютної раціональності (тобто її неможливості) в силу *конкурентної* природи політики, розмаїття впливів на неї внутрішніх і зовнішніх об'єктивних умов і суб'єктивних факторів.

Виходячи з трьох основних стадій політичного процесу рекомендується вивчення в їх межах більш деталізованих за кількістю циклів публічно-політичного процесу. *Підготовка політичних рішень* починається з виявлення *суспільно значимих проблем,* на розв'язання яких і спрямована публічна політика. За якими ознаками визначаються проблеми суспільного значення, на відміну від не таких проблем, рекомендується подумати та навести приклади. Різні політичні сили в різних суспільствах і, навіть, різні особи в межах однієї політичної сили зазвичай конкурують між собою у визнанні чи запереченні тих чи тих проблем як суспільно значимих. Чому так відбувається – рекомендується поміркувати та навести приклади з власною аргументацією. У результаті інтелектуально-вольової боротьби та чи та проблема включається до *програми* дій політичної сили. Наступний цикл – розробка політичними силами власних проєктів вирішення проблеми та їх конкуренція в обговореннях, експертизах. Далі йде лобіювання цих проєктів органам публічної влади на предмет їх прийняття.

Прийняття політичних рішень починається з внесення проблеми органом публічної влади до свого порядку денного. Цей цикл процесу характерний різними процедурами прийняття рішень про внесення проєкту до порядку денного та наступного прийняття рішення про його затвердження як програми дій органу влади. Рекомендується розібратися в основних існуючих процедурах: колегіальній (за більшістю голосів чи консенсусом) і одноосібній з дорадчими органами. За цим йдуть процедури легітимації прийнятого політичного рішення. До таких процедур належать: порядок підписів прийнятого рішення відповідальними особами та порядок його оприлюднення. Унаслідок цих процедур політичне рішення набуває статусу *політико-управлінського рішення*. Ключовим терміном для з'ясування відмінностей між двома видами рішень є *«управління»*. Окремою проблемою у цьому циклі процесу публічної політики є секретність рішення. Пропонується подумати щодо яких суспільно значимих проблем у процесі публічної політики, яка за визначенням має бути відкритою і прозорою, допускається можливість або є й необхідною секретність політико-управлінського рішення чи окремої його частини.

Реалізація політичних рішень потребує насамперед *організаційних заходів:* складання планів дій, підбір і розстановка кадрів

виконавців, розподіл ресурсів. Проте навіть ідеальна організація виконання прийнятих політико-управлінських рішень не гарантує досягнення в кінцевому підсумку визначених у них результатів. Залежно від більшого чи меншого часу реалізації рішень збільшуються чи зменшуються ризики зміни об'єктивних умов (кліматичних аномалій, стихійних лих тощо, які можуть негативно впливати на ресурси і перешкоджати процесу. Кадри виконавців рішень можуть випадати з процесу через стан їх здоров'я, можуть зазнавати негативного зовнішнього впливу (підкупу, загроз тощо) від політичних і кримінальних противників прийнятих рішень. Усе це обумовлює необхідність окремого циклу *контролю за виконанням прийнятих рішень.* Його метою є оперативне реагування на можливі перешкоди та вжиття заходів для подолання чи мінімізації негативних наслідків (перерозподіл чи виділення додаткових ресурсів, ротація чи оновлення кадрів, вжиття надзвичайних заходів тощо).

Аналіз політичного процесу в науці зараховують до окремого циклу стадії реалізації прийнятих рішень або й відокремлюють від нього. Загалом *політичний аналіз* як окремий науковий напрям в політології розвивався одночасно з публічною політикою. Так чи інакше (у процесі реалізації рішень чи по його завершенню) *аналіз полягає в оцінюванні наслідків реалізації політичних рішень.* Для цього аналізуються всі стадії і цикли процесу у контексті *результативності, ефективності і економічності* політики. Різні види аналізу публічної політики мають притаманні їм особливі процедури. Підсумовуючи вивчення теми, слід визначитися з об'єктивними показниками успішності реалізації публічної політики.

Особливе значення політичного аналізу полягає в тому, що саме завдяки йому стали можливими зміни парадигм політичного управління від державного до публічного менеджменту (public governance), а від нього – до належного (доброго) врядування (good governance).

Тема семінарського заняття

1. Політика як процес: затрати, результати, впливи і наслідки.
2. Поняття «політичний процес», «політичне рішення», «політико-управлінське рішення».

3. Стадії (цикли) процесів публічної політики: підготовка, прийняття та реалізація політичного рішення.

4. Проблема раціональності політичного рішення і критика абсолютної його раціональності.

Питання для самостійного опрацювання

1. Ознаки політичного процесу залежно від державного режиму. Ключові ознаки процесу публічної політики.
2. Стадії підготовки політичних рішень у публічній політиці.
3. Стадії прийняття політичних рішень у публічній політиці.
4. Стадії реалізації політичних рішень у публічній політиці.

Практичні навчальні завдання до самостійної роботи

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Сформулювати притаманні публічно-політичному процесу риси, відмінні від інших різновидів політичного процесу.
3. Навести приклади процедури прийняття політичних рішень у процесі публічної політики.
4. Охарактеризувати різницю між політико-управлінським і політичним рішеннями.
5. Підібрати та охарактеризувати приклади аналітичної стадії реалізації політичних рішень у публічній політиці.
6. Підібрати та охарактеризувати приклади видів аналізу публічної політики.

Тести

1. *Що розуміють під політичним процесом публічної політики?*
   а) прозора політична діяльність влади та опозиції до неї;
   б) участь державних і недержавних суб’єктів у розробці політичного курсу країни;
   в) участь державних і недержавних суб’єктів у розробці та реалізації політичного курсу країни;
   г) сукупна діяльність акторів політики, що переслідують певні політичні цілі та реалізовують свої права у сфері влади.

2. Чим відрізняється публічна політика від публічного управління?

а) збереженням державних адміністративних процесів;
б) суб'єктами здійснення;
в) націленістю на «громадські» проблеми, що потребують розв'язання;
г) націленістю на процес, через який розв'язуються «громадські» проблеми.

3. Що належить до політичної складової політико-управлінських рішень у публічній політиці?

а) політичний процес;
б) розробка правлячою партією основаних на її програмі проєктів рішень для уряду;
в) взаємодія політичних акторів, унаслідок якої схвалюється те чи те рішення;
г) лобіювання політичними акторами в уряді відповідних своїм інтересам рішень.

4. Що належить до управлінської складової політико-управлінських рішень у публічній політиці?

а) професійна робота чиновників управлінського апарату з виконання прийнятих рішень;
б) технічне, інформаційно-аналітичне, інтелектуальне забезпечення процесу обрання рішення, його реалізації, контролю за виконанням;
в) бюрократичні процедури організації виконання прийнятих рішень органами влади;
г) діяльність об'єднаних у визначену систему суб'єктів управління, спрямована на досягнення цілей рішення через реалізацію певних функцій з використанням методів управління.

5. Який зміст вкладається в поняття «громадські» проблеми у публічній політиці?

а) колективні потреби усунути розрив між реальним і очікуваним становищем у тій чи тій сфері суспільного життя;

б) визначені громадою завдання перед політиками, оформлені у відповідних вимогах.
в) визначені всенародно обраним парламентом завдання перед урядом, оформлені в законодавчих актах.
г) визначені громадянським суспільством у різних формах вимоги до органів влади різного територіального рівня.

6. Що розуміють під оцінкою публічної політики в контексті виконання політичних і політико-управлінських рішень?

а) експертні дослідження ефективності результатів виконання рішень;
б) сукупність механізмів і методів вивчення та виміру результатів та/або ефективності для удосконалення політики чи суспільного інформування;
в) постійний моніторинг стану виконання рішень і внесення (за необхідності) коректив у них;
г) діяльність публічних суб'єктів вивчення громадської думки щодо ефективності виконання рішень.

Теми презентацій

1. Показниками успішності реалізації публічної політики.
2. Ризики реалізації політичних і політико-управлінських рішень.

Інформаційні джерела: 1) обов'язкові інформаційні джерела зі списку до цього посібника; 2) теоретичні матеріали до теми 8; 3) додаткові джерела з рекомендованого до посібника списку за вільним вибором здобувачів та із самостійно підібраних інформаційних ресурсів.

Контрольні питання до модуля 1

1. Типологія політики: види, сфери, напрями.
2. Цілі і завдання політики. Доказова політика.
3. Проблема розуміння політики в Україні у контексті англомовних понять «Polity», «Politics», «Policy».

4. «Public policy» як поняття і наукова категорія. «Політика», «державна політика», «публічна політика»: співвідношення понять.
5. Поняття і ознаки громадянського суспільства. Проблема співвідношення громадянського суспільства і держави.
6. Структура та функції громадянського суспільства, її еволюція як основа публічної політики.
7. Взаємодія влади, бізнесу і громадянського суспільства у формуванні і реалізації політики.
8. Демократія як основа публічної політики.
9. Проблема розуміння поняття народ у взаємозв'язку з демократією та публічною політикою.
10. Середній клас як соціальна основа справжньої (правдивої) демократії.
11. Еволюція демократії та видозміна її моделей у контексті передумов для публічної політики.
12. Американський і європейський концепти публічної політики: спільне і відмінне.
13. Публічна сфера та публічний дискурс громадянського суспільства як основа публічної політики.
14. Категорії «приватне» та «публічне» у концепті публічної політики.
15. Складові елементи європейського концепту публічної політики.
16. Просторові виміри публічної політики, моделі і типи її формування.
17. Європейський концепт публічної політики та еволюція парадигм публічного управління.
18. Політична влада, публічна влада, державна влада: співвідношення понять.
19. Типи і функції політичної влади.
20. Повноваження органів влади у формуванні і реалізації політики та участь громадськості.
21. Проблеми легалізації та легітимності політики і політичної влади.
22. Публічна політика і політичне управління.

23. Трансформація політичної влади і політичного управління у взаємодії з другим і третім секторами громадянського суспільства.
24. Спільне і відмінне між бізнесом і громадянським суспільством у взаємодії з владою в публічній політиці.
25. Функції публічного соціального діалогу у взаємодії громадянського суспільства з владою при формуванні і реалізації публічної політики.
26. Державно-приватне партнерство і лобізм.
27. Проблеми легалізації та легітимації взаємодії політичної влади і бізнесу в публічній політиці.
28. Поняття «ресурси політики». Особливості ресурсів публічної політики.
29. Класифікація ресурсів публічної політики.
30. Право як ресурс публічної політики та проблема співвідношення права і закону.
31. Проблема верховенства прав людини, прав народу, нації, держави в публічній політиці.
32. Силовий ресурс публічної політики та проблема права народу на спротив державному насиллю, на повстання проти тиранічної влади.
33. Людський ресурс публічної політики як соціальна опора публічної політики.
34. Майновий і фінансовий ресурси публічної політики та проблема їх транспарентності (прозорості).
35. Інформаційні ресурси публічної політики та їх еволюція в епоху інформаційно-технологічної революції.
36. Поняття «політична система суспільства» та її трансформація в контексті публічної політики.
37. Типологія політичних систем.
38. Структура і функції політичної системи в суспільстві.
39. Суб'єкти (актори) публічної політики у політичній системі суспільства.
40. Сучасні тенденції зміни суб'єктності публічної політики та участі громадськості у її формуванні і реалізації.
41. Поняття «політичні мережі» та «групи інтересів». Теорія «мережевої» політики й управління.

42. Фактори формування політичних мереж та їх впливу на зміну розуміння ролі держави як суб'єкта (актора) публічної політики.
43. Структура та види політичних мереж, їх функції.
44. Канали та форми взаємодії між політичними мережами у процесі прийняття політичних рішень.
45. Проблеми легальності та легітимації груп тиску в публічній політиці.
46. Типологія і види груп інтересів у публічній політиці.
47. Групи тиску (лобі) як особливий вид груп інтересів. Функції та методи їх діяльності в публічній політиці.
48. Місце, роль та функції груп інтересів у публічній політиці.
49. Політика як процес. Поняття «політичний процес», «політичне рішення», «політико-управлінське рішення».
50. Ознаки політичного процесу в публічній політиці.
51. Стадії (цикли) процесів публічної політики.
52. Формулювання та порівняльний аналіз альтернативних варіантів політики.
53. Проблема раціональності політичного рішення і критика абсолютної його раціональності.
54. Стадії підготовки політичних рішень у публічній політиці.
55. Стадії прийняття політичних і політико-управлінських рішень у публічній політиці.
56. Стадії реалізації політичних рішень у публічній політиці.
57. Аналіз процесів прийняття і реалізації політичних рішень у публічній політиці.
58. Оцінювання політичних рішень у публічній політиці.
59. Процедури та види аналізу публічної політики.
60. Показники успішності реалізації публічної політики.

Модуль 2. Публічна політика в дії

Тема 9. Менеджмент публічної політики

Основні поняття: політики, політичні лідери, політичні керівники, політична еліта, циркуляція політичних еліт, менеджмент, політичний менеджмент, політичні менеджери, публічний

політичний менеджмент, аутсорсинг, політичні технології, політичні маніпуляції, політичне шахрайство, політична відповідальність, політична участь, суспільна довіра, абсентеїзм.

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Особливістю другого модуля курсу публічної політики є взаємозв'язок публічної політики як науки (у розмаїтті її концепцій і теорій) з *практикою* реалізації ідей задля ефективного досягнення цілей. Перша тема модуля стосується ключового фактору практики – *уміння* належно організувати ефективне досягнення цілей публічної політики. Поняття *«менеджмент»* запозичене до сфери публічної політики з бізнесової управлінської практики. До цього спричинило зростаюче (з розвитком громадянського суспільства, політичних мереж і груп інтересів) незадоволення громадськості часто невмілим або навмисне шкідливим для суспільства державним управлінням. На противагу йому другий сектор громадянського суспільства – бізнес демонстрував зразки ефективного управління менеджерів (управлінців) у приватних кампаніях.

Залучення політичним керівництвом розвинутих демократій до державного управління ефективних менеджерів із бізнесу спричинило появу поняття *«політичний менеджмент»*. Воно позначило перехід від парадигми державного управління до парадигми *нового публічного менеджменту,* а згодом і до парадигми *доброго (належного) управління*.

Для з'ясування сутності та змісту еволюції практики публічної політики необхідно розрізняти співвідношення основних понять, які відображають практику *реалізації* політичних ідей. Це, зокрема, такі поняття як: політики, політичні лідери, політичні керівники, політична еліта, циркуляція політичних еліт, менеджмент, політичний менеджмент, політичні менеджери, публічний політичний менеджмент.

Актуальним питанням менеджменту публічної політики є роль у ньому лідерів та їх команд. Із загальних понять «лідер» і «лідерство» слід вивести та з'ясувати особливий зміст понять *«політичний лідер»* і *«політичний керівник».* Потім конкретизувати роль політичних лідерів у формуванні підпорядкованих собі команд,

включно з менеджерами, необхідних для досягнення сповідуваних ними політичних цілей.

У демократичних країнах закономірністю формування і функціонування політичних лідерів і керівників є їх розподіл по політичних партіях, рухах, блоках, коаліціях тощо. Усі разом узяті вони складають *політичну еліту,* яка конкурує в боротьбі за доступ (через парламентські вибори) до державної влади – ієрархічно головного механізму, який уможливлює реалізацію в країні тих чи тих політичних програм. Переможці на виборах приводять у коридори апарату державної влади свої команди, які розподіляють між собою міністерські та інші управлінські «портфелі» і розпочинають політичний менеджмент (управління). Рекомендується ознайомитися з теоретичними описами цих процесів Р. Міхелсом («Залізний закон олігархії»), Г. Моска і В. Парето («циркуляція еліт»), М. Янгом («меритократія»), Л. Зідентопом (закритий політичний клас»).

Основою парадигми нового політичного менеджменту стала запозичена із бізнесу ідея *аутсорсингу,* розроблена в теорії агентських відносин (рекомендується ознайомитися з їх змістом). Водночас рекомендується звернути увагу на проблематику поєднання в публічному менеджменті *суспільного та приватного інтересів.* Приклад *розподілу ресурсів* (насамперед матеріальних) і бюджетної політики держави в аспекті забезпечення прибутковості державного бюджету і прибутковості приватного бізнесу найвиразніше проявляє проблему нового публічного менеджменту. Її гострота зрештою і спричинила зміну парадигми нового публічного менеджменту на парадигму доброго (належного, чутливого) врядування.

Для розуміння проблеми рекомендується осмислити еволюцію демократичних держав до *соціальних*. Сучасна публічна політика орієнтована на *соціальну державу,* що передбачає забезпечення *соціальної спрямованості економіки* (ст. 13 Конституції України). Відповідно до цієї меті має розроблятися податкова і бюджетна політика держави, що знаходить своє відображення в тенденціях *соціалізації власності* та стиранні різниці між приватним і публічним правом унаслідок пріоритету публічно-правового регулювання. Навпаки, в орієнтованому на приватні інтереси бізнесовому менеджменті, за його участі в державному управлінні, характерна схильність до протилежної політики *приватизації власності*

та мінімізації оподаткування і соціальних програм. Як результат, *бюрократичний інтерес* і пов'язана з ним *корупція* в державному апараті трансформується в *корпоративний інтерес* менеджменту держави і приватного бізнесу щодо розподілу ресурсів. Це прямо суперечить вирішенню суспільно значимих проблем, які є предметом публічної політики.

На завершення опанування теми слід усвідомити значення *суспільної довіри та підтримки* політичній еліті та її командам (правлячим і опозиційним) як об'єктові конкурентної боротьби за владу при демократії. Розвинуті демократії мають розвинені механізми вивчення громадської думки щодо цього поміж періодичними виборами, результати яких, як і результати виборів, політичні еліти не можуть ігнорувати. Водночас залучений до політики професійний менеджмент приніс у демократичні політичні процеси проблеми *політичних технологій і політичних маніпуляцій.*

Критерієм аналізу й оцінки відзначеної проблематики політичного менеджменту в публічній політиці є стан *активності політичної участі* громадян у публічній політиці, який відображає стан суспільної довіри та підтримки політичних еліт і *мотивації громадян* до політичної участі (рекомендується ознайомитися з проблемою *абсентеїзму*).

План лекційного заняття

1. Лідерство і цінності у формуванні політики.
2. Публічна політика і політичне лідерство. Типологія політичних лідерів.
3. Лідери та їх команди в менеджменті публічної політики.
4. Політичні еліти. Теорії циркуляції політичних еліт і проблема «закритого політичного класу».

План семінарського заняття

1. Роль бюджетної політики держави у менеджменті публічної політики. Проблема узгодження інтересів конкуруючих груп суспільства.

2. Теорія агентських відносин (аутсорсингу) нового політичного менеджменту. Причини зміни управлінської парадигми нового політичного менеджменту на добре (належне) врядування.

3. Суспільна довіра та підтримка як об'єкт конкурентної боротьби менеджменту публічної політики.

4. Політичні технології менеджменту і проблеми політичних маніпуляцій громадянами та відповідальності за політичне шахрайство.

Питання для самостійного опрацювання

1. Політики і політичні менеджери: співвідношення понять.
2. Проблема політичної участі громадян у публічній політиці.

Практичні навчальні завдання до самостійної роботи

1. Скласти термінологічний словник до теми.

2. Підібрати приклади з політичного життя розвинутих демократичних країн світу та України, які конкретизують основні поняття.

3. Провести аналіз проблеми суміщення в державному управлінні бізнесового менеджменту: наскільки співпадають і піддаються поєднанню (чи суттєво відрізняються) їх об'єкти, предмет, мета і завдання управління?; наскільки зросла ефективність державного управління за результатами нового публічного менеджменту (на прикладах європейських країн)?; які недоліки в управлінні виявив новий публічний менеджмент?

Тести

1. Чим відрізняються політичні менеджери від політичних керівників?

а) перші визначають політичну мету і стратегію її досягнення, а другі ставлять завдання перед управлінським персоналом щодо реалізації стратегії;

б) перші управляють персоналом виконавців у процесі реалізації стратегії, визначеної другими;

в) політичні менеджери і є політичними керівниками;
г) перші керують політичною поведінкою людей, а другі – підлеглими їм в публічній службі.

2. Чим відрізняється політичний лідер від політичного керівника?

а) перший здійснює політичне керівництво силою особистих якостей, а другий – силою владних повноважень офіційної посади, яку він обіймає;
б) перший здійснює політичне керівництво силою владних повноважень офіційної керівної посади, а другий – силою особистих якостей;
в) політичний лідер і є політичним керівником;
г) політичний лідер не є політичним керівником, а надихає людей на масові політичні акції.

3. Чим відрізняється політичний лідер від політичного менеджера?

а) перший визначає мету і напрямки їх досягнення, відповідно налаштовує людей, а другий – організовує процес прийняття та реалізації управлінських рішень;
б) функції першого обмежуються другим, який очолює керівну посаду в політичній структурі;
в) перший очолює керівництво політичною структурою, а другий є його підлеглим;
г) перший організовує процес прийняття та реалізації управлінських рішень на виконання мети і завдань щодо її досягнення, визначених другим.

4. Чим відрізняється політична еліта від політичних менеджерів?

а) еліта займається ідеологією, а не практичною політикою;
б) еліта безпосередньо не розв'язує тих чи інших питань;
в) еліта має більший талант і кращу гуманітарну освіту;
г) менеджери і є елітою.

5. Які канали впливу на політичну еліту відкрила публічна політика?

а) незалежні засоби масової інформації;
б) референдуми;

в) критика політичної еліти в соціальних мережах;
г) тиск на політичну еліту з боку груп інтересів.

6. Який зі способів менеджменту ресурсів найбільш відповідає характерові публічної політики?

а) регуляторний;
б) переконання;
в) стимулювання;
г) договір.

Теми презентацій

1. Суспільна довіра та підтримка як критерій оцінки ефективності політичного менеджменту.
2. Політичний менеджмент у соціальних державах.

Інформаційні джерела: 1) обов'язкові інформаційні джерела зі списку до цього посібника; 2) теоретичні матеріали до теми 9; 3) додаткові джерела з рекомендованого до посібника списку за вільним вибором здобувачів та із самостійно підібраних інформаційних ресурсів.

Тема 10. Держава в публічній політиці

Основні поняття: суверенітет держави, зміст державної політики, демократичне врядування, парламентаризм, бюрократія, підстави для державного втручання в публічну політику, обмеження політики, добре врядування, сервісна держава, цикли державної політики, державне управління, ресурси державної політики.

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Суверенітет держави є однією з її сутнісних ознак і розуміється як політико-правова властивість влади, що виражається у її *повноті* та *незалежності* всередині країни (внутрішній) та у відносинах з іншими державами (зовнішній). Поняття «зміст державної політики», «демократичне врядування», «парламента-

ризм» необхідно узгодити з поняттям суверенітет держави і конкретизувати за сферами та засадами внутрішньої і зовнішньої політики.

Застереження: 1) розуміння державного суверенітету з часів Ж. Бодена як *абсолютної, постійної та неподільної влади* ***монарха*** сутнісно змінилося з формуванням громадянського суспільства та демократії. Остання засновувалася на ідеї ***суверенітету народу*** (нації) у сенсі ***повноти його влади,*** яка ***делегувалася*** частково *державі* (влада якої теж *розподілялася* на законодавчу, виконавчу та судову), частково *місцевому самоврядуванню,* а частково народ залишав за собою право на *безпосереднє* здійснення влади. За *розвинутого* громадянського суспільства представницька демократія еволюціонувала в партисипаторну й деліберативну. Відтак еволюціонував і *зміст державної політики* в цілях і пріоритетах (співвідношення інтересів бюрократії, олігархії та корпорацій, народу-нації, більшості-меншин), принципах, інститутах, механізмах здійснення: від урядування до демократичного врядування та, зрештою, доброго (варіант – чутливого, з урахуванням суверенітету прав людини) врядування; 2) рівень розвитку громадянського суспільства, демократії та врядування неоднаковий у країнах ЄС («старі» і «нові» демократії), а в Україні і порівняно з усіма ними; 3) в інформаційних джерелах зустрічаються суперечливі характеристики з питань теми, з реліктами етатизму.

Проблематику участі держави в публічній політиці рекомендується розглянути в такій послідовності. *По-перше,* у взаємодії бюрократії і політичних лідерів у владних апаратах держави та політико-правового контролю за ними. *По-друге,* у підставах для державного втручання у публічну політику. *По-третє,* в обмеженнях державної політики.

Засвоєні під час вивчення теми 8 курсу знання і розуміння процесу (циклів) публічної політики слід конкретизувати до поняття «цикли державної політики» у взаємозв'язку з поняттям «сервісна держава». Допоможе у цьому конкретизація *повноважень органів державної влади* у формуванні та реалізації політики за *участі громадськості і політичних мереж*.

На прикладі законодавчого процесу у циклі державної політики слід розкрити його особливості в аспектах взаємодії парламенту з політичними мережами, групами інтересів, групами тиску.

Зокрема слід вирізнити особливості *офіційних* і *неофіційних* учасників законодавчого процесу.

Специфіку державного *управління* в умовах публічної політики рекомендується конкретизувати через вивчення її за стадіями вироблення, прийняття та реалізації політико-управлінських рішень повноважними органами *виконавчої влади.* Водночас слід враховувати: ієрархію органів виконавчої влади держави та їх функціональну спеціалізацію; особливості залучення державою офіційних і неофіційних учасників до вироблення та реалізації політико-управлінських рішень. Окремою важливою проблемою в аналізі державного управління у контексті публічної політики та верховенства права є *дискреційні повноваження державних службовців.* Рекомендується осмислити її сутність та європейський досвід розв'язання.

У контексті знань, набутих під час вивчення теми 5, слід розглянути роль *державних ресурсів* у публічній політиці. Зокрема: державного бюджетування, податків і фінансово-грошової політики; силового ресурсу; ресурсу судової влади; культурно-освітніх та інформаційних ресурсів; кадрових ресурсів.

Повнота опанування теми має бути виявлена у формулюваннях власного бачення здобувачами рекомендацій щодо державної політики у контексті публічної політики. Для цього слід використати знання, набуті під час вивчення теми 8, щодо *аналізування та оцінювання* публічної політики.

План лекційного заняття

1. Верховенство (суверенітет) державної влади в політичній системі. Зміст державної політики.
2. Сфери і засади внутрішньої і зовнішньої політики держави, їх характеристика.
3. Державна політика і демократичне врядування. Парламентаризм як підґрунтя демократичної політики.
4. Повноваження органів державної влади у формуванні і реалізації політики та політична участь у цьому громадськості.
5. Проблема бюрократії та бюрократизації при формуванні і реалізації політики.

План семінарського заняття

1. Концепція «сервісної держави» в європейській парадигмі «доброго врядування».
2. Законодавча функція держави в умовах публічної політики.
3. Управлінська функція виконавчої влади держави в публічній політиці. Проблема дискреційних повноважень державних службовців у контексті публічної політики та верховенства права.
4. Судова влада держави в публічній політиці.

Питання для самостійного опрацювання

1. Офіційні та неофіційні учасники вироблення і реалізації державної політики.
2. Міністерство внутрішніх справ та інші силові органи державної влади держави в публічній політиці.
3. Матеріальні і фінансові ресурси держави в публічній політиці.
4. Культурно-освітні та інформаційні ресурси держави в публічній політиці.
5. Кадрові ресурси держави в публічній політиці та система їх підготовки і відбору для публічної служби.

Практичні навчальні завдання до самостійної роботи

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Підібрати приклади з політичного життя розвинутих демократичних країн світу та України, які конкретизують основні поняття.
3. Підібрати приклади з політичного життя розвинутих демократичних країн світу та України, які демонструють залучення громадськості і політичних мереж до участі у законотворчості, виробленні політико-управлінських рішень та їх реалізації.
4. Сформулювати та аргументувати власні рекомендації щодо державної політики у контексті публічної політики.

Тести

1. Про що свідчить концептуальне розмаїття визначень поняття «державна політика» у зв'язку з публічною політикою?

а) не існує однакового розуміння державної політики;
б) об'єкт визначень не піддається науковому розумінню;
в) державна політика не однакова в різних суспільних умовах;
г) державна політика складна за змістом.

2. Як змінюється державний суверенітет за умов публічної політики?

а) визначення державного суверенітету залишається незмінним;
б) держава зміцнює свій суверенітет у конкуренції з недержавними політичними акторами;
в) зростає роль добровільного обмеження державою сфери реалізації власного суверенітету;
г) державний суверенітет обмежується недержавними політичними акторами.

3. Яка із переліку сфер формування внутрішньої і зовнішньої політики держави стосується публічної політики?

а) національна безпека й оборона;
б) розбудова державності;
в) розвиток місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів;
г) міжнародні правовідносини.

4. Як змінюється сучасний парламентаризм під впливом публічної політики?

а) посилюється парламентарна незалежність;
б) відбувається інституціоналізація взаємодії парламенту з групами інтересів та тиску;
в) відбувається балансування політичних сил в парламенті;
г) зростає роль парламенту у поділі влади в державі.

5. Яку основну функцію виконує «сервісна держава» у публічній політиці?

а) постачання публічних послуг;
б) надання безкоштовних адміністративних послуг;

в) забезпечення громадян соціальними послугами;
г) надання громадянам соціальної допомоги.

6. Яку зміну державної політики відображає трансформація поняття «державне управління» в поняття «публічне управління»?

а) скасування державної цензури та відкритість і прозорість державного управління;
б) перехід від виключно державного управління до партнерської взаємодії державного і громадського управління;
в) орієнтація на залучення до управління публічно відомих, авторитетних у суспільстві громадян;
г) упровадження електронного урядування.

Теми презентацій

1. Парламентаризм в умовах публічної політики.
2. Виконавча влада держави в умовах публічної політики.
3. Аналізування та оцінювання державної політики в контексті доброго врядування.

Інформаційні джерела: 1) обов'язкові інформаційні джерела зі списку до цього посібника; 2) теоретичні матеріали до теми 10; 3) додаткові джерела з рекомендованого до посібника списку за вільним вибором здобувачів та із самостійно підібраних інформаційних ресурсів.

Тема 11. Інструменти та механізми публічної політики

Основні поняття: інструменти політики, механізми політики, заінтересоване управління, інтерактивні політичні технології, політичний краудсорсинг, політичний краудфандинг, громадські ради, громадські експертизи, публічний аудит, респонсивне управління, advocacy, медіа-ком'юніті, електронне урядування, громадський лобізм, громадський контроль, медіація, публічні консультації.

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Особливе місце теми визначається набором *практичного інструментарію* здійснення публічної політики. Його сукупність здебільшого поширюється з досвіду розвинутих європейських демократій і частиною в англомовних назвах. В українських перекладах є різні варіанти назв одних і тих інструментів і механізмів. Але зорієнтованість України на євроінтеграцію потребує опанування політичними й управлінськими кадрами, громадськістю перспективних можливостей практики публічної політики.

Вступним до теми матеріалом є пізнання змісту загальних понять «інструменти» та «механізми» в їх прикладному значенні щодо політики. Певну складність цієї частини навчального матеріалу становить проблема спільного та відмінного між цими поняттями, оскільки в інформаційних джерелах зустрічаються приклади їх ототожнення. Проте *логіка понять* потребує знаходження різниці між ними за вимогами *закону тотожності.* Уважно опрацювавши рекомендований до теми теоретичний матеріал, можна дійти до розуміння питання.

Подальша робота полягає в опануванні змісту конкретних інструментів і механізмів на прикладах із практики їх використання. Почати пропонується з інструменту так званого *«заінтересованого управління»* (engaged governance), який під час ознайомлення може виявити інші україномовні переклади (залучене або партисипативне врядування) і буде охоплювати кілька інших, вужчих за змістом, інструментів (як то *громадські ради та комітети, публічні консультації та слухання* тощо). Вникнувши в характеристики одиничних елементів загального поняття, можна одразу проникнути в *системний взаємозв'язок* загального, особливого та одиничного інструментарію.

За аналогічною схемою можна опановувати інструмент *інтерактивних технологій* в публічній політиці. Вони теж проявляються в системі таких прикладних варіантів двостороннього зв'язку між суб'єктами політики, як *соціальні мережі та месенджери, онлайн-платформи для петицій, громадських обговорень законопроєктів та електронного голосування* тощо.

Навпаки, приклад інструментів *краудсорсингу* та *краудфандингу* в публічній політиці виявляє *парну модель* залучення ресурсів громади (в буквальному перекладі – натовпу) до вирішення владою суспільно значимих проблем.

Інструменти *громадської експертизи* та *публічного аудиту* є багатофункціональними в застосуванні. І ті й ті спільні в цілях залучення владою незалежних від неї кваліфікованих фахівців в окремих сферах чи проблемах до вироблення політичних і політико-управлінських рішень, контролю за їх реалізацією та аналізування й оцінювання наслідків. Але суттєво відрізняються за призначенням: перший – за коректуванням політичного курсу та конструктивної критики дій органів влади; другий – за виявленням результативності та ефективності їх діяльності.

Механізм публічного управління у його *респонсивному* варіанті пропонується опанувати за рекомендованим теоретичним матеріалом у порівняльному аналізі з попередніми щодо публічної політики управлінськими механізмами публічного адміністрування та публічного менеджменту.

Загальною особливістю *механізму advocacy* в публічній політиці є представництво інтересів населення незалежними від влади компетентними фахівцями. Але зміст представництва і фах представників різниться залежно від інтересів людей. Це, зокрема, вплив на прийняття рішень із метою розробки, створення або зміни політики й установлення та підтримка програм і послуг; вплив на користь організацій та груп у межах правової влади і політичної структури; справедливий і рівноправний доступ до державних послуг; динамічний процес ведення переговорів від імені індивіда, який опинився у складних життєвих обставинах; захист прав та інтересів уразливих категорій отримувачів соціальних послуг тощо.

Механізм *медіа-ком'юніті* в публічній політиці особливий горизонтальним спілкуванням всередині громадянського суспільства з метою формування громадської думки як фактора впливу на прийняття політичних і політико-управлінських рішень. Він проявляється в обміні інформацією між користувачами соціальних мереж і блогосферою стосовно суспільно значимих проблем, які потребують вирішення владою.

Механізм *електронного урядування* уже досить поширений в Україні як взаємодія між державою, громадянами та бізнесом через цифрові технології. Його головна мета – зробити державне управління прозорим, ефективним і доступним. Напрями взаємодії розмаїті й мінливі залежно від потреб, що виникають чи потребують удосконалення.

Метою механізму *громадського лобізму* є вплив на ухвалення політичних і політико-управлінських рішень, що відповідають суспільним інтересам. У ньому знаходять своє практичне втілення не тільки групи тиску, але діють різні громадські організації.

Механізм *медіації* відзначається специфікою *конфліктного політичного простору* в діалоговій взаємодії між суспільством і владою. Складність і конфліктність процесів публічної політики між державою і громадянським суспільством актуалізували проблему формування інститутів *медіаторів (посередників)* для розв'язання суперечок. Так були покликані до публічної політики *нейтральні, незацікавлені й авторитетні* для владних і громадських сторін суперечок учасники, які стали доповненням і одночасно альтернативою державному судовому процесу. Суб'єктами медіації, за обов'язкової умови – *згоди сторін суперечки,* – можуть бути як традиційні для політичної системи політичні партії чи інші організації, так і окремі особистості – медіатори. Практика медіації в політиці виробила різні моделі. Для прикладу пропонується ознайомитися з *мережевою горизонтальною моделлю медіації* з погоджуючими, комплементарними схемами узгодження інтересів сторін і вирішення існуючих проблем у суспільстві.

Завершити опрацювання теми рекомендується узагальненням матеріалу на предмет власного аргументованого висновку ефективності тих чи тих інструментів і механізмів публічної політики та їх актуальності для України. Зокрема в контексті вітчизняного досвіду.

План семінарського заняття

1. Інструменти публічної політики:
   - «заінтересованого управління» (engaged governance);
   - інтерактивних технологій;

- політичного краудсорсингу та краудфандингу;
- громадських рад;
- громадських експертиз;
- публічного аудиту.

2. Механізми публічної політики:
   - «респонсивного управління» («responsive governance»);
   - «advocacy»;
   - «медіа-ком'юніті»;
   - «електронного урядування»;
   - громадського лобізму;
   - громадського контролю;
   - медіації;
   - публічних консультацій.

Питання для самостійного опрацювання

1. Поняття «інструменти» і «механізми» політики. Особливості інструментів і механізмів публічної політики.
2. Види інструментів публічної політики.
3. Види механізмів публічної політики.

Практичні навчальні завдання до самостійної роботи

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Підібрати приклади з політичного життя розвинутих демократичних країн світу та України, які конкретизують основні поняття.
3. Сформулювати та аргументувати власні висновки щодо ефективності тих чи тих інструментів і механізмів публічної політики та їх актуальності для України. Зокрема в контексті вітчизняного досвіду.

Тести

1. У чому полягає мета політичного краудсорсингу як інструмента публічної політики?

а) використання владою ресурсу натовпу для підтримки своєї політики;
б) отримання інформації від великих груп людей онлайн;

в) залучення владою колективного розуму громадянської інтернет-аудиторії до правотворчості, прийняття політичних рішень і мотивації політичної участі;
г) крадіжка бюрократією інтелектуальної власності невизначеного кола громадян.

2. Яка із переліку ознак відрізняє громадські експертизи від громадських консультацій в інструментарії публічної політики?

а) виявлення групових інтересів та позицій громадян;
б) з'ясування позицій, настроїв громадян;
в) відсутність суб'єктивних інтересів у предметі консультацій;
г) принцип організовано-групової участі.

3. У чому полягає суть механізму «advocacy» в публічній політиці?

а) дії, що спрямовані на зміну політики, позиції чи програми будь-якого типу установи, організації в інтересах захисту прав і свобод громадян;
б) надання безкоштовної юридичної допомоги соціально незахищеним особам;
в) професійна захисна діяльність неурядових організацій;
г) адвокатський захист соціально вразливих громадян у суді.

4. У чому полягає суть механізму «медіа-ком'юніті» у публічній політиці?

а) медійні кампанії зацікавлених груп і політичної опозиції проти влади;
б) виконання ЗМІ функції комунікації між владою та суспільством;
в) поширення блогерами в соціальних мережах політично незаангажованої інформації;
г) обмін інформацією між користувачами соціальних мереж і блогосферою щодо прийняття політичних рішень.

5. У чому полягає суть механізму «електронного урядування» у публічній політиці?

а) мережева взаємодія державних структур з громадянами при прийнятті політико-управлінських рішень;
б) диджиталізація процесу урядування;

в) розміщення в інтернет-ресурсах проєктів політико-управлінських рішень та самих рішень після їх прийняття для прозорості процесу;
г) дебюрократизація процесу урядування.

6. *Що собою являє механізм медіації у публічній політиці?*
а) професійне юридичне посередництво у вирішенні спору між громадянами та посадовими особами органів влади, засноване на принципі примирення сторін;
б) позасудова форма розв'язання суперечок, що припускає участь у їх вирішенні нейтральної незацікавленої сторони, авторитетної для всіх учасників;
в) захист прав та інтересів громадян від незаконних дій щодо них з боку представників влади обраним ними за взаємною згодою посередником;
г) розв'язання конфлікту між акторами публічної політики авторитетним для них посередником із громадськості через схиляння їх до примирення.

Теми презентацій

1. Інструмент заінтересованого управління в публічній політиці.
2. Механізм респонсивного управління в публічній політиці.
3. Механізм медіації у публічній політиці.
4. Особливості використання інструментів і механізмів у публічній політиці України за воєнного стану.

Інформаційні джерела: 1) обов'язкові інформаційні джерела зі списку до цього посібника; 2) теоретичні матеріали до теми 11; 3) додаткові джерела з рекомендованого до посібника списку за вільним вибором здобувачів та із самостійно підібраних інформаційних ресурсів.

Тема 12. Публічна політика на регіональному і локальному рівнях

Основні поняття: багаторівневість політики, адміністративно-територіальна одиниця, регіон, регіональна публічна політика й управління, місцеве самоврядування, муніципальна публічна влада й управління.

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Глибина пізнання і розуміння публічної політики у вимірах часу, місця та суб'єктів (акторів) залежить від володіння методологією *загального, особливого* й *одиничного* в їх взаємодії. Опанування поняття *«багаторівневість політики»* потребує оперування саме такою методологією.

Україна є членом ООН і керується її програмними документами та поточними рішеннями. Водночас вона є членом Ради Європи, перед якою має *зобов'язання та обов'язки* в межах європейських політико-правих цінностей. Також Україна має особливі конституційні засади свого національного ладу, зокрема *унітарний державний устрій*. Але відповідно до європейського концепту публічної політики він почав реформуватися за *принципом децентралізації влади.* Це означає перерозподіл владних повноважень держави від центру в регіони та до місцевого самоврядування.

Усе зазначене стосується підходів до з'ясування змісту поняття багаторівневість політики взагалі і публічної політики зокрема. Для прикладу, публічна політика на Полтавщині має місцеві особливі виміри у містах і об'єднаних територіальних громадах, у районних і обласному вимірах і, водночас, у загальнодержавному вимірі та в європейському й у глобальному вимірах.

Подальше вивчення теми полягає в конкретизації актуальних для децентралізації влади в Україні аспектів регіональних і місцевих рівнів публічної політики. Насамперед, слід опанувати понятійним змістом термінів «адміністративно-територіальна одиниця», «регіон», «місцеве самоврядування», «муніципалітет». За тим розглянути особливості утворення і функціонування регіонів у Європі та в Україні. На прикладі структури і функцій центральних і регіональних органів влади розглянути взаємозв'язок загальнодержавної і регіональної публічних політик і управління в об'єктах і суб'єктах, інструментах і механізмах.

У ході вивчення публічної політики та управління на рівні місцевого самоврядування насамперед слід звернути увагу на їх специфіку порівняно з регіональним рівнем. Зокрема на питанні підпорядкування прямому державному управлінню. Із врахуванням перспектив європейської інтеграції України, з одного боку, та перехідного (реформаційного) стану вітчизняного місцевого са-

моврядування необхідно ознайомитися з існуючими концепціями його формування. У цьому контексті опанувати основні, *загальні* сутнісні ознаки та базові принципи місцевого самоврядування. Водночас слід розрізняти можливі *особливі* ознаки в різних *моделях* місцевого самоврядування. Також слід вирізняти основні і неосновні фактори формування місцевого самоврядування. На прикладі структури і функцій органів і посадових осіб місцевого самоврядування розглянути взаємозв'язок публічної політики на місцевому рівні із регіональною та загальнодержавною в об'єктах і суб'єктах, інструментах і механізмах. У підсумку слід усвідомити роль місцевого самоврядування в децентралізації влади та публічного управління в державі.

Окремим аспектом вивчення теми є ознайомлення з нормативною базою і практикою європейської регіональної та муніципальної публічної політики (дивись перелік у темі навчальної програми курсу). Для цього рекомендується використати пошуковий ресурс Google. З огляду на конституційно визначений курс європейської інтеграції України це важливо у порівняльному сенсі на відповідність українських реалій європейським. Особливо у принципах і пріоритетах регіональної публічної політики; розмежуванні функцій і повноважень між державними органами регіонального політичного управління та органами місцевого самоврядування; сферами управління та компетенції місцевого самоврядування; структурою їх представницьких і виконавчих органів і посадових осіб.

План семінарського заняття

1. Взаємозв'язок загальнодержавної і регіональної публічних політик і управління. Об'єкти і суб'єкти регіональної публічної політики та управління.
2. Ознаки та базові принципи місцевого самоврядування, його специфіка в контексті децентралізації влади в державі.
3. Регіональна та муніципальна публічна політика в Європейському Союзі.
4. Нормативна база європейської регіональної та муніципальної публічної політики.

Питання для самостійного опрацювання

1. Принцип децентралізації і багаторівневість публічної політики.
2. Поняття «регіон» і «адміністративно-територіальна одиниця».
3. Поняття «муніципальна публічна влада» і «місцеве самоврядування».
4. Концепції і моделі місцевого самоврядування, основні фактори його формування.
5. Ресурси регіональної та муніципальної публічної політики. Регіональна і муніципальна політичні еліти та бюрократія.
6. Регіональні та муніципальні політичні мережі і групи інтересів, їх взаємодія.
7. Підготовка, прийняття і реалізація політичних рішень на регіональному та муніципальному рівнях.

Практичні навчальні завдання до самостійної роботи

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Провести порівняльний аналіз інститутів безпосередньої демократії та виборів органів місцевого самоврядування в Україні та країнах ЄС.
3. Провести порівняльний аналіз ресурсів регіональної та муніципальної публічної політики в Україні та країнах ЄС.
4. Провести порівняльний аналіз використання інструментів і механізмів публічної політики на регіональному та муніципальному рівнях в Україні та країнах ЄС.

Тести

1. Яке визначення місцевого самоврядування подано у Європейській хартії місцевого самоврядування (15.10.1985 р.)?

а) право територіальної громади – жителів села чи добровільного об’єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах, визначених законодавством;

б) спроможність, здатність територіальних громад, жителів, які проживають в населених пунктах самостійно вирішувати місцеві питання;
в) право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення;
г) явище суспільного життя, у якому поєднуються самоврядні і державницькі засади, що співіснують між собою, доповнюючи одна одну.

2. Що означає принцип автономії місцевого самоврядування?
а) незалежність від державних органів влади;
б) самостійність влади в межах, визначених законом;
в) механізм обмеження державної влади у сфері місцевого управління;
г) самостійний вид публічної влади у сфері публічно правових відносин.

3. Що означає принцип субсидіарності відповідно до Європейської хартії самоврядування?
а) бюджетна самостійність органів місцевого самоврядування;
б) право органів місцевого самоврядування на введення місцевих податків і зборів;
в) бюджетне вирівнювання нерівного розподілу фінансування і фінансового тягаря органів місцевого самоврядування;
г) диференціація джерел фінансування органів місцевого самоврядування.

4. З якою метою передбачено принцип субсидіарності щодо місцевого самоврядування?
а) розширення повноважень органів місцевого самоврядування;
б) формування комунальної власності органів місцевого самоврядування;
в) захист більш слабких у фінансовому відношенні органів місцевого самоврядування;
г) децентралізація державного управління.

5. Який новітній тип держави сформувався в державах-членах ЄС унаслідок впливу регіональної політики?

а) регіоналізована (регіоналістська) держави;
б) регіонально-федералістична держави;
в) корпоративістські держави;
г) мультикультурна держави.

6. Який із наведеного переліку принципів належить до Європейської Стратегії інновацій та доброго врядування на місцевому рівні?

а) міжкультурний діалог;
б) взаємодія з національними та міжнародними організаціями;
в) контроль стану місцевої та регіональної демократії у державах-членах ЄС;
г) підзвітність – для відповідальності посадових осіб місцевої влади за свої дії.

Теми презентацій

1. Відповідність нормативної бази української регіональної та муніципальної публічної політики європейській.
2. Європейська взаємодія та співпраця в публічній політиці та управлінні.

Інформаційні джерела: 1) обов'язкові інформаційні джерела зі списку до цього посібника; 2) теоретичні матеріали до теми 12; 3) додаткові джерела з рекомендованого до посібника списку за вільним вибором здобувачів та із самостійно підібраних інформаційних ресурсів.

Тема 13. Глобальний рівень публічної політики

Основні поняття: глобалізація, глобальні трансформації, глобальна політика, глобальна публічна політика, глобальне врядування, глобальне публічне врядування, актори глобальної публічної політики, глобальне громадянське суспільство, глобальні політичні мережі, глобальна політична еліта, об'єкти глобальної

публічної політики, ресурси глобальної публічної політики, денаціоналізація, самолегітимація.

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Особливістю вивчення теми є осмислення наднаціонального, *глобального* рівня публічної політики та його впливу на національні, регіональні та місцеві рівні. Насамперед слід розібратися із сутністю та змістом основних понять цієї теми в їх логічному взаємозв'язку. Загальними – *глобалізація, глобальні трансформації* та спеціальними – *глобальна політика – глобальна публічна політика; глобальне врядування – глобальне публічне врядування.* У підсумку порівняльного аналізу двох пар спеціальних понять пропонується скласти таблицю спільних і відмінних ознак між ними. Це сприятиме чіткості орієнтації у вивченні інформаційних джерел до теми.

Опанування подальшого матеріалу теми рекомендується за методикою попередніх тем: суб'єкти (актори), глобальне громадянське суспільство, глобальні політичні мережі, глобальна політична еліта, об'єкти глобальної публічної політики, ресурси глобальної публічної політики.

Застереження: з поправкою на особливості просторового *наднаціонального* рівня. Зокрема до розуміння питання про акторів глобальної публічної політики слід підходити через з'ясування поняття *«глобальне громадянське суспільство».* Попередньо з'ясоване поняття «глобалізація» надає своєрідного змісту традиційним інститутам громадянського суспільства. *Міжнародні політичні служби та бюрократичні апарати міжнародних організацій* розробляють і реалізують глобальну публічну політику через структури ООН, ЄС, МВФ, СОТ і т. ін. *Глобальна політична еліта* проявляє себе в офіційному і неофіційному (як через Більдерберзький клуб, щорічний форум у Давосі та ін.) спрямуванні глобальної публічної політики. Зокрема політики європейської взаємодії і євроатлантичної співпраці через структури ЄС і НАТО. *Глобальні політичні мережі та групи інтересів* формуються «другим» і «третім» секторами глобального громадянського суспільства і впливають та тиснуть на національні державні, регіональні, муніципальні влади у специфічних інтересах

своїх організацій. Наприклад, «Міжнародна амністія» (Amnesty International), «Лікарі без кордонів» (Médecins Sans Frontières (MSF)) та ін.

Міжнародні аналітичні центри та інститути, такі як Ри́мський клуб (Club of Rome), інститут Брукінгса, корпорація RAND, центр Вудро Вілсона та інші, беруть участь у розробці глобальних політичних рішень. Вони приймаються і реалізуються *інститутами ООН:* Генеральною Асамблеєю, Радою Безпеки, Економічною і Соціальною Радою, Міжнародним Судом, Секретаріатом. Глобальні управлінські рішення публічно-політичного характеру приймаються, також, Міжнародним Валютним Фондом, Світовою Організацією Торгівлі та ін.

Об'єкти глобальної публічної політики розглядаються аналогічно. Для прикладу, права і свободи людини і громадянина з 1948 р. набули глобального регулювання через Загальну декларацію прав людини ООН. Поширення у світі *демократичних політичних режимів* також спрямовується під егідою НАТО. Проблемного характеру набув недоторканий за Вестфальського світового порядку державний *суверенітет* і *національний суверенітет у національних кордонах.* Транснаціональні корпорації (ТНК) як суб'єкти глобальної політики специфічними методами руйнують національні кордони.

За аналогічною схемою слід розглядати *глобальні ресурси публічної політики.* На прикладах міжнародно-правових інститутів та їх актів – *глобальні правові ресурси.* Аналогічно, *глобальні силові ресурси* (збройні сили ООН, НАТО та ін.). Аналогічно, *глобальні людські ресурси* (трудові, інтелектуальні та ін.). Аналогічно, *глобальні кадрові, матеріальні, інформаційні ресурси*. На прикладі *інвестиційних ресурсів* акторів глобальної політики добре прослідковується проблеми державного суверенітету країн «третього світу» та «самолегітимації» в їх національних кордонах ТНК.

У контексті проблеми конкуренції та суперечності політики глобалізації з політикою державного і національного суверенітету рекомендується з'ясувати зміст поняття «денаціоналізація» стосовно національних держав та «самолегітимація» стосовно акторів глобальної публічної політики. Також осмислити причини суперечностей (відсутність глобального демократичного політичного режиму та глобальної правової системи; уніфікаційна

спрямованість глобалізації та розмаїття моделей національних демократій, правових систем і публічних політик).

План лекційного заняття

1. Глобалізація, глобальні трансформації, глобальна політика, глобальна публічна політика, глобальне врядування: логіка понять.
2. Об'єкти глобальної публічної політики.
3. Глобальне громадянське суспільство та його інститути в глобальній публічній політиці.
4. Проблема поєднання інтересів у публічній політиці: глобального, національного, державного, корпоративного, людини і громадянина.

План семінарського заняття

1. Глобальна політична еліта та її роль у глобальній публічній політиці.
2. Глобальні політичні мережі та групи інтересів, канали і форми їх взаємодії та впливу на публічну політику в межах окремих країн, регіонів, самоврядних місцевих громад.
3. Ресурси глобальної публічної політики.

Питання для самостійного опрацювання

1. Актори глобальної публічної політики, їх інституціоналізація. Міжнародні політичні служби та бюрократичні апарати міжнародних організацій у глобальній публічній політиці.
2. Проблема монополізації глобальних ЗМІ та маніпулювання ними громадською думкою національних спільнот, їх фрагментації.
3. Проблема «скерованого вирощування» псевдоакторів публічної політики, підпорядкованих інтересам глобальної політичної еліти.
4. Проблема «самолегітимації» транснаціональних акторів глобалізації в національних політико-правових системах.

Практичні навчальні завдання до самостійної роботи

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Скласти таблицю (чи схему) спільних і відмінних ознак глобальної політики та глобальної публічної політики; глобального врядування та глобального публічного врядування. Охарактеризувати таблицю.
3. Підібрати приклади та охарактеризувати суперечності глобальної публічної і непублічної політики з їх національними моделями.

Тести

1. Що змінює глобалізація у політичних зв'язках держави та людини?

а) посилює вплив держави на людину;
б) послаблює вплив держави на людину;
в) держава і людина втрачають політичний зв'язок;
г) людина стає незалежною від держави.

2. Що означає термін «глобальна політика»?

а) політизація світових суспільних відносин;
б) правління світової еліти без урядів;
в) поширення політичної влади і політичної активності за межами національної держави;
г) уніфікація форм політичної влади та її впливу на суспільство в усіх країнах.

3. Що означає термін «глобальна публічна політика»?

а) децентралізований формат взаємодії державних і недержавних політичних акторів у світовому просторі і в часі;
б) транснаціональний характер прийняття політичних рішень державними і недержавними політичними акторами;
в) формування світової політики з одного публічно-владного центру;
г) взаємодія транснаціональних корпорацій і політичних мереж у формуванні політичного порядку денного для національних держав.

4. Що означають терміни «глобальне врядування», «глобальне управління» у контексті публічної політики?

а) діяльність неформального глобального уряду, який впливає на глобальну політику;
б) взаємодія керівництва та його механізмів контролю, що включають в себе як державних, так і недержавних акторів, як приватних осіб, так і громадськість, які мають ресурсні можливості впливу;
в) керівна діяльність структур ООН відносно національних органів влади країн членів ООН;
г) правління міжнародної політичної еліти, об'єднаної в мережі неформальної транснаціональної влади.

5. Які політичні актори посідають провідні позиції у глобальній публічній політиці?

а) транснаціональні корпорації;
б) транснаціональна політична еліта;
в) організація Об'єднаних Націй;
г) економічно сильні держави, які мають технічні можливості для формування світової громадської думки.

6. У чому полягає інституціональна суперечність глобальної і національних публічних політик?

а) змагання суверенітетів глобальних і національних акторів публічної політики, щодо політико-управлінських повноважень;
б) суттєві відмінності політико-правових систем;
в) боротьба глобальних і національних корупціонерів;
г) створення паралельних інститутів публічного управління.

Теми презентацій

1. Взаємозв'язки та взаємодія глобальної публічної політики з національними моделями перехідних політичних систем.
2. Права і свободи людини і громадянина як об'єкт політики глобалізації.

Інформаційні джерела: 1) обов'язкові інформаційні джерела зі списку до цього посібника; 2) теоретичні матеріали до теми 13; 3) додаткові джерела з рекомендованого до посібника списку за вільним вибором здобувачів та із самостійно підібраних інформаційних ресурсів.

Тема 14. Конфлікти та кризи в публічній політиці

Основні поняття: політичний конфлікт, політична криза, конфлікт у публічній політиці, криза в публічній політиці, види конфліктів і криз у публічній політиці, управління конфліктом у публічній політиці, управління кризою у публічній політиці.

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Виходячи із загальних понять політичний конфлікт і політична криза, необхідно усвідомити їх специфіку в публічній політиці. Сутність політики як боротьби суперечливих інтересів суспільних груп за владу в державі обумовлює неминучість політичних конфліктів і криз в антидемократичних країнах. Проте причини цих конфліктів і криз мають досить широкий спектр, який рекомендується розглянути в аспектах їх об'єктивності та суб'єктивності, закономірності та випадковості, внутрішніх і зовнішніх впливів.

У суспільствах, які стали *громадянськими,* сформували *демократичні* політичні режими та вийшли на рівень *публічної* політики, також спостерігаються політичні конфлікти та кризи. Для цього є *особливі причини,* які слід з'ясувати в аспектах, аналогічних антидемократичним країнам. Наприклад, у проблемах бюрократичної складової сутності держави, у багаторівневості публічної політики, у політичних елітах і лідерах, у впливах політики глобалізації.

Опанування критеріїв класифікації політичних конфліктів і криз загалом і їх особливостей у публічній політиці має практичне значення для фахівців з публічного управління та адміністрування. Адже роль політичних лідерів та їх команд у публічній політиці визначається компетентним умінням *уникати* конфлік-

тів і криз. У крайньому разі ефективно управляти ними. Інший результат свідчить про фахову некомпетентність або її недостатність.

Окремою важливою частиною опанування теми (у взаємозв'язку з попередньою темою 13) є конфлікти і кризи в міжнародній і глобальній публічних політиках, їх вплив на національні публічні політичні конфлікти і кризи. Методика їх осмислення рекомендується аналогічно до розгляду причин і взаємозв'язків політичних конфліктів і криз в антидемократичних і демократичних країнах. Також рекомендується звернути увагу на основних загрозах міжнародній і глобальній безпеці від суперечностей політичних інтересів прихильників глобалізації за рахунок денаціоналізації і десуверенізації та їх противників.

Логічним завершенням опанування теми в аспекті спеціальності Публічне управління та адміністрування є розгляд питань з управління конфліктами і кризами у процесах публічної політики. Рекомендується така послідовність розгляду: способи, інструменти, механізми управління; роль основних акторів публічної політики: політичних еліт, бюрократії, менеджменту, груп інтересів і тиску, політичних мереж; роль ресурсів глобального, міжнародного, національного, регіонального, місцевого рівнів.

План семінарського заняття

1. Поняття «політичний конфлікт» і «політична криза», проблеми їх неминучості та упередження і запобігання.
2. Класифікація конфліктів і криз у публічній політиці.
3. Функції та роль політичних конфліктів і криз у публічній політиці.
4. Управління конфліктами і кризами у процесах публічної політики.

Питання для самостійного опрацювання

1. Конфлікти і кризи в міжнародній і глобальній публічних політиках, їх вплив на національні політичні конфлікти і кризи.

2. Роль політичних еліт, бюрократії, менеджменту, груп інтересів і тиску, політичних мереж і ресурсів різних територіальних рівнів у політичних конфліктах і кризах.

Практичні навчальні завдання до самостійної роботи

1. Скласти термінологічний словник до теми.
2. Підібрати приклади з політичного життя розвинутих демократичних країн світу та України, які конкретизують основні поняття.
3. Підібрати приклади впливу конфліктів і криз у міжнародній і глобальній публічних політиках на національні публічні політичні конфлікти і кризи. Охарактеризувати їх та аргументувати власну позицію.

Тести

1. Чим відрізняється політична криза від політичного конфлікту?

а) загостренням протиріч у політичних відносинах;
б) існуванням загроз політичній владі і політичній системі;
в) втратою контролю влади над розвитком суспільно-політичних протиріч;
г) непередбачуваністю.

2. У чому полягає суть передконфліктного періоду в динаміці політичного конфлікту?

а) підготовка учасників до конфлікту;
б) виникнення конфліктної ситуації;
в) виникнення суб’єктивних причин конфлікту;
г) виникнення об’єктивних причин конфлікту.

3. Чим відрізняються інцидент і привід у динаміці політичного конфлікту?

а) привід випадковий, а інцидент ні;
б) інцидент випадковий, а привід ні;
в) привід випадковий, а інцидент може бути як випадковим, так і спланованим;
г) інцидент випадковий, а привід може бути як випадковим, так і спланованим.

4. За якою характерною ознакою визначається криза у публічній політиці?

а) за масштабом;
б) за непримиренністю учасників конфлікту;
в) за відсутністю передконфліктного періоду;
г) за конфліктною ситуацією, яка потребує вироблення переломного політичного рішення.

5. У чому полягає суть регулювання конфлікту як виду діяльності управління конфліктом?

а) ідентифікація окремих елементів конфлікту, які підлягають управлінню;
б) розв'язання конфлікту;
в) недопущення виникнення конфлікту;
г) використання конфлікту з певною метою.

6. Яка з рекомендацій обов'язкова на етапі розв'язання політичного конфлікту?

а) враховувати не те, на чому наполягає суперник, а інтереси, які його спонукали до конфлікту;
б) враховувати вимоги суперника;
в) захищати власні інтереси і нав'язувати свою волю супернику;
г) продумати і провести тактику обману суперника.

Теми презентацій

1. Управління конфліктами в публічній політиці.
2. Управління кризами в публічній політиці.

Інформаційні джерела: 1) обов'язкові інформаційні джерела зі списку до цього посібника; 2) теоретичні матеріали до теми 14; 3) додаткові джерела з рекомендованого до посібника списку за вільним вибором здобувачів та із самостійно підібраних інформаційних ресурсів.

Тема 15. Публічна політика в сучасній Україні

Основні поняття: національна модель публічної політики, європейський моніторинг публічної політики в Україні.

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Особливістю теми є узагальнення у ній знань із попередніх тем у зв'язку з практикою формування публічної політики в сучасній Україні. Насамперед рекомендується осягнути динаміку еволюції наукової думки від етатизму й управлінської парадигми державного управління та адміністрування до осмислення концепту публічної політики. Усвідомити об'єктивні та суб'єктивні причини труднощів цього процесу. Осмислити проблему вибору національної моделі публічної політики на тлі метань між англо-американськими та континентально-європейськими зразками.

Шлях від науки до політичної практики рекомендується вивчати за проблематикою трансформації політичної системи України на необхідних для публічної політики новітніх засадах народовладдя. Зокрема вирішення проблеми поділу політичної влади в суспільстві та багатопартійності, становлення громадянського суспільства та його інституціоналізації, упровадження елементів партисипаторної та деліберативної демократії на основі формування публічної сфери.

Відтак перейти до опанування проблем менеджменту публічної політики в Україні. Зокрема рекомендується ознайомитися з публікаціями щодо проблематики формування демократичної політичної еліти та політичних лідерів; подолання властивих етатизму бюрократії і корупції у процесах політичного менеджменту. Також необхідно усвідомити актуальність формування автономної від державного втручання ресурсної основи публічної політики в другому та третьому секторах громадянського суспільства (зокрема важливості формування вагомого середнього класу у соціальній структурі).

Стан використання в політичних процесах України властивих публічній політиці інструментів і механізмів є важливим критерієм

її практичного упровадження на європейських принципах «доброго врядування». Зокрема рекомендується звернути особливу увагу на проблематику діяльності «сервісної держави» у вирішенні суспільно значимих проблем. Також на реалізацію права політичної участі народу у багаторівневому вимірі публічної політики (особливо в регіональному та муніципальному, відповідно європейським стандартам).

Рівень суспільної довіри народу до публічної влади є основним сучасним критерієм оцінки стану публічної політики. Відповідно до нього слід опанувати інформацію з проблематики унормування процедур аналізування політики в Україні на тлі європейських показників. У професійному аспекті важливо навчитися самостійно аналізувати політичні процеси та формувати власну аргументовану позицію.

У глобальному рівні важливою частиною опанування змісту теми є національна публічна політика у контексті глобальних загроз: денаціоналізації держави; нелегітимного втручання транснаціональних акторів у вітчизняні політичні процеси. У цьому контексті рекомендується провести порівняльний аналіз відповідних матеріалів теми 13 курсу з інформаційними джерелами щодо суверенітету України в його широкому розумінні: державного, національного, прав і свобод людини і громадянина.

Перехідний (гібридний) стан політико-правової системи України на шляху європейської інтеграції обумовлює актуальність конфліктів і криз у політичних процесах. Рекомендується ознайомитися з інформаційними джерелами з тематики політичних конфліктів і криз в Україні, їх причин і наслідків, уроків з досвіду управління ними.

У підсумку опанування змісту теми пропонується зробити узагальнення з набутих знань на предмет європейських перспектив публічної політики в Україні. Для цього – ознайомитися з результатами європейських моніторингових місій в Україні та їхнього аналізу публічної політики в Україні. На цій основі – сформувати компетенцію «здатність приймати обґрунтовані управлінські рішення з урахуванням питань європейської та євроатлантичної інтеграції» (СК10 Стандарту вищої освіти за спеціальністю D4 Публічне управління та адміністрування галузі знань D Бізнес, адміністрування та право для другого (магістерського) рівня вищої

освіти, затвердженого та введеного в дію Наказом Міністерства вищої освіти і науки України № 1001 від 04 серпня 2020 року). Як результат – уміти «розробляти обґрунтовані управлінські рішення з урахуванням питань європейської та євроатлантичної інтеграції, враховуючи цілі, наявні законодавчі, часові та ресурсні обмеження, оцінювати політичні, соціальні, економічні та екологічні наслідки варіантів рішень» (РН11Стандарту).

План лекційного заняття

1. Наукове й освітнє осмислення концепту публічної політики в Україні.
2. Становлення громадянського суспільства і трансформація політичної системи на засадах демократії і концепту публічної політики.
3. Менеджмент публічної політики в Україні.
4. Європейські перспективи публічної політики в Україні.

План семінарського заняття

1. Другий і Третій сектори громадянського суспільства в публічній політиці України. Розвиток політичних мереж.
2. Впровадження концепції «сервісної держави» і процес децентралізації влади на європейських принципах «доброго врядування» в Україні.
3. Реалізація права політичної участі народу у справах місцевого самоврядування.
4. Європейський моніторинг і аналіз публічної політичної діяльності і процесу в Україні.

Питання для самостійного опрацювання

1. Групи інтересів і проблема лобізму в публічній політиці України.
2. Формування ресурсної основи публічної політики.
3. Інструменти та механізми вироблення і впровадження публічної політики в Україні.

4. Рівень суспільної довіри народу до публічної влади як критерій стану публічної політики в Україні.

5. Національна публічна політика у контексті глобальних загроз.

6. Конфлікти і кризи в публічній політиці України. Вплив антитерористичної операції та військового стану періоду 2015–2025 років на публічну політику.

Практичні навчальні завдання до самостійної роботи

1. Скласти термінологічний словник до теми.

2. Підібрати приклади з політичного життя розвинутих демократичних країн світу та України, які конкретизують основні поняття.

3. Написати есе за матеріалами опанованої теми з викладом аргументованої власної позиції щодо стану публічної політики в сучасній Україні.

4. Провести порівняльний аналіз особливостей вітчизняної моделі публічної політики з національними моделями європейських країн та зробити самостійні аргументовані висновки. Долучити до аналізу висновки європейського моніторингу публічної політичної діяльності і процесу в Україні.

5. На конкретних прикладах із вітчизняної політичної практики (у тому числі Полтавщини) виявити роль політичних еліт, бюрократії, менеджменту, груп інтересів і тиску, політичних мереж різних територіальних рівнів у виникненні і подоланні конфліктів і криз у публічній політиці.

Тести

1. Яка форма державно-приватного партнерства найбільше поширена в Україні?

а) управління майном;
б) концесія;
в) спільна діяльність;
г) договірна.

2. Який із критеріїв визначає міру інституціалізації громадянського суспільства в Україні?

а) правовий статус українського громадянина;
б) наявність громадських організацій;
в) функціонування незалежної держави і політичних партій;
г) створення і функціонування неурядових громадських організацій та їх мереж.

3. У чому полягає найбільша проблема розвитку «третього сектора» публічної політики в Україні?

а) недостатність ресурсів;
б) перешкоди з боку держави;
в) відсутність солідарності;
г) відсутність потрібного рівня кваліфікації та знань.

4. У чому полягає найбільша проблема інституціалізації державно-приватного партнерства в публічній політиці України?

а) недосконалість механізмів комунікації;
б) позиціонування державної влади як головної, а не рівноправної сторони;
в) високий рівень корупції і домінування неформальних практик;
г) відсутність дієвої інституційної системи взаємодії.

5. Який відсоток громадян України належить тієї до громадських, політичних організацій чи рухів?

а) менше 20 %;
б) 50 %;
в) 75 %;
г) 100 %.

6. Яка основна причина обумовлює існуючий стан політичної участі громадян України в публічній політиці?

а) недостатнє законодавче забезпечення;
б) пасивна політика влади;
в) недостатність середнього класу;
г) слабкість політичних партій.

Теми презентацій

1. Демократія в Україні у контексті критеріїв оцінки публічної політики.
2. Громадянське суспільство в Україні у контексті критеріїв оцінки публічної політики.

Інформаційні джерела: 1) обов'язкові інформаційні джерела зі списку до цього посібника; 2) теоретичні матеріали до теми 15; 3) додаткові джерела з рекомендованого до посібника списку за вільним вибором здобувачів та із самостійно підібраних інформаційних ресурсів.

Контрольні питання до модуля 2

1. Політики і політичні менеджери: співвідношення понять.
2. Лідерство і цінності у формуванні політики.
3. Публічна політика і політичне лідерство. Типологія політичних лідерів.
4. Лідери та їх команди у менеджменті публічної політики.
5. Політичні еліти, їх місце та роль у політиці й публічній політиці.
6. Проблема узгодження інтересів конкуруючих груп суспільства у менеджменті публічної політики.
7. Теорія агентських відносин нового політичного менеджменту та причини зміни управлінської парадигми нового політичного менеджменту на добре (належне) врядування.
8. Менеджмент публічної політики та проблема політичної участі громадян.
9. Політичні технології менеджменту і проблема політичних маніпуляцій громадянами.
10. Зміст державної політики, її сфери і засади.
11. Державна політика і демократичне врядування. Парламентаризм як підґрунтя демократичної політики.
12. Підстави для державного втручання у публічну політику. Обмеження політики.
13. Офіційні та неофіційні учасники вироблення і реалізації державної політики.

14. Проблема бюрократії та бюрократизації при формуванні і реалізації політики.
15. Концепція «сервісної держави» в європейській парадигмі «доброго врядування».
16. Законодавча функція держави в умовах публічної політики.
17. Управлінська функція виконавчої влади держави в публічній політиці.
18. Проблема дискреційних повноважень державних службовців у контексті публічної політики та верховенства права.
19. Міністерство внутрішніх справ та інші силові органи державної влади як ресурс у публічній політиці.
20. Судова влада як ресурс держави в публічній політиці.
21. Матеріальні і фінансові ресурси держави в публічній політиці.
22. Роль бюджетування держави у ресурсному забезпеченні публічної політики.
23. Культурно-освітні та інформаційні ресурси держави в публічній політиці.
24. Кадрові ресурси держави в публічній політиці.
25. Рекомендації щодо державної політики в контексті публічної політики.
26. Інструменти публічної політики: заінтересованого управління, інтерактивних технологій, політичного краудсорсингу та краудфандингу,
27. Інструменти публічної політики: громадських рад, громадської експертизи, публічного аудиту.
28. Механізми публічної політики: респонсивного управління, advocacy, медіа-ком'юніті, електронного урядування.
29. Механізми публічної політики: громадського лобізму, громадського контролю, публічних консультацій, медіації.
30. Багаторівневість політики. Поняття «регіон», «адміністративно-територіальна одиниця», «місцеве самоврядування».
31. Взаємозв'язок загальнодержавної і регіональної публічних політик і управління.
32. Об'єкти і суб'єкти регіональної публічної політики та управління.
33. Концепції і моделі місцевого самоврядування, основні фактори його формування.
34. Об'єкти і суб'єкти публічної політики у місцевому самоврядуванні.

35. Ресурси регіональної та муніципальної публічної політики.
36. Регіональна і муніципальна політичні еліти та бюрократія в публічній політиці.
37. Політичні процеси на регіональному та муніципальному рівнях публічної політики.
38. Політика європейської взаємодії і євроатлантичної співпраці в публічній політиці.
39. Регіональна та муніципальна публічна політика в Європейському Союзі.
40. Нормативна база європейської регіональної та муніципальної публічної політики.
41. Глобалізація, глобальні трансформації, глобальна політика, глобальна публічна політика, глобальне врядування: логіка понять.
42. Актори глобальної публічної політики та їх характеристика.
43. Глобальна політична еліта та її роль у глобальній публічній політиці.
44. Проблема поєднання інтересів у багаторівневій публічній політиці.
45. Об'єкти та ресурси глобальної публічної політики.
46. Суперечності глобальної і національних публічних політик.
47. Поняття «політичний конфлікт» і «політична криза». Причини політичних конфліктів і криз у публічній політиці.
48. Класифікація конфліктів і криз у публічній політиці.
49. Управління конфліктами і кризами у процесах публічної політики.
50. Становлення громадянського суспільства як основи публічної політики в Україні.
51. Становлення демократії як основи публічної політики в Україні.
52. Менеджмент публічної політики в Україні: проблематика політичної еліти, лідерства, бюрократії і корупції.
53. Формування ресурсної основи публічної політики в Україні.
54. Впровадження концепції «сервісної держави» і процес децентралізації влади на європейських принципах «доброго врядування» в Україні.
55. Унормування процедур аналізування політики в Україні та світі.

56. Інструменти і механізми вироблення та впровадження публічної політики в Україні.
57. Конфлікти і кризи в публічній політиці України.
58. Національна публічна політика в Україні у контексті глобальних загроз.
59. Європейський моніторинг і аналіз публічної політики в Україні.
60. Вплив антитерористичної операції та військового стану періоду 2015–2026 років на публічну політику.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗРОБКИ ТА ДЕМОНСТРАЦІЇ ТЕМАТИЧНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ

Створення і демонстрація презентацій, рекомендованих до кожної теми курсу публічної політики, входить до системи нарахування додаткових балів з вивчення навчальної дисципліни.

Загальні рекомендації:

- Першим етапом створення презентації має бути визначення її мети. Важливими складовими мети є актуальність теми та її практичне значення для майбутньої роботи здобувачів за спеціальністю.
- Другий етап – збір інформації до теми, відповідної визначеній меті презентації.
- Третій етап – аналізування інформації та її систематизація за логікою викладання змісту і висновків.
- Четвертий етап – структурування змісту презентації.
- П’ятий етап – створення змісту і висновків презентації у формах письмового тексту (з дотриманням авторського права) та відео супроводу (слайдів).
- Шостий етап – оформлення дизайну презентації (шрифти письмового змісту і висновків, обсяг змісту на слайдах не більше 40 слів, кольори на слайдах, можлива анімація за змістом, відповідність слайдів та змісту).
- Сьомий етап – оформлення єдиного стилю дизайну (однаковий шрифт заголовків, однаковий шрифт письмового змісту тощо).
- Вибір режиму показу слайдів за програмами (наприклад, онлайн-програма Google Slides, PowerPoint).

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ

Розподіл балів за результатами вивчення навчальної дисципліни здобувачами денної форми навчання

Назва модуля, теми	Види робіт	Максимальна кількість балів
Модуль 1. Концепт публічної політики		
Тема. 1. Теоретико-методологічні засади публічної політики	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	2
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	1
	Разом	3
Тема 2. Громадянське суспільство і демократія як передумови формування публічної політики.	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	2
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	1
	Разом	3
Тема 3. Європейський концепт публічної політики	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	2
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	2
	Разом	4
Тема 4. Публічна політика і влада.	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	2
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	1
	Разом	3
Тема 5. Ресурси публічної політики	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	2
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	1
	Разом	3

Продовж. розподілу балів

Назва модуля, теми	Види робіт	Максимальна кількість балів
Тема 6. Політична система суспільства та її трансформація в контексті публічної політики.	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	2
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	1
	Разом	3
Тема 7. Політичні мережі публічної політики	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	2
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	1
	Разом	3
Тема 8. Процеси (цикли) публічної політики	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	2
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	1
	Разом	3
Поточна модульна робота 1		7
Разом за модулем 1		32
Модуль 2. Публічна політика в дії		
Тема 9. Менеджмент публічної політики	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	2
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	1
	Разом	3
Тема 10. Держава в публічній політиці	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	2
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	1
	Разом	3

Продовж. розподілу балів

Назва модуля, теми	Види робіт	Максимальна кількість балів
Тема 11. Механізми й інструменти публічної політики	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	2
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	1
	Разом	3
Тема 12. Публічна політика на регіональному і локальному рівнях	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	2
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	1
	Разом	3
Тема 13. Глобальний рівень публічної політики	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	2
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	1
	Разом	3
Тема 14. Конфлікти та кризи в публічній політиці	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	2
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	1
	Разом	3
Тема 15. Публічна політика в сучасній Україні	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	2
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	1
	Разом	3
Поточна модульна робота 2		7
Разом за модулем 2		28
Разом за модулями 1 і 2		60
Екзамен		40
Всього за дисципліною		100

Розподіл балів за результатами вивчення навчальної дисципліни здобувачами заочної форми навчання

Назва модуля, теми	Види робіт	Максимальна кількість балів
Модуль 1. Концепт публічної політики		
Тема 1. Теоретико-методологічні засади публічної політики	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	–
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	3
	Разом	3
Тема 2. Громадянське суспільство і демократія як передумови формування публічної політики	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	–
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	3
	Разом	3
Тема 3. Європейський концепт публічної політики	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	2
	4. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	2
	Разом	4
Тема 4. Публічна політика і влада	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	–
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	3
	Разом	3
Тема 5. Ресурси публічної політики	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	–
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	3
	Разом	3
Тема 6. Політична система суспільства та її трансформація в контексті публічної політики	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	–

Продовж. розподілу балів

Назва модуля, теми	Види робіт	Максимальна кількість балів
Тема 6. Політична система суспільства та її трансформація в контексті публічної політики	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	3
	Разом	3
Тема 7. Політичні мережі публічної політики	1. Відвідування занять	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	–
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	3
	Разом	3
Тема 8. Процеси (цикли) публічної політики	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	–
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	3
	Разом	3
Поточна модульна робота 1		7
Разом за модулем 1		32
Модуль 2. Публічна політика в дії		
Тема 9. Менеджмент публічної політики	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	–
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	3
	Разом	3
Тема 10. Держава в публічній політиці	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	–
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	3
	Разом	3
Тема 11. Механізми й інструменти публічної політики	1. Відвідування занять	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	–

Продовж. розподілу балів

Назва модуля, теми	Види робіт	Максимальна кількість балів
Тема 11. Механізми й інструменти публічної політики	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	3
	Разом	3
Тема 12. Публічна політика на регіональному і локальному рівнях	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	–
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	3
	Разом	3
Тема 13. Глобальний рівень публічної політики	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	–
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	3
	Разом	3
Тема 14. Конфлікти та кризи в публічній політиці	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	–
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	3
	Разом	3
Тема 15. Публічна політика в сучасній Україні	1. Відвідування лекції	–
	2. Обговорення теоретичного питання на семінарському занятті	2
	3. Виконання завдань, передбачених планом самостійної роботи	1
	Разом	3
Поточна модульна робота 2		7
Разом за модулем 2		28
Разом за модулями 1 і 2		60
Екзамен		40
Всього за дисципліною		100

Система нарахування додаткових балів за видами робіт з вивчення навчальної дисципліни

Форма роботи	Вид роботи	Бали
Навчальна	1. Участь у предметних олімпіадах: університетських, міжвузівських, всеукраїнських, міжнародних	10–30
	2. Участь у конкурсах на кращого знавця дисципліни: університетських, міжвузівських, всеукраїнських, міжнародних	10–30
	3. Проходження визначеного онлайн курсу чи іншого елемента неформальної освіти[20]	10–30
	4. Створення і демонстрація презентації для супроводу доповіді з питань для обговорення на семінарському занятті	1–5
Науково-дослідна	1. Участь в конкурсах студентських робіт: університетських, міжвузівських, всеукраїнських, міжнародних	5–15
	2. Участь в наукових студентських конференціях: університетських, міжвузівських, всеукраїнських, міжнародних	5–15
	3. Підготовка публікації в наукових виданнях	20

Максимальна кількість додаткових балів для здобувача – 30. Додаткові бали додаються до загальної підсумкової оцінки за вивчення навчальної дисципліни, але загальна підсумкова оцінка не може перевищувати 100 балів.

---

[20] Sigma Software University [Університет програмного забезпечення Sigma]. 2025. Курс «Управління людьми» https://university.sigma.software/courses/people-management/; курс «Стратегія та лідерство» 4.

ROMETHEUS: КАТАЛОГ КУРСІВ. 2025. «Громадська та політична участь: базовий курс» https://prometheus.org.ua/prometheus-free/hromadska-politychna-uchast-bazovyi/; «Громадський активізм: без пошкоджень та проваджень» https://prometheus.org.ua/prometheus-free/hromadskyi-aktyvizm-bez-poshkodzhen-ta-provadzhen; «Діалог та медіація: шлях до порозуміння» https://prometheus.org.ua/prometheus-free/mediacia-dialog/; «Взаємодія органів державної влади з громадськістю» https://prometheus.org.ua/prometheus-free/public-engagement-gov; «Суспільні зміни через громадську діяльність» https://prometheus.org.ua/prometheus-free/social-change; «Про краудфандинг» https://prometheus.org.ua/prometheus-free/fundraising-crowdfunding-for-social-impact.

Шкала оцінювання знань здобувачів вищої освіти за результатами вивчення навчальної дисципліни

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90–100	A	Відмінно
82–89	B	Дуже добре
74–81	C	Добре
64–73	D	Задовільно
60–63	E	Задовільно достатньо
35–59	FX	Незадовільно з можливістю повторного підсумкового контролю
0–34	F	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням навчальної дисципліни та підсумковим контролем

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ (ЕКЗАМЕНУ)

1. Типологія політики: види, сфери, напрями.
2. Цілі і завдання політики. Доказова політика.
3. Проблема розуміння політики в Україні у контексті англомовних понять «Polity», «Politics», «Policy».
4. «Public policy» як поняття і наукова категорія. «Політика», «державна політика», «публічна політика»: співвідношення понять.
5. Поняття і ознаки громадянського суспільства. Проблема співвідношення громадянського суспільства і держави.
6. Структура та функції громадянського суспільства, її еволюція як основа публічної політики.
7. Взаємодія влади, бізнесу і громадянського суспільства у формуванні і реалізації політики.
8. Демократія як основа публічної політики.
9. Проблема розуміння поняття народ у взаємозв'язку з демократією та публічною політикою.

10. Середній клас як соціальна основа справжньої (правдивої) демократії.
11. Еволюція демократії та видозміна її моделей у контексті передумов для публічної політики.
12. Американський і європейський концепти публічної політики: спільне і відмінне.
13. Публічна сфера та публічний дискурс громадянського суспільства як основа публічної політики.
14. Категорії «приватне» та «публічне» у концепті публічної політики.
15. Складові елементи європейського концепту публічної політики.
16. Просторові виміри публічної політики, моделі і типи її формування.
17. Європейський концепт публічної політики та еволюція парадигм публічного управління.
18. Політична влада, публічна влада, державна влада: співвідношення понять.
19. Типи і функції політичної влади.
20. Повноваження органів влади у формуванні і реалізації політики та участь громадськості.
21. Проблеми легалізації та легітимності політики і політичної влади.
22. Публічна політика і політичне управління.
23. Трансформація політичної влади і політичного управління у взаємодії з другим і третім секторами громадянського суспільства.
24. Спільне і відмінне між бізнесом і громадянським суспільством у взаємодії з владою в публічній політиці.
25. Функції публічного соціального діалогу у взаємодії громадянського суспільства з владою при формуванні і реалізації публічної політики.
26. Державно-приватне партнерство і лобізм.
27. Проблеми легалізації та легітимації взаємодії політичної влади і бізнесу в публічній політиці.
28. Поняття «ресурси політики». Особливості ресурсів публічної політики.
29. Класифікація ресурсів публічної політики.

30. Право як ресурс публічної політики та проблема співвідношення права і закону.
31. Проблема верховенства прав людини, прав народу, нації, держави в публічній політиці.
32. Силовий ресурс публічної політики та проблема права народу на спротив державному насиллю і на повстання проти тиранічної влади.
33. Людський ресурс публічної політики як соціальна опора публічної політики.
34. Майновий і фінансовий ресурси публічної політики та проблема їх транспарентності (прозорості).
35. Інформаційні ресурси публічної політики та їх еволюція в епоху інформаційно-технологічної революції.
36. Поняття «політична система суспільства» та її трансформація у контексті публічної політики.
37. Типологія політичних систем.
38. Структура і функції політичної системи в суспільстві.
39. Суб'єкти (актори) публічної політики у політичній системі суспільства.
40. Сучасні тенденції зміни суб'єктності публічної політики та участі громадськості у її формуванні і реалізації.
41. Поняття «політичні мережі» та «групи інтересів». Теорія «мережевої» політики й управління.
42. Фактори формування політичних мереж та їх впливу на зміну розуміння ролі держави як суб'єкта (актора) публічної політики.
43. Структура та види політичних мереж, їх функції.
44. Канали та форми взаємодії між політичними мережами у процесі прийняття політичних рішень.
45. Проблеми легальності та легітимації груп тиску в публічній політиці.
46. Типологія і види груп інтересів у публічній політиці.
47. Групи тиску (лобі) як особливий вид груп інтересів. Функції та методи їх діяльності в публічній політиці.
48. Місце, роль та функції груп інтересів у публічній політиці.
49. Політика як процес. Поняття «політичний процес», «політичне рішення», «політико-управлінське рішення».
50. Ознаки політичного процесу у публічній політиці.

51. Стадії (цикли) процесів публічної політики.
52. Формулювання та порівняльний аналіз альтернативних варіантів політики.
53. Проблема раціональності політичного рішення і критика абсолютної його раціональності.
54. Стадії підготовки політичних рішень у публічній політиці.
55. Стадії прийняття політичних і політико-управлінських рішень у публічній політиці.
56. Стадії реалізації політичних рішень у публічній політиці.
57. Аналізування процесів прийняття і реалізації політичних рішень у публічній політиці.
58. Оцінювання політичних рішень у публічній політиці.
59. Процедури та види аналізу публічної політики.
60. Показники успішності реалізації публічної політики.
61. Політики і політичні менеджери: співвідношення понять.
62. Лідерство і цінності у формуванні політики.
63. Публічна політика і політичне лідерство. Типологія політичних лідерів.
64. Лідери та їх команди в менеджменті публічної політики.
65. Політичні еліти, їх місце та роль у політиці і публічній політиці.
66. Проблема узгодження інтересів конкуруючих груп суспільства у менеджменті публічної політики.
67. Теорія агентських відносин нового політичного менеджменту та причини зміни управлінської парадигми нового політичного менеджменту на добре (належне) врядування.
68. Менеджмент публічної політики та проблема політичної участі громадян.
69. Політичні технології менеджменту і проблема політичних маніпуляцій громадянами.
70. Зміст державної політики, її сфери і засади.
71. Державна політика і демократичне врядування. Парламентаризм як підґрунтя демократичної політики.
72. Підстави для державного втручання в публічну політику. Обмеження політики.
73. Офіційні та неофіційні учасники вироблення і реалізації державної політики.

74. Проблема бюрократії та бюрократизації при формуванні і реалізації політики.
75. Концепція «сервісної держави» в європейській парадигмі «доброго врядування».
76. Законодавча функція держави в умовах публічної політики.
77. Управлінська функція виконавчої влади держави в публічній політиці.
78. Проблема дискреційних повноважень державних службовців у контексті публічної політики та верховенства права.
79. Міністерство внутрішніх справ та інші силові органи державної влади як ресурс у публічній політиці.
80. Судова влада як ресурс держави в публічній політиці.
81. Матеріальні і фінансові ресурси держави в публічній політиці.
82. Роль бюджетування держави в ресурсному забезпеченні публічної політики.
83. Культурно-освітні та інформаційні ресурси держави в публічній політиці.
84. Кадрові ресурси держави в публічній політиці.
85. Рекомендації щодо державної політики в контексті публічної політики.
86. Інструменти публічної політики: заінтересованого управління, інтерактивних технологій, політичного краудсорсингу та краудфандингу.
87. Інструменти публічної політики: громадських рад, громадської експертизи, публічного аудиту.
88. Механізми публічної політики: респонсивного управління, advocacy, медіа-ком'юніті, електронного урядування.
89. Механізми публічної політики: громадського лобізму, громадського контролю, публічних консультацій, медіації.
90. Багаторівневість політики. Поняття «регіон», «адміністративно-територіальна одиниця», «місцеве самоврядування».
91. Взаємозв'язок загальнодержавної і регіональної публічних політик і управління.
92. Об'єкти і суб'єкти регіональної публічної політики та управління.
93. Концепції і моделі місцевого самоврядування, основні фактори його формування.

94. Об’єкти і суб’єкти публічної політики у місцевому самоврядуванні.
95. Ресурси регіональної та муніципальної публічної політики.
96. Регіональна і муніципальна політичні еліти та бюрократія в публічній політиці.
97. Політичні процеси на регіональному та муніципальному рівнях публічної політики.
98. Політика європейської взаємодії і євроатлантичної співпраці в публічній політиці.
99. Регіональна та муніципальна публічна політика в Європейському Союзі.
100. Нормативна база європейської регіональної та муніципальної публічної політики.
101. Глобалізація, глобальні трансформації, глобальна політика, глобальна публічна політика, глобальне врядування: логіка понять.
102. Актори глобальної публічної політики та їх характеристика.
103. Глобальна політична еліта та її роль у глобальній публічній політиці.
104. Проблема поєднання інтересів у багаторівневій публічній політиці.
105. Об’єкти та ресурси глобальної публічної політики.
106. Суперечності глобальної і національних публічних політик.
107. Поняття «політичний конфлікт» і «політична криза». Причини політичних конфліктів і криз у публічній політиці.
108. Класифікація конфліктів і криз у публічній політиці.
109. Управління конфліктами і кризами у процесах публічної політики.
110. Становлення громадянського суспільства як основи публічної політики в Україні.
111. Становлення демократії як основи публічної політики в Україні.
112. Менеджмент публічної політики в Україні: проблематика політичної еліти, лідерства, бюрократії і корупції.
113. Формування ресурсної основи публічної політики в Україні.
114. Впровадження концепції «сервісної держави» і процес децентралізації влади на європейських принципах «доброго врядування» в Україні.

115. Унормування процедур аналізування політики в Україні та світі.
116. Інструменти і механізми вироблення та впровадження публічної політики в Україні.
117. Конфлікти і кризи в публічній політиці України.
118. Національна публічна політика в Україні у контексті глобальних загроз.
119. Європейський моніторинг і аналіз публічної політики в Україні.
120. Вплив антитерористичної операції та військового стану періоду 2015–2026 років на публічну політику.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

А

Абсентеїзм (від лат. *absens (absentis)* – відсутній) – відмова виборців від участі у виборах представницьких органів, глави держави, посадових осіб; вияв соц.-політ. апатії, байдуже ставлення людей до здійснення своїх політ. прав, ухилення від виконання громадян. обов'язків. До основних причин і мотивів А. належать: низький рівень політ. активності громадян; висловлення пасив. протесту населення проти антидем. законодавства, недосконалої виборчої системи, чинного політ. режиму чи форми правління взагалі; прагнення людей бути над політикою як осереддям зіткнення егоїст. інтересів та амбіцій; неприязнь до політ. лідерів; небажання депутатів парламенту, членів колегіал. органів, делегатів з'їздів, конференцій, симпозіумів приймати певні законопроєкти чи рішення; несприйняття конкр. рішень інститутів влади, економічних реформ, сусп.-політ. заходів, акцій і т. ін. З метою запобігання виявам А. в деяких країнах практикується обов'язкове голосування (Італія, Бельгія, Греція, Австрія та ін.), а відмова від участі у виборах переслідується законом.

Автономія (грец. *αὐτονομία* – самоврядування, незалежність, від *αὐτός* – сам, *νόμος*– закон) – особливий статус території чи організації в державі, що передбачає відносно самостійне здійснення внутрішніх проблем поза межами прав і повноважень держави чи організації, до складу яких входить ця самоврядна одиниця.

Авторитари́зм (франц. *autoritarisme,* від лат. *au(c)toritas* – влада, вплив) – політ. концепція і політ. практика, в основу яких покладено зосередження монопольної чи значної влади в руках однієї особи або групи осіб, а також його виправдання; політ. режим, встановлений або нав'язаний такою формою влади, що занижує або виключає роль представницьких інститутів влади. А. як явище протилежний демократії. А. як методу управління властиві: рекрутування політ. еліти через кооптацію, призначення згори; скасування або значне обмеження політ. прав і свобод громадян; обмеження діяльності політ. партій та ін. суспільних угруповань; невизнання народу гол. джерелом і сувереном влади;

сувора регламентація дій державних інститутів; зведення до мінімуму можливостей опозиції; ймовірне застосування політ. репресій; нехтування дем. принципом поділу влади. Опорою авторитарних режимів є силові структури влади: армія, каральні органи. Основний метод керівництва – безапеляційно-командний (розпорядження, накази, директиви з вимогою їх безумовного виконання). Гол. засіб подолання кризових ситуацій – свавілля і репресії.

Агенти влади (від лат. *agens* – діючий; *agere* – діяти, рухати, правити, управляти) – безпосередні носії (суб'єкти) політичної влади; особи, уповноважені діяти за дорученням певних органів влади. А. в. бувають офіційні (президент, парламент, уряд, інститути місцевого самоврядування) і приватні (окремі люди, організації, спільноти). А. в. мають складний, багаторівневий характер: первинними акторами є індивіди та соціальні групи, вторинними – політ. організації, очолювані політ. елітами і лідерами. Зв'язок між цими рівнями може порушуватися. Так, наприклад, лідери нерідко відриваються від мас і навіть від власних партій. Крім того, можуть існувати і приховані А. в., які не є публічними, але реально відповідальними за прийняття рішень (олігархи, лобісти).

Агресія (від лат. *aggressio* – напад) – застосування збройної сили однією державою (групою держав) проти суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності іншої держави або народу (нації); звернення політичного суб'єкта до сили всупереч взятим на себе зобов'язанням.

Адміністрати́вний ресу́рс – сукупність методів, прийомів, важелів впливу державних структур на окрему людину/групу/масу у процесі боротьби за владу; специфічний спосіб порушення представниками державних установ конституційного принципу рівноправ'я через надання не передбачених законом переваг одним суб'єктам і (або) обмеження інших; політична практика, в основі якої лежить використання посадовими особами свого службового становища не в інтересах суспільства, а для підтримки певної політ. сили. До основних форм вияву А. р. належать такі:

1. Інституційний (організаційний) А. р. – пряма підтримка провладної політ. сили з боку посадових осіб; насильницьке втягування громадян (найчастіше – працівників державних установ) до парт. лав, або примус вийти зі «шкідливих» політ. структур;

використання державних ресурсів на користь певних політичних сил (безкоштовна реклама; організація агітаційних заходів; залучення державних службовців як співробітників виборчого штабу; використання працівників державних підприємств для збору підписів на користь провладної політ. сили; безкоштовне використання громадських будівель для передвиборних заходів; активне маніпулятивне використання у виборчому процесі голосів солдат, міліції, ув'язнених, що перебувають у структурах підконтрольних владі.

2. Інформаційний А. р. – пряме порушення правил ведення передвиборної агітації (непропорційне надання ефірного часу, рекламних і друкарських можливостей для різних кандидатів); використання прихованої реклами (систематична і не завжди обґрунтована поява провладного кандидата у програмах новин); тиражування у ЗМІ у період виборчої кампанії рекламних матеріалів, обнародування яких не проплачене з виборчих фондів провладних політ. сил; неприродно часта поява провладного кандидата в аналітичних програмах та політ. ток-шоу як експерта або учасника.

3. Бюджетний А. р. – нецільове використання бюджетних коштів, виділених з державного бюджету на виборчі потреби; ініціювання чинною владою напередодні виборчих кампаній збільшення заробітної плати, пенсій, стипендій тощо; оголошення напередодні виборів початку реалізації низки соціально значущих проєктів, в основі яких лежить бюджетне фінансування; організація безкоштовного проїзду виборців до місць голосування; прямий підкуп за рахунок бюджетних коштів.

4. Силовий А. р. – безпосереднє втручання прокуратури, суду, податкової інспекції, МВС тощо у діяльність економічних структур, засобів масової інформації, політ. партій. До основних напрямів реалізації силового А. р. належать: проведення безпідставних обшуків, арештів співробітників і майна; здійснення тиску на підприємців, аби змусити їх перерахувати кошти до благодійних фондів, що підтримують виборчу кампанію потрібних кандидатів та заблокувати фінансову підтримку опозиц. кандидатів; арешт правоохоронними органами тиражів опозиц. преси; шантаж опозиц. кандидатів, погрози знищити їх бізнес; усунення рішенням

суду за кілька днів до виборів «на законних підставах» одного з кандидатів, що має високий рейтинг.

Адміністрування (від лат. *administro* – управляю, завідую) – здійснення процесу управління, завідування, керування за допомогою спеціального кадрового апарату; бюрократичний стиль управління, що ґрунтується на використанні наказових, командних методів; модель прийняття управлінських рішення, в основі якої лежить намагання дотриматися формальних вимог, а не бажання вирішити проблему. Важливим фактором для розуміння суті феномена А. є процес суб'єктивації влади, суть якого полягає в тому, що адмін. посада трансформує індивід. владну волю службовця у державну, і суттєво посилює першу в усіх її проявах, як позитивних, так і негативних. Оскільки на процес А. накладають суттєвий відбиток вольові, інтелект. та моральні якості людей, які його здійснюють, він може реалізовуватися як правомірно, раціонально, так і волюнтаристично, ірраціонально.

Активність політична – стан суб'єкта суспільних відносин, який характеризується наявністю у нього певної політичної позиції і усвідомленою участю у процесі, спрямованому на її реалізацію.

Актор політи́чний (від лат. *actor* – той, хто діє) – діючий учасник політичного процесу. У політ. науці виокремлюють індивідуальних і колективних А. п. до індивід. А. п. належать парт. функціонери, представники влади, активісти громад. рухів, політичні лідери та ін.

До колект. – органи влади, політ. партії, блоки, соціальні групи, громадські організації, інститути, спільноти людей, які вчиняють дії, спрямовані на реалізацію та захист спільних чи індивід. інтересів. Колективним А. п. з високим рівнем організації і ресурсним забезпеченням є держава. Складна взаємодія між А. п. вибудовується у формі як ієрархій та пірамід, так і мереж, тобто як по горизонталі, так і по вертикалі. Діяльність А. п. спрямована на досягнення певних цілей у боротьбі за владу, відтворення її легітимності, забезпечення стійкої позиції у політ. просторі, захист інтересів, розбудову базових уявлень, цінностей і процедур пізнання, забезпечення виховного процесу та політ. соціалізації, орієнтованої на одержання бажаного соц. результату. Ефективність діяльності А. п. залежить від взаємодії інститутів влади

і структур громадян. суспільства, загального рівня політ. культури, здатності соціуму до самоорганізації і соц. партнерства, інституц. особливостей управління, реалізації персональних якостей лідерів.

Актор публічної політики – індивідуальний або колективний суб'єкт публічної політики, який здатний артикулювати свої інтереси та будувати на їх основі стратегії політичної дії, що дає йому змогу брати активну участь у процесах прийняття та реалізації рішень, які безпосередньо зумовлюють або побічно спричиняють зміни в базових інститутах суспільства. Становище чи ранг акторів, які вони обіймають у конкретних ситуаціях публічної політики, визначаються виходячи з того, якими ресурсами вони володіють або які на них покладені зобов'язання.

Аналіз публічної політики – різновид аналітичної діяльності, спрямований на розробку, впровадження, оцінювання, вивчення та пояснення публічної політики на основі комплексного дослідження суспільних проблем і вироблення рекомендацій компетентним органам та посадовим особам, які ухвалюють публічні рішення.

А. п. п. стосується процесів вироблення та реалізації публічної політики, є сукупністю теоретичних моделей, методолог. принципів, методів, методик і засобів дослідження, конкретних програм і рекомендацій, орієнтованих на практичне використання, досягнення реального результату. А. п. п. має свій об'єкт, яким є публічна політика, і предмет – конкретні проблеми суспільного життя (чітко локалізовані у просторі і часі), що не зачіпають відносин, ініційованих владою, але потребують для свого вирішення політ. методів, і вирішуються завдяки напрацюванню ефективної політики.

А. п. п. здійснюється на трьох рівнях – теоретичному, практичному (прикладному) і методологічному. На теоретичному рівні А. п. п. зосереджується на взаємозв'язку детермінантів (причин виникнення) і змісту (завдання, наміри, визначення проблеми і засоби її вирішення) публічної політики, тобто він спрямований на пояснення природи публічної політики, її властивостей і змісту. Практичний рівень А. п. п. зосереджує увагу на зв'язку між змістом і наслідками публічної політики. Він безпосередньо сто-

сується з'ясування адекватності, ефективності та доцільності використання тієї чи іншої альтернативи публічної політики.

А. п. п. можна класифікувати за такими підставами: 1) за метою, суб'єктами та масштабами здійснення: внутрішній (аналіз у межах процесу здійснення політики та для нього) і зовнішній (аналіз процесу здійснення публічної політики, або аналіз політики про політику) А. п. п.; 2) залежно від предмета дослідження: аналіз детермінант (причин виникнення), аналіз змісту (мета, цілі, завдання, ресурси, засоби), аналіз впливів публічної політики; емпіричний (аналіз фактів політики), оцінювальний (аналіз цінності та цінностей політики) та нормативний (вироблення рекомендацій); 3) за ступенем зображення об'єкта: загальний аналіз політики (з точки зору зображення політики, вираження нею інтересів суб'єктів і як інституту), галузевий аналіз політики (аналіз певної галузі політики, наприклад аналіз економічної політики чи соціальної політики) та спеціальний аналіз політики (аналіз політики з позиції певної проблеми, наприклад, з огляду на ресурси, мету тощо); 4) залежно від часової орієнтації: дескриптивний (передбачає опис наслідків уже прийнятої державної політики), який включає ретроспективний (передбачає історичний аналіз попередньої державної політики) і оцінювальний (передбачає оцінку поточної державної політики мірою її реалізації); перспективний (передбачає аналіз можливих наслідків пропонованих альтернатив державної політики), який включає прогностичний (надає проєкцію можливих результатів тих чи тих альтернатив публічної політики), прескриптивний (спрямований на прийняття рішень та дій, що здатні зумовити конкретні результати).

Апарат публічної влади – структурована сукупність всіх державних органів та органів місцевого самоврядування, які у визначених законодавством межах забезпечують упорядкування суспільної життєдіяльності з метою захисту прав, свобод і законних інтересів громадянина і людини, вирішення нагальних суспільно-політичних і соціально-економічних питань.

Аристократія (від грец. *αριστοκρατια* – влада найкращих, найзнатніших) – 1) форма правління, за якої державна влада належить привілейованій меншості; 2) вищий привілейований стан (група) суспільства, що володіє особливими правами чи можливостями, знать.

Аутсорсинг – сучасний інструмент публічного управління, який передбачає укладання контракту щодо передачі окремих функцій, що традиційно належать органам державної влади, державним службовцям від державного до приватного сектору з метою підвищення якості надаваних послуг населенню.

Б

Багатопартійна система – спосіб організації політичного процесу в державах з дем. політ. режимом і відповідним типом політ. системи; форма взаємовідносин між політ. партіями, коли місця в парламенті розподіляються між трьома і більше політ. партіями, а уряд формується на коаліційній основі; форма сусп. управління, вироблена людською цивілізацією, за якої боротьба кількох політ. партій за владу стає як механізмом використання розходжень інтересів з метою суспільного прогресу. Б. с. виникає на засадах розвиненої соц. структури, зрілості політ. інтересів і плюралізму політ. ідей. Економічною передумовою появи Б. с. є ринкове господарство, що функціонує на засадах змішаної форми власності; соціальною – соц. диференціація і стратифікація суспільства, наявність і зрілість у суспільстві різних соц.-політ. інтересів, існування конкуруючих груп, що борються за владу на різних рівнях, розвиненість громадян. суспільства. Головною передумовою виникнення Б. с. є демократизація політ. життя суспільства. В умовах правової держави і зрілого громадян. суспільства Б. с. забезпечує конкуренцію в змаганні за владу, циркуляцію владних еліт на виборних засадах. На ґрунті багатопартійності формується механізм максимального залучення громадян до політичного життя, оскільки й опозиц. політ. партії залучаються до процесу прийняття державних рішень.

Багаторівнева політика – система заходів, засобів, узгоджених дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших акторів різних рівнів (наднаціонального, національного, регіонального, місцевого), що забезпечує досягнення спільно визначених цілей у певній сфері чи галузі суспільного життя на певний період часу.

Багаторівневе публічне управління – процес неієрархічного мережевого управління, що включає широкий комплекс заходів, множину систем координації і переговорів між формально незалежними, але функціонально залежними один від одного акторами, що перебувають у складних і таких, що постійно змінюються, відносинах один з одним.

Безпека міжнародна – стан міжнародних відносин, за якого суттєво мінімізуються (в ідеалі виключаються) ризики і загрози безпеці країн і народів; діяльність держав, міжнародних організацій, інститутів, спрямована на підтримання такого стану; універсальна система механізмів і гарантій, які виключають нелегітимне застосування сили на регіональному або глобальному рівнях. Б. м. можна трактувати і як стан відсутності прямої чи прихованої загрози виникнення міжнародних конфліктів або як здатність світової співдружності держав, міжнародних інституцій (організацій) ефективно їм протистояти. Б. м. є результатом складної взаємодії багатьох держав, кожна з яких намагається реалізувати власні підходи до забезпечення безпеки. У підсумку в міжнародних відносинах встановлюється певна безпекова рівновага як тимчасовий формат компромісів «великих» держав, до якої ін. країни змушені адаптуватись.

Безпека національна – стан захищеності життєво важливих потреб та інтересів нац. спільноти, її членів від можливих загроз зовнішніх та внутрішніх антропогенних чи природних чинників. У понятті «Б. н.» йдеться про націю як особливий вид спільноти, у якій органічно поєднується етнокультурна та політична самоорганізація.

Безпосередня демократія – форма прямого народовладдя, здійснення влади народом безпосередньо, без створення постійних органів або ін. інститутів, у формах, передбачених конституцією і законами. Б. д. ґрунтується на тому, що в дем. державі воля народу і державна влада мають бути тотожними, що сам народ повинен брати безпосередню участь у прийнятті важливих політ. рішень, у здійсненні влади. Що ж до представницьких органів, то їх необхідно звести до мінімуму і зробити повністю підконтрольними громадянам.

Бенчмаркінг доброго врядування – метод проведення дослідження в органах публічної влади, що дозволяє з’ясувати рівень

застосування принципів доброго врядування та їх окремих складових через порівняння існуючого стану речей з рекомендованими Радою Європи еталонами/індикаторами.

Боротьба́ політи́чна – невід'ємна складова політ. діяльності, одна з форм політ. відносин. Б. п. є зіткненням (конфліктом) різних інтересів акторів політ. процесів для досягнення своєї мети і реалізації інтересів. Б. п. в сучасних умовах – складне сусп.-політ. явище, спрямоване на перехід влади до певної політ. групи (завоювання влади певним політ. класом) з метою досягнення політ., екон., військ. та ін. інтересів.

Б. п. – процес, який не обмежується конфліктом, а включає фази формування цілей через пропаганду та їх реалізацію через владний статус. До числа суб'єктів Б. п. належать громадяни, соц. верстви, нації, народності, сусп.-політ. орг-ції (у т. ч. опозиційні партії, рухи), держави, народ, суспільство загалом.

В основі Б. п. лежать інтереси різних суб'єктів політики (соц. спільнот, окремих осіб), прагнення втілити їх у життя. Об'єктом Б. п. є влада, сам процес владарювання, контроль політ. системи суспільства. Б. п. може мати конфронтаційні і конкурентні форми. Конфронтаційна боротьба має гострий характер з використанням насильницьких методів вирішення політ. ситуації (революція, збройна боротьба, громадян. війна, політ. тероризм, військові заколоти, замах на життя політиків, політ. самогубство та ін.). До конкурентної Б. п. належать парламентська боротьба суперників, партійні взаємовідносини, відносини між партіями і громадськими організаціями, ідейна боротьба. міжпартійна боротьба у виборчих кампаніях, внутрішньопартійна боротьба різних фракцій, міжфракційна боротьба в парламенті, страйки і голодування та ін. В умовах електоральних процесів використовують різноманітні політ. технології, які є елементами Б. п. Одним із методів Б. п. є популізм, який використовують майже всі учасники протистояння.

Бунт – стихійна, позаправова реакція певних груп населення на негативні ситуації, спровоковані діями представників панівної еліти, державних органів. Основною причиною виникнення Б. є невдоволення мас, окремих соціальних груп носіями конкретного зла (господарем, власником, чиновниками, місцевою адміністрацією, правлячою верхівкою, владою взагалі), винуватцями

створення нестерпних умов для тієї чи тієї частини суспільства. Б. характеризується: відкритою непокорою його учасників представникам влади і правоохоронним органам; інтенсивністю перебігу зі стійкою тенденцією до зростання безпорядків; активністю дій і озлобленістю бунтівників; локальністю, конкретною спрямованістю на розв'язання проблем, що його спровокували; ірраціональністю, утопічним характером прагнень і вчинків.

Бюрократія – (від фр. *bureau* – бюро, канцелярія та грец. *κράτος* – влада, панування) – система управління, що здійснюється управлінським апаратом, що складається з посадових осіб, які мають спеціальну професійну підготовку і діють у межах повноважень відповідно до формальних правил.

Історично Б. являла собою держ. адміністрацію, керовану департаментами та укомплектованими посадовцями. Сьогодні Б. – це адмін. система, що управляє будь-якою великою установою, як державною, так і приватною. Держ. управління у багатьох юрисдикціях та субюрисдикціях є прикладом Б., як і будь-яка централізована ієрархічна структура установи, наприклад, лікарні, академічні установи, комерційні фірми, професійні товариства тощо.

Негативні прояви бюрократ. типу організації та управління полягають у тому, що Б. може бути соціально небезпечною, а стає вона такою, насамперед, тоді, коли, по-перше, у структурах управління форма (процедура) починає панувати над призначенням та змістом діяльності. По-друге, головною метою функціонування бюрократ. структур стає їх власне збереження та зміцнення. Патологія Б. (бюрократизм) особливо очевидно проявляється у перманентному зростанні її чисельного складу. Бюрократизм передбачає концентрацію у своїх корисливих цілях реальних важелів у власних руках адмін.-управлінського апарату в умовах нерозвиненості або деградації дем. основ, що забезпечує побудову та функціонування органів влади. Найбільш характерними рисами бюрократизму є: привілейованість, владність, авторитарність, замкнутість, кастовість, ієрархічність, багатоступеневість, конформізм, деперсоналізація, перебільшення ролі значення управлінської діяльності та її форм.

Сучасна дем. концепція Б. відповідає принципу поділу політ. та бюрократ. діяльності та розумінню необхідності професіоналізації управлін. праці.

В

Ви́бори – процедура безпосереднього обрання або висунення певних осіб за допомогою відкритого чи закритого (таємного) голосування для виконання громадських функцій, один із способів інституювання державної влади, найпоширеніший механізм створення органів та інститутів влади. В. відповідають республіканському типові організації влади, коли вона є «res publika» – справа народу. Згідно з ідеєю республіканізму народові належить реальний мандат влади, який громадяни періодично вручають, делегують обмеженому колу людей. На ідеї володіння кожним дієздатним громадянином владними повноваженнями і передавання їх своїм повноважним представникам, як відомо, ґрунтується будь-який парламентаризм. Що ж до акту голосування на виборах, то його можна оцінити як процедуру передавання влади, а ухиляння від участі у виборах – як незгоду її передавати, використовувати її у такий спосіб або й як відмову від влади. Відтак В. є не самим лише вибором («choise»), головним у них є обрання («election»), делегування повноважень, наділення владою, визнання вищої авторитетності за ватажком, лідером, певною посадовою особою тощо. Це концентрація волі багатьох, зосередження їх у волі представника або представн. органу з метою поєднання їх у цілісну і гармонійну мозаїку спільної волі – у сусп. владу. Отже, В. є цивілізованою, правовою формою завоювання й оновлення влади, приведення її структур та діяльності у відповідність до вимог життя.

Ви́борчі техноло́гії – система заздалегідь продуманих, запланованих та організованих, а також спонтанно використовуваних заходів, прийомів, способів, операцій процедур, техн. та інформ. засобів, що застосовуються для забезпечення успішного висунення кандидатів та їх обрання у процесі боротьби за владу. Сучасний етап – «цифрова епоха» (приблизно з 1980) – широке використання новітніх телекомунікац. технологій у ході виборчих кампаній; намагання поширити вплив В. т. на максимально широке коло виборців за допомогою використання Інтернету; різке зростання використання у виборчому процесі маніпулятивних технологій).

В. т. є одним з підвидів політ. технологій, у якому найбільш концентровано і рельєфно та відносно швидко простежується маніпулятивний ефект.

Влада – спроможність та реальна можливість суб'єктів політики справляти вплив на діяльність та свідомість людей, змінюючи вибір і дії людей у своїх інтересах, за їх згодою або долаючи їх спротив. В. є засобом здійснення і способом утвердження певної політики. В. як система відносин між людьми, має певну структуру, її компонентами є суб'єкт, об'єкт, засоби (ресурси), підстави і механізм. Поняття В. виражає несиметричні відносини у суспільстві, насамперед керівництво і підпорядкування, які можна досліджувати як відносини суб'єкта (джерело активної предметно-практ. політ., соц. тощо діяльності) й об'єкта (виконавець керівних вказівок, розпоряджень).

Войовни́ча демокра́тія (англ. – *militant democracy*) – концепція, що передбачає вжиття запобіжних неліберальних, обмежувальних заходів для захисту демократії від спроб її ослаблення через зловживання дем. процедурами, такими як вільні вибори, свобода слова і об'єднань тощо.

Вплив політи́чний – процес стимулювання політ. суб'єктом зміни мотивів та установок ін. суб'єкта політики з метою трансформації його поведінки та дій. В. п. може здійснюватися як свідомо та цілеспрямовано через механізми переконання та навіювання, так і несвідомо/спонтанно, коли зміна поведінки, переконань та установок відбувається на основі психол. ефектів зараження та наслідування. Зміст В. п. полягає в корегуванні свідомості окремої людини/групи/маси; вживленні у масову свідомість штучних стимулів/мотивацій дії; спрямуванні суспільних настроїв та громад. активності у потрібному для ініціатора В. п. напрямі у процесі боротьби за владу.

Система В. п. включає такі основні методи: атака, тиск, програмування, маніпуляція. Атака – нестандартна, активна, багатозначна дія на психіку людини з метою відключення логічного мислення, введення у стан розгубленості з тим, щоб домогтися потрібної реакції. Тиск – інтенсивний, спрямовуючий, стійкий вплив на психіку людини з метою примусу її до певних дій. Маніпуляція – замаскований, спритний, двозначний вплив на психіку

людини з метою постановки її у незручне становище, ситуацію необхідності вибору альтернатив своєї поведінки.

Г

Глобалізація – (франц. та англ. *global* – загальний, всесвітній, від лат. *globus* – куля) – процес всесвітньої економічної, політичної і культурної інтеграції та уніфікації. Основним наслідком цього є світовий поділ праці, міграція капіталу та людських і виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних і технологічних процесів, а також зближення і злиття культур різних країн. Політична глобалізація – процес поширення політичного панування, повноважень і форм правління, який впливає на суверенітет національної держави.

Глобальне врядування – політична співпраця між транснаціональними акторами, спрямована на знаходження способів вирішення проблем, які стосуються більш ніж однієї держави або регіону. Для здійснення такої співпраці створюються інститути глобального управління: Організація Об'єднаних Націй, Світовий банк, Міжнародний кримінальний суд тощо, які можуть ухвалювати нормативно-правові акти та визначати правила, що стосуються багатьох держав. Г. в. виникло внаслідок розвитку процесів глобалізації та прискорення глобальної взаємозалежності як між державами та суспільствами, так і між людством і біосферою.

Гра політи́чна – один із видів політ. активності, що базується на використанні маніпулятивних дій, політичних інтриг, позалаштункових змов тощо; організаційна форма, спосіб ціленаправленого комплексного застосування різних прийомів і засобів прихованого примусу окремої людини/групи/суспільства до здійснення дій і вчинків, які суттєво впливають на процес захоплення, використання, утримання політ. влади. Основна мета Г. п. – ввести в оману політ. опонента, громад. думку тощо стосовно реальних намірів, засобів і ресурсів того політ. актора, який є ініціатором гри. Учасниками/ініціаторами Г. п. можуть бути політичні лідери, партії, громадські організації, країни тощо.

Грома́дська ду́мка – стан та форма масової свідомості; сукупність суджень, які містять оцінку конкретних подій і фактів,

держ. і громад. життя. Г. д. не слід плутати з суспільною думкою. Суспільна думка – це політ. і соц. ідеї того чи того. суспільства у певний період його історії. Як зауважують автори енциклопедії Britannica, політологічне та соціологічне розуміння сутності Г. д. різняться. Політологи наголошують на ролі Г. д. у формуванні державної політики та прийнятті управлінських рішень. Соціологи розглядають Г. д. як продукт соц. взаємодії та комунікації.

Громадська участь: 1) право і можливість громадян та їх об'єднань брати участь у процесі вироблення і реалізації публічної політики, проведення громадської експертизи, моніторингу та оцінювання діяльності органів влади за допомогою проведення громадських слухань, обговорень, роботи в консультативно-дорадчих органах, створених при органах влади, громадських радах; 2) реальне втілення конституційного права громадян на участь в управлінні державними справами.

Громадський моніторинг якості публічних послуг – спеціальним чином організована постійна, періодична або однократна діяльність, що виконується громадськістю або інституціями громадянського суспільства і має на меті отримання інформації щодо реальної якості послуг і рівня задоволеності нею громадян, а також визначення напрямів та інструментів справляння впливу на публічну владу з метою покращання ситуації.

Громадський рух – різновид асоціативних об'єднань, форма колект. діяльності, спрямована на досягнення спільної мети, яка є головним інтегратором його учасників і досить часто спричиняє суспільні зміни. У сукупності численних дефініцій суспільних рухів, акцентується на: формуванні і висуненні колект. інтересів/претензій до ін., передусім – влади; колект. виклику щодо влади, еліти з боку людей із спільними цілями та солідарних між собою; наборі позицій та переконань частини населення, які відображають переваги; спрямуванні на зміну суспільства; мережі неформальних взаємодій великої групи людей, які включені в політ. або культурний конфлікт на підставі колект. ідентичності. На відміну від політ. партій, Г. р. характеризуються слабкою організацією, відсутністю формального членства або його умовним характером і концентрацією на досягненні конкретної мети.

Громадські організації – масові об'єднання громадян, що виникають з їх ініціативи для реалізації довгострокових цілей, ма-

ють свій статут і характеризуються чіткою структурою. Характерною ознакою Г. о. є документ. оформлення мети і завдань та організаційно-структурне забезпечення, що, власне, й відрізняє їх від громад. рухів. Відносна відстороненість Г. о. від політики пов'язана насамперед з тим, що держава безпосередньо не втручається в їхню діяльність, а лише регулює її відповідно до чинного законодавства. До того ж Г. о., на відміну від держ. ін-тів, не наділені владними повноваженнями. Відрізняються вони й від політ. партій, оскільки не ставлять за мету оволодіння державною владою. Г. о. не є політ. організаціями. Однак сама по собі їхня діяльність почасти набуває політ. характеру, оскільки вони, по-перше, об'єднують людей, які входять до спектра політ. сил (патріот. сили, нац. зорієнтовані групи, прихильники реформування суспільства та ін.), і по-друге, – вони становлять потенційну базу для виникнення на їхній основі нових політ. партій.

Г. о. є невід'ємним елементом будь-якого дем. суспільства. Їх соціально-політ. призначення і роль полягають насамперед у тому, що вони допомагають людям у повсякденному житті, звільняють особу від необхідності самостійно розв'язувати безліч проблем, відкривають широкі можливості для сусп.-політ. ініціативи народу, для здійснення ним самоврядування.

Громадянське суспільство: 1) система самостійних і незалежних від державної влади суспільних інститутів, що забезпечують умови для реалізації інтересів і потреб індивідів і груп для функціонування та розвитку економічної, політичної, соціальної, культурної і духовної сфер життєдіяльності суспільства; 2) сфера самовияву вільних громадян і добровільних асоціацій та організацій, які захищені на законодавчому рівні від прямого та опосередкованого втручання з боку державної влади; 3) сукупність суспільних відносин (морально-етичних, родинних, релігійних, національних, соціально-економічних, професійних тощо) поза межами владно-державних структур.

Групи тиску – сусп.-політ. об'єднання, які мають на меті задовольнити власні інтереси за допомогою впливу на державну владу або політ. партії. Характерними рисами груп тиску є: а) утворення та функціонування без впливу офіц. держ. структур та органів влади; б) організація та здійснення тиску на політичні інститути суспільства з метою прийняття державними органами відповід.

рішень; в) відображення у вимогах групи специф. інтересів тієї чи ін. верстви або об'єднання громадян.

Основні функції груп тиску: акумулювання та узагальнення інтересів і настроїв населення, формулювання на цій основі вимог та їх артикуляція посадовим особам державних органів; здійснення впливу на законодавчі процеси (пряма участь у розробці законопроєктів, конструкт. критика, підтримка та сприяння у процесі прийняття законів); налагодження тісних контактів з державними органами при підготовці та прийнятті законів та державних програм, у яких є зацікавленість; сприяння процесу укомплектування корпусу фахівців та експертів для державних органів професіоналами високого рівня, які б з розумінням ставилися до інтересів певної групи впливу; надання організаційної, інформаційної та інших видів підтримки державним органам у процесі інтеграції/консолідації населення для реалізації законів і державних програм, у яких зацікавлена та чи та група впливу.

Д

Дезінформація (франц. *disinformation,* від *des…* – префікс, що означає знищення, відсутність чи спотворення, та *information* – повідомлення, від лат. *information* – роз'яснення, уявлення) – свідомо неправдиве повідомлення, інформація, що перекручується і поширюється з метою введення в оману громадськості, політ. контрагентів. За допомогою Д. певні сили, органи, особи прагнуть ослабити позиції опонентів, конкурентів, приховати власні прорахунки і провали, перегрупувати свої ряди. Д. часто застосовується держ.-владними органами задля досягнення політ., військ., пропаганд. та ін. цілей, щоб позбавити населення, окремі соціальні групи орієнтації у подіях політ. життя. Д. використовується також окремими особами (політичними лідерами, державними діячами та ін.) для дезорієнтації органів влади, нав'язування їм суб'єктивних уявлень про певні події, явища.

Деконцентрація влади (від лат. *de..,* – префікс, що означає заперечення, та лат. *con...,* – префікс, що означає об'єднання, і лат. *centrum* – середина) – характеристика влади, яка вказує на розосередження (розпорошення) центрів і носіїв прийняття полі-

тичних і управлінських рішень у владному механізмі держави; найслабша форма децентралізації влади, коли за умов передачі повноважень (їх частини) з центру на місця прямий контроль за виконанням цих повноважень залишається у центр. органів. Д. в. виявляється за умов розвитку поліархії, партисипаторної або плюралістичної демократій, передбачає широкий ідейний та організаційний плюралізм на усіх рівнях функціонування політ. системи. Передумовою Д. в. є не просто розвиток громадян. суспільства, а розвинута культура громадян. активізму, імплементація його практик на різних рівнях управління. Д. в. дає громадянам більше автономії відносно влади; зростає роль і значення місцевих громад під час прийняття політ. та управлінських рішень. Д. в. надає можливість мінімізувати волюнтаризм, але водночас може призвести до виявів безпорадності влади, перетворення її на «годівницю» для чиновників на місцях. У деяких випадках Д. в. може бути свідченням кризи влади, виявом зростання дисфункціональності системи державного управління або ж модифікації державного апарату, пристосування його до нових умов.

Головна відмінність Д. в. та децентралізації влади – у визначенні правосуб'єктності периферійних органів управління. За умов Д. в. такі органи не мають власної правосуб'єктності та є підпорядкованими центральним органам влади й управління, за умов децентралізації влади – наділені правосуб'єктністю. Д. в. може базуватися на функціях органів влади й управління.

Демагогія (грец. *ΔΗΜΑΓΩΓΙΑ,* від народ і – вести, керувати) – маніпуляція інформацією, спекулятивне спотворення фактів, свідоме використання у корисливих цілях неправдивих, нереальних для практичного втілення обіцянок. У сучасних умовах Д. розглядається не тільки як негативне явище, а й як потужний і небезпечний засіб маніпуляції масовою та індивід. свідомістю.

Основними гарантами успішної боротьби з Д. є плюралізм політичної системи, розвинене громадянське суспільство, культура толерантності, критичне ставлення до політичних діячів.

Демократія – (грец. – *demos* – народ і *kratos* – влада) – багатомірне соціальне поняття. Д. може розглядатися як цінність (ідеал), принцип, процедура, процес, форма державного правління, політичний режим тощо. За своїм спрямуванням вона поділяється на політичнуі соціальну. Політ. Д. акцентує увагу на правах

і свободах індивіда, а соціальна – на справедливості розподілу матеріальних та інших ресурсів (благ). За процедурою і способом реалізації, Д. поділяється на пряму (вибори), плебісцитарну (плебісцити, референдуми, опитування) і репрезентативну/представницьку (парламенти, ради, з'їзди, конференції та ін.).

Неодмінною умовою повноцінної Д. є існування дієвого громадян. суспільства, здатного акумулювати відповідний соціальний капітал і формувати дем. громадянські чесноти.

Демократизація і бюрократизація суспільства в публічному управлінні – взаємовиключні явища, в основі яких перебуває неминучість конфлікту між бюрократією і демократією. За визначенням М. Вебера, чим далі йде розвиток демократії, тим більші інститутів необхідно, а вони викликають збільшення кількості бюрократичних рішень. У підсумку, це призводить до звуження демократії. Подолання бюрократизму неможливо без глибокої і послідовної демократизації всієї системи суспільних відносин. Надмірна інтервенція бюрократії в політичний процес, у публічне управління зазвичай призводить до дисбалансу соціальних інтересів суспільства, а отже, до наростання в суспільстві антидемократичних тенденцій.

Демократичне врядування – спосіб забезпечення функціонування суспільства як цілісної саморегульованої системи, реалізації публічної влади, завдяки якому досягаються: адекватність публічної політики об'єктивним потребам розвитку суспільства; реальна участь громадян у виробленні і реалізації публічної політики; об'єднання потенціалу публічного, приватного та громадського секторів щодо вирішення ключових соціально-економічних, екологічних та інших проблем розвитку суспільства; дієвий громадський контроль за діяльністю органів публічної влади.

Держава – (італ. *la stato,* англ. *state,* франц. *l'etat,* нім. *der Stat* – держава) – базовий інститут політичної системи і політичної організації суспільства, який створюється для налагодження життєдіяльності суспільства загалом, здійснення політ. влади домінантною частиною населення в соціально неоднорідному суспільстві з метою забезпечення його цілісності, безпеки, задоволення загальносоціальних потреб. Під терміном «Д.» розуміють: 1) певну відокремлену територію, на якій проживає організоване за допомогою публіч. влади населення (у побутовому мовленні

синонімами Д. вживають терміни «країна», «народ», «суспільство», «вітчизна»); 2) відношення до політичної влади – сукупність зв'язків між громадянами і державними органами; 3) у вузькому розумінні Д. ототожнюється виключно з адміністративними органами та з системою правових норм, які визначають їх функціонування.

Державна політика, що заснована на доказах (доказова політика) – процес вироблення публічної політики, що потребує зосередження на раціональному, ретельному та систематичному підходах. Передбачає відмову від ідеологічних і партійних уподобань на користь глибокого вивчення наявного досвіду, неупередженого аналізу для отримання кращих результатів публічної політики. Джерелами інформації для вироблення такої політики є незалежні, об'єктивні та професійні науково-прикладні дослідження, статистичні дані, аналітичні матеріали тощо.

Державне управління – форма і різновид соціального управління, соціально-політична функція держави, зумовлена об'єктивними потребами суспільства, яка проявляється в цілеспрямованому, систематичному, ідеологічному, організаційному впливі з використанням владних повноважень на суспільну та приватну життєдіяльність з метою їх впорядкування, збереження та переведення у якісно новий стан.

Державно-приватне партнерство – система відносин між державними та приватними партнерами, у процесі реалізації яких ресурси обох партнерів об'єднуються з відповідним розподілом ризиків, відповідальності між ними, для взаємовигідної співпраці на довгостроковій основі в межах реалізації проєктів, спрямованих на розв'язання нагальних соціально-економічних проблем.

Децентралізація (від лат. *de...* – префікс, що означає скасування, припинення, і *centralis* – серединний, центральний) – процес розширення і зміцнення прав і повноважень адм.-тер. одиниць (областей, автономій, республік – суб'єктів федерацій та ін.) або нижчих органів та організацій за одночасного звуження прав і повноважень відповідного центру. Розрізняють два типи Д.: адміністративну (бюрократичну) і демократичну. Д. адміністративна (інститути намісництва) означає розширення компетенції місцевих адм. органів, які діють у межах цієї компетенції самостійно і до певної міри незалежно від центральної влади, хоча

і призначаються центр. урядом. Цей тип Д. означає по суті «не децентралізацію, а деконцентрацію влади» (М. Драгоманов). Д. демократична передбачає створення розгалуженої системи місц. самоврядування, коли місцеві справи вирішуються не представниками центр. уряду, а особами, обраними населенням.

У сучасному світі Д. є органіч. поєднанням окремим елементів вищезазначених типів, а також елементів централізму. Попри всі відмінності, притаманні різним моделям, Д. властиві спільні сутнісні ознаки, що водночас слугують її основоположними принципами: незалежність від форми державного устрою; чітке законод. розмежування функцій та повноважень між різними рівнями управління; цілеспрямований розвиток розгалуженої системи місцевого самоврядування; невтручання держави у сферу суверен. прав земель, областей, регіонів («суверенітет народу»); подолання патерналізму через запровадження принципів діалогу і співпраці на різних рівнях соц. управління; самостійність місцевих органів влади у фінансовій сфері, фінансова підтримка органів місцевого і регіонального самоврядування з боку держави; законод. закріплення горизонтальних і вертикальних взаємовідносин у сфері соціального управління.

Динамічне політичне лідерство – лідери-політики і лідери суспільно-політичних рухів, які відповідно до здібностей, досвіду і готовності до відповідальності, здатні у кризових ситуаціях ефективно здійснювати функції: аналізування ситуації (діагностичну), установлення норм і цінностей (аксіологічну), визначення напряму дії в інтересах групи (прийняття рішень), досягнення підтримки групою запропонованого плану дій (мобілізаційну) та організації діяльності.

Дискреційні повноваження – правообов'язки органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, юридичне визначення яких передбачає можливість як вибору певного варіанта здійснення публічно-владних дій, так і від відмову від прийняття рішення, вчинення дій або бездіяльності уповноваженим суб'єктом самостійно і на власний розсуд.

Діяльність політи́чна (англ. *political activity*) – сукупність політ. дій соціальних спільнот, соціальних груп (класів, націй, політичних партій) та окремих індивідів, спрямована на втілення і захист певних політ. інтересів, які включають, передусім, заво-

ювання та утримання влади, на збереження наявних політичних відносин.

Мотиваційними чинниками Д. п. є певні політ. інтереси особистості, різних соціальних груп і верств суспільства. Відповідно, Д. п. – це досягнення певної мети акторів.

Практична Д. п. – це вироблення і реалізація внутрішньої та зовнішньої політики держави, різні форми участі в політ. житті суспільства, партій, громад.-політ. об'єднань, рухів. Основними її формами є: процес прийняття та ухвалення політичних рішень; вибори в представницькі органи різного рівня (парламент, органи місцевого урядування); політ. реформування (парт. система, політ. система загалом); організація і проведення страйків; проведення демонстрацій, протестів або підтримки політичного режиму, правлячого політичного класу або опозиції. До практичної діяльності належать такі її види, як революції, контрреволюції, реформи, політичні перевороти, путчі, військові заговори, маніфестації, пікетування, рухи, протести, референдуми, виборчі кампанії.

Залежно від позиції у політ. ієрархії виділяють два основні рівні Д. п.: 1) елітарний рівень, пов'язаний із регулюванням діяльності стосовно самих себе, соціальних груп, соціуму загалом (прийняття політ. рішень, законотворчість, розробка стратегії зовнішньої політики, міжнародна діяльність); 2) рівень масової участі, що має різні форми і структури й дає змогу реалізувати право контролю народу за діяльністю владних структур, який формулює свої вимоги на індивід. та груп. рівнях. Політична участь, як форма Д. п., має різні напрями: 1) участь в організації та проведенні публічних заходів у формі зборів, мітингів, демонстрацій, пікетувань або у різних поєднаннях цих форм, організації та проведенні публічних дебатів, дискусій, виступів; 2) участь у виборах, референдумах, у спостереженні за проведенням виборів, референдумів, формуванні виборчих комісій, комісій референдумів, діяльності політичних партій; публіч. звернення до державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, а також інші дії, які впливають на діяльність цих органів, у т. ч. спрямовані на ухвалення, зміну, відміну законів або інших нормативно-правових актів; 3) поширення, у т. ч. з використанням сучасних інформаційних технологій, думок про прийняті держав-

ними органами рішення та політику, яку вони проводять; 4) формування суспільно-політичних поглядів і переконань, у т. ч. через проведення опитувань громадської думки та оприлюднення результатів і проведення інших соціологічних досліджень; 5) залучення громадян, у т. ч. неповнолітніх, до зазначеної діяльності; 6) фінансування зазначеної діяльності.

Добре врядування (англ. *Good Governance*) – це новітня концепція та модель публічного управління. У фокусі доброго врядування реалізація повноважень органів державної влади і органів місцевого самоврядування у тісній співпраці з громадськістю та усіма заінтересованими сторонами з метою зробити добре громаді. У ряді видань термін good governance перекладається як «належне врядування» або «доброчесне врядування».

Е

Електронне урядування (е-урядування) – форма організації публічного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян.

Елі́та політи́чна (франц. *elite* – краще, добірне, вибране, від лат. eligere – вибирати) – особлива, привілейована група людей, діяльність якої пов’язана з безпосереднім здійсненням політ. влади або вирішальним впливом на функціонування її інституцій. Е. п. уособлює найважл. сутнісні складові політики: владу, авторитет, вплив, керівництво і відображення інтересів суспільства.

Об’єктивність існування Е. п. зумовлюють: психологічна і соціальна нерівність людей, їх неоднакові природні здібності, можливості та бажання брати участь у політиці; висока суспільна значимість управлінської діяльності та необхідність професіоналізму задля її ефективності і конкурентоспроможності; наявність широких можливостей використання владних повноважень для отримання привілеїв; практичні можливості здійснення контролю за суспільством або певною його частиною; політична пасивність мас, гол. життєві інтереси яких зазвичай лежать поза сфе-

рою політики; практична неможливість здійснення всебічного контролю за політ. керівниками. Критеріями належності до Е. п. можуть бути: організаційні здібності, наближеність до влади, матеріальні та інтелектуальні переваги, престижна освіта, професіоналізм, поєднаний з ґрунтовною юридичною освітою, особливі індивід. якості тощо.

Е. п. неоднорідна, внутрішньо диференційована і суттєво різниться залежно від історичних епох і конкретних країн. Вона поділяється на правлячу еліту, що безпосередньо володіє державною владою, та опозиційну – контреліту. Контреліта зорієнтована на відвоювання влади у панівної еліти найчастіше не з метою її привласнення, а для реалізації певної політ. доктрини, концепції, програми. Розрізняють також відкриту еліту, що рекрутується із суспільства, і закриту, самовідновлювану з власного середовища. Е. п. поділяється на вищу, яка безпосередньо впливає на ухвалення загальнозначущих для держави і всього суспільства рішень, і середню (службовці, менеджери, вчені, інженери тощо). До Е. п., безпосередньо причетної до ухвалення політ. рішень, часто зараховують адм. еліту, яку становлять службовці-управлінці.

Етатизм: 1) система поглядів, згідно з якими державі надається визначальна роль у регулюванні економіки всупереч лібералізму, за яким функції регулювання мають належати виключно ринковим відносинам; 2) напрям суспільного мислення, що розглядає державу як вищий результат та ціль суспільного розвитку.

Ефективність публічного управління – здатність системи публічного управління забезпечувати потреби суспільства і кожного окремого громадянина за мінімального ресурсного забезпечення. Основними факторами ефективності є відповідність цілей, алгоритмічних схем їх реалізації та отриманих результатів і наслідків прийнятих та реалізованих управлінських рішень державним цінностям і принципам, суспільним інтересам; ресурсне забезпечення реалізації цілей та їх суспільна вартість.

Ефективність публічної політики – співвідношення між затратами на проведення політики та її результатами. На відміну від результативності, ефективність враховує, чого коштує розв’язання суспільних проблем і досягнення цілей політики. Затрати та результати вимірюються у натуральних одиницях ресурсів і продуктів, у вартісних одиницях із використанням показників

витрат (грошової оцінки затрачених ресурсів) і вигід (грошової оцінки очікуваних чи фактично отриманих результатів). Показниками ефективності будуть чисті вигоди (різниця між вигодами і витратами) і дохідність (відношення вигід до витрат). Основний метод визначення ефективності політики – аналіз вигід і витрат.

Є

Євроатланти́чна інтегра́ція – процес співпраці держав Європи та Північної Америки у сфері безпеки на основі зобов'язань в рамках Організації Північноатлантичного договору (НАТО).

Європейська інтеграція – процес формування регіон. політ. об'єднання в Європі, в рамках якого держави передають відповідальність за формування політики у певних сферах з нац. на наднац. рівень та беруть участь у її формуванні на регіональному рівні. Процес Є. і. спричинив створення Європейського Союзу (ЄС), до якого входять 27 держав та діяльність якого тією чи іншою мірою охоплює майже всі аспекти публічного урядування. Ще 10 європейських держав прагнуть приєднатися до ЄС, зокрема у грудні 2023 Європейська Рада прийняла рішення про початок переговорів щодо вступу України.

І

Ідеологія політична – (від фр. *Idéologie* – вчення про ідеї) – набір переконань, цінностей, принципів та ідей, які наповнюють соціальну і політичну діяльність сутнісним сенсом, формують і спрямовують розуміння людьми політичних питань, призначення і завдань держави і суспільства; система ідей, що виправдовує чи узаконює підкорення однієї групи людей іншій. І. п. слугує рамками для інтерпретації політ. світу, формування реальності, в межах якої громадяни можуть здебільшого упереджено аналізувати соціальні та політичні явища та реагувати на них.

І. п. з суб'єктивних і контекстних точок зору інтерпретують громадянські права, захист навколишнього середовища та соціальну справедливість у культурних і політичних контекстах.

Сучасні політологи аналізують І. п., щоб зрозуміти мотивацію політичної поведінки, динаміку політичних рухів та ідеологічні основи політичних систем.

Інститути громадянського суспільства – суб'єкти громадської взаємодії, які наділені правами та обов'язками щодо захисту і реалізації своїх легітимних інтересів, які у процесі своєї діяльності формують суспільні відносини, спрямовані на подальшу розбудову громадянського суспільства та на участь в управлінні державними справами, зокрема у формуванні та реалізації державної/публічної політики. В Україні до таких інститутів на законодавчому рівні віднесено: громадські організації, професійні і творчі спілки, організації роботодавців, благодійні та релігійні організації, органи самоорганізації населення, незалежні засоби масової комунікації та інші непідприємницькі товариства й установи.

Інститути публічної політики: 1) зафіксовані і документально закріплені норми та процедури публічної політики (формальні інститути); 2) стійкий тип політичної поведінки, який виражається у певній системі колективних дій, процедурі, механізмі публічної політики (неформальні інститути); 3) установи, що здатні приймати політичні рішення та втілювати їх у відповідні правові норми та практику державно-політичного і громадянського життя.

Інструменти публічного управління – засоби, способи досягнення цілей розвитку держави, її територій, сфер і галузей. Основні типи таких інструментів: правові, організаційні, фінансові, інформаційні, мотиваційні, матеріально-технічні.

Інформаційна публічна політика – сукупність основних напрямів і способів впливу органів публічної влади з метою отримання, використання, поширення та зберігання інформації. І. п. п. реалізується в публічному просторі та підтримується інформаційно-комунікаційними ресурсами.

К

Кадровий менеджмент – система планування, організації, мотивації та контролю персоналу, спрямована на вирішення зав-

дань організації через комплексний цілеспрямований вплив на персонал через пошук, збереження, звільнення, навчання, створення необхідних умов, удосконалення та належне використання людських ресурсів.

Конкуренція політична – форма політичної взаємодії, за якої суб'єкти політики в рамках правових або неправових правил змагаються за перевагу в поділі влади, розподілі матеріальних ресурсів і престижу. Кінцева мета конкуренції у сфері політики полягає в завоюванні, включаючи утримання, та використання державної влади як вищої форми політичної влади.

Консенсус (від лат. *consensus* – згода, узгодження, єдність, одностайність, домовленість, співучасть, гармонія, одноголосність, стрункість) – у широкому розумінні – певний стан суспільної, колективної (корпоративної) чи індивідуальної свідомості, за якої індивіди (носії цієї свідомості), що входять до різних соціальних груп, верств і класів, орієнтовані на стратегію соціального партнерства чи інші комунікативні стратегії поведінки; у вузькому, нормат.-інституційному, сенсі – втілення і символізація колект. думки всіх, хто доклав зусилля до його вироблення. К. є погодженим рішенням, прийнятним для конфліктуючих сторін, в опрацюванні якого раціонально і свідомо беруть участь всі учасники конфліктної взаємодії.

Консенсус політичний – загальна згода в політичних питаннях, врахування думки всіх сторін, процес вироблення прийнятного для всіх учасників рішення, а також саме таке рішення. Умовами досягнення політ. К. є загальне поширення принципів толерантності, компромісу, поваги до чинних правових норм.

Конфлікт інтересів: 1) ситуація, за якої посадова особа державної влади або місцевого самоврядування, виконуючи свої службові обов'язки, має приватний інтерес (особисту заінтересованість), який хоча і не обов'язково призводить до прийняття неправомірного рішення або вчинення неправомірного діяння, але здатний до цього призвести. 2) реальний К. і. – суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень.

Корупція: 1) використання особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування чи іншими особами, визначеними законодавчими актами, наданих їм службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди, або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди цим особам, або на їх вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей; 2) негативне суспільне та публічно-владне явище, основою якого є протиправне використання свого службового чи посадового становища з метою отримання для себе чи інших осіб неправомірної вигоди.

Корупція політична: 1) зловживання політичною владою для приватного блага; 2) поведінка виборних осіб, покликаних виконувати функції держави, які відходять від обов'язків та прав державної посади, для того щоб отримати особисту вигоду; 3) будь-яка трансакція між акторами приватного та публічного секторів, у якій колективні блага нелегітимно конвертуються у приватні.

Криза воєнно-політична: 1) гостра фаза в розвитку воєнно-політичних відносин між державами, що характеризується конфронтацією і високою ймовірністю розв'язання війни чи збройного конфлікту. Характерними рисами К. в.-п. є різке посилення всіх видів міждержавного протиборства, форсоване проведення військових приготувань, навмисна демонстрація військової сили, застосування різного роду політичних та економічних санкцій, установлення військової блокади. У деяких випадках К. в.-п. призводить до прямого військового зіткнення, проте може бути врегульована і мирним способом; 2) ситуація різкої зміни воєнно-політичних відносин між конфронтуючими сторонами в збройному конфлікті, за якої прийняття будь-яких рішень щодо реагування на загрози стратегічним інтересам може призвести до збройного зіткнення.

Кри́за політи́чна (грец. *krisis* – перелом, різкі зміни) – неможливість продовження попереднього напряму/типу політ. життя або способу його реалізації, розрив нормального функціонування політ. ін-тів, несподівана і суттєва зміна політ. ситуації. Кожна

К. п. характеризується такими елементами: несподіваність і непередбачуваність, тривалість у часі, здійснення суттєвого впливу на функціонування політ. системи. Слід розрізняти поняття криза і конфлікт. Визначення конфлікту передбачає чітке окреслення сторін, які беруть участь у ньому, натомість криза не передбачає персоніфікації. К. п. прийнято поділяти на функціональні та структуральні. Функціон. криза виявляє незадовільне функціонування окремих політ. ін-тів, невиконання ними властивих їм іманентних функцій. Структуральні – переважно пов'язані із недоліками ін-тів, з яких складається політична система. Для її вирішення слід проводити системні зміни. До числа К. п. переважно належать: кризи політичної системи, парламент., урядові та міжнародні кризи. Криза політ. системи є наслідком несподіваних трансформацій політ. системи або відсутності необхідних змін. Зміни охоплюють усі сфери суспільства, вони тривалі в часі, й наявні інструменти не дають змоги відновити втрачену рівновагу.

Кризова ситуація – загострення суперечностей, гостра дестабілізація становища в будь-якій сфері діяльності, регіоні, країні.

Л

Легальність – відповідність дій влади (спосіб завоювання, здійснення та утримання влади) чинному законодавству. Між легітимністю і Л. можуть бути суперечності. Не всі закони, прийняті відповідно до встановленої процедури, можуть оцінюватись населенням як справедливі. Законно обрана влада у разі невиконання своїх зобов'язань, невдалого економічного курсу, який призвів до різкого падіння рівня життя, може втратити довіру з боку населення. У цьому випадку спостерігається процес делегітимації влади. Водночас нелегальна за своїм походженням влада може, у свою чергу, бути виправдана і підтримана народом.

Легітимація (лат. *legitimus* – законний, правомірний) – процес правового забезпечення легітимності влади; складна комплексна законодавчо врегульована процедура суспільного визнання або підтвердження законності влади та її прав на прийняття політ. рішень і здійснення політичних дій; здійснення заходів, спрямованих на забезпечення підтримки, позитив. ставлення, довіри або

визнання авторитету влади та державно-правових ін-тів суспільною думкою; спосіб узаконення повноважень владних структур; метод підтвердження, визнання та узаконення прав, повноважень та дій фізичних і юридичних осіб.

Легітимація органів публічного управління – процедури визнання та/чи виправдання утворення, реорганізації та ліквідації органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, що здійснюється завдяки безпосереднім формам демократії (вибори, референдуми) та опосередкованим засобам (парламентськими законами, бюджетом, контролем, кадровими призначеннями).

Легітимація політична – забезпечення визнання, схвалення сформованого порядку здійснення політичної влади в суспільстві як природного, нормального, правильного, законного і психологічно прийнятного. Про ступінь легітимації влади можна судити за зростанням у суспільстві частки тих, хто підпорядковується владі не через острах бути покараним, а внаслідок сформованих переконань у доцільності і правильності існуючої влади та її рішень.

Легітимність – (від лат. *legitimus* – законний) – у широкому розумінні – визнання суспільством або його переважною більшістю влади, прав і повноважень певної особи, органу, організації, їх поведінки, політики і практичної діяльності; у вузькому – легітимною визнається законна влада, утворена відповідно до процедури, передбаченої законами. Л. може бути частковою, чи навіть неузгодженою, оскільки в суспільстві є різні прошарки населення з різними інтересами. У суспільстві, що переживає модернізацію, розуміння Л. влади може бути досить неоднозначним на відміну від суспільства із стійкими нормами поведінки, де оцінювати Л. влади можна однозначно.

Поняття «Л.» тісно пов’язане з категорією «легальність». Проте ці категорії не тотожні. Вони можуть збігатися стосовно тієї самої влади, а можуть і не збігатися. У рамках класичної цивілізації між «законністю» і «Л.» не було істотної відмінності: законна влада була легітимною владою. Однак у межах сучасних дискусій про політ. Л. проводиться певна відмінність між мораллю і законом. З позицій позитивізму закон трактується як наказ, підкріплений відповідними санкціями, тоді як його моральний

вміст вважається вторинним. У свою чергу, законність влади не обов'язково означає її справедливість. Уряди можуть мати законний авторитет, не будучи справедливими з точки зору моралі.

Лідер: 1) будь-який член співтовариства, який справляє значний вплив на поведінку людей, формально чи неформально виконує функції управління, користується повагою та авторитетом; 2) індивід, який володіє найяскравіше відображеними, корисними, з точки зору внутрішньо-організаційного інтересу, якостями, завдяки яким його діяльність виявляється найпродуктивнішою; 3) особистість із власною системою внутрішніх цінностей, здатна впливати на колективи і надихати співробітників, а також спонукати їх до зміни установок, переконань та до активних дій.

Лідерство політи́чне (від англ. *leader* – ведучий, керівник) – процес взаємодії між людьми, у ході якого наділені реальною владою авторитетні люди здійснюють легітимний вплив на суспільство (чи певну його частину), що добровільно віддає їм частину своїх політико-владних повноважень і прав.

У сучасній політології Л. п. не має однозначного тлумачення. У різноманітних підходах воно тлумачиться по-різному: як вплив, авторитет, влада і контроль над іншими; своєрідне підприємництво, що здійснюється на політичному ринку, де «підприємці» в конкурентній боротьбі обмінюють свої соціальні програми і способи вирішення суспільних завдань на керівні посади; символ спільності і зразок політ. поведінки групи, здатний реалізувати її інтереси за допомогою влади; набір особистісних соц.-психол. якостей лідера; функція певної ситуації тощо.

До найважл. функцій Л. п. належать: інтеграція суспільства, громадян, об'єднання мас довкола спільних завдань і цінностей; знаходження і прийняття оптимальних політ. рішень; захист мас від беззаконня, самоуправства бюрократії, підтримка суспільного порядку; налагодження системи постійного політ. зв'язку з масами, запобігання відчуження громадян від політ. керівництва; ініціювання оновлення, генерування оптимізму і соц. енергії, мобілізація мас на реалізацію політ. цілей; легітимація суспільно-політичного устрою.

Лобізм (від англ. *lobby* – кулуари) – цілеспрямована діяльність громадян, сусп. груп, асоціацій бізнесу, партій та інших організованих об'єднань, спрямована на державні та місцеві органи влади

з метою просування власних інтересів у процесі прийняття політ. рішень. Є два основні підходи до розуміння сутності Л. Прихильники першого підходу розуміють Л. як діяльність суб'єктів, що впливають на ін-ти державної влади з метою ухвалення чи не ухвалення рішень у їх інтересах. За другим підходом Л. пов'язують виключно з професійною діяльністю з просування інтересів у структурах державної влади.

Теорія груп інтересів розглядає Л. як елемент системи функціон. представництва. Найбільш однозначним місце Л. як елемента цієї системи представляється в межах концепцій плюралізму, де Л. розглядається як основний механізм взаємодії груп інтересів та держави, а також як головний спосіб підтримання рівноваги політичної системи та балансу сил у суспільстві.

У межах Європейського Союзу Л. регулюється 398 документами, створеними на основі ст. 11 Лісабонської угоди від 2009 р., яка забезпечує правову основу для представництва інтересів. Ця стаття передбачає реалізацію Л. та демократії участі в ЄС через горизонт. та вертик. громадян. діалог, прийняття рішень на основі консультац. практики та механізму залучення громадян до прийняття рішень – Європейська громадянська ініціатива.

В Україні з 2009 р. кілька разів були зроблені намагання прийняти спеціалізований закон про Л., але досі лобіювання в Україні не регулюється законодавчо.

Водночас в багатьох країнах Л. не є законодавчо регульованою діяльністю, а іноді вона навіть є офіційно забороненою. Так, у Південній Кореї лобіювання розглядається як форма корупції та незаконна діяльність.

М

Маніпулюва́ння політи́чне – комплекс психол., ідеолог. та організац. дій, спрямованих на приховане корегування масової свідомості, з метою стимулювання суспільних настроїв і громад. активності у потрібному маніпуляторові напрямі у процесі захоплення, використання, утримання політ. влади. М. п., як специфічна форма комунікативного спілкування, виконує цілу низку функцій: 1) інформаційну (отримання, пристрасна інтерпретація,

упереджене коментування та поширення відомостей про найбільш важл. для громадян і органів влади події); 2) посилення впливу (стимулювання зміни мотивів та установок політ. партнера зі спілкування з метою трансформації його поведінки та дій); 3) встановлення контролю над свідомістю (фіксація у суспільній свідомості необхідних стереотипів, іміджів, міфів тощо, які у потрібний момент включають дію механізмів психіч. автоматизму); 4) регулюючу (спрямування поведінки та дій об'єкта політ. маніпулювання у потрібному для маніпулятора напрямку); 5) провокативну (інспірування у потрібний момент конфлікту з партнером із політ. спілкування або ж у таборі опонентів); 6) маскування (камуфлювання справжніх намірів через замовчання, приховування, перекручування достовірної інформації, яка є необхідною партнерові з політ. спілкування для прийняття правильних рішень); 7) захисну (використання маніпулятивних засобів та дій під час фронтальної атаки супротивника у ситуації дефіциту психолог. й інших ресурсів); 8) адаптивну (пристосування маніпулят. стратегії і тактики до своєрідності конкретної ситуації та до специфіки партнера з політ. спілкування); 9) мобілізаційну (формування комплексу спонук – інформац., мотивац., емоц. тощо), які забезпечують необхідну політ. маніпуляторові дію/бездіяльність об'єкта маніпулювання).

Маніпулятивний вплив зазвичай націлений на фактори, що визначають, регулюють і змінюють поведінку особи: а) потреби, інтереси, схильності, тобто джерела мотивації активності, поведінки людини; б) установки, групові норми, самооцінки людей, тобто ті чинники, які регулюють активність; в) стани, у яких людина може перебувати (апатія, тривога, ейфорія тощо). Процес М. п. зазвичай складається з семи послідовних фаз: 1) пробудження інтересу у потенційного об'єкта маніпулювання до дій/слів маніпулятора; 2) входження маніпулятора у довіру до об'єкта маніпулятивні дії; 3) зацікавлення інтригою (можливість виграти, дізнатися, отримати тощо); 4) відволікаючий маневр (перенесення уваги об'єкта маніпулювання на другорядну деталь; повідомлення сенсаційної звістки, яка не стосується справи тощо); 5) підміна/приховування (слова, предмета, дії); 6) констатація сфабрикованого результату; 7) приховане/відкрите спонукання

об'єкта маніпулювання до дій, слів, поведінки, вчинків, необхідних маніпуляторові.

Базовими серед маніпулятивних прийомів є: замовчування (передавання достовірної, але неповної інформації); селекція (вибіркова подача матеріалу); пересмикування (тенденційне висвітлення інформації); спотворення (замовчування однієї і перебільшення іншої інформації); пряма фальсифікація (передавання з корисливих міркувань неправдивої інформації); напівправда (змішування відвертої брехні та достовірної інформації). М. п. є потужним фактором політ. впливу на окрему людину/групу/масу, яка може слугувати потужним як прискорювальним, так і блокуючим каталізатором суспільних процесів.

Медіація (від лат. *Mediation* – посередництво) – це приватне та конфіденційне використання посередників для виходу з конфліктної ситуації. Дає можливість уникнути втрати часу в судових розглядах та додаткових і непередбачуваних матеріальних витрат.

Менеджер – керівник, який має спеціальну управлінську освіту та компетенції, відповідає за розробку і прийняття рішень з питань управління, наділяється виконавчою владою і несе відповідальність за очолюваний напрям роботи. Відповідно до рівнів управління є три категорії менеджерів: керівники низової ланки (або операційні управляючі), середньої ланки і вищої ланки (топ-менеджери).

Менеджме́нт політи́чний (англ. *management* – керування, управління) – особливий вид управління в політиці, наука і мистецтво аналізування тенденцій політ. розвитку, передбачення його наслідків, вироблення рекомендацій для політ. керівництва, забезпечення їх реалізації в політичній практиці.

Поява М. п. зумовлена звуженням простору силового розв'язання проблем у сфері політ. (владних) відносин. Методи державного примусу, відвертого насильства, що їх активно використовували раніше, вже не відповідали новим реаліям. Як свідчить соц.-політ. практика, авторитарно-командний і анархічний типи управління дискредитували себе за багатьма критеріями.

Як система управління політ. процесами М. п. включає такі основні види: 1) іміджмейкінг (створення привабливого для широких мас іміджу, тобто образу політичного діяча); 2) корпоративний політичний іміджмейкінг (формування в масовій свідомості

позитивного образу державної установи, політичної організації, партії); 3) електоральні технології (системна організація передвиборної кампанії); 4) політичний брендинг (внесення у масову свідомість символів, значень, образів, здатних об'єднувати людей або поділяти їх на конкурентні групи); 5) технології політичних союзів (залучення до розв'язання завдань політичних союзників і опонентів); 6) технології регулювання і розв'язання політичних конфліктів; 7) технології лобізму (тиск на органи влади, державних посадовців з метою ухвалення певних управлінських рішень); 8) етнополітичний менеджмент як складова єдиної системи правового й адмін. регулювання міжетнічних відносин.

Менеджмент публічної політики – стратегічне, уміле та економне поєднання різних видів публічних ресурсів для отримання соціального результату, здатного розв'язати визначену колективну проблему. Такий менеджмент передбачає: контроль і аналізування розвитку суспільної проблеми, яка розв'язується; оцінювання результатів і наслідків, спричинених політико-адміністративною діяльністю, стратегічною здатністю поєднувати і використовувати наявні ресурси, а також стале управління кожним із задіяних ресурсів.

Мережеве управління – сучасний підхід до розуміння публічного управління як системи, побудованої на переході від ієрархічного управління до управління за допомогою переговорів, узгодженні інтересів, кооперації державних, суспільних, приватних, змішаних структур, покликаних задовольняти суспільні інтереси та вирішувати суспільні завдання.

Механізми публічної політики – механізми, які забезпечують можливості представлення та публічного узгодження позицій та інтересів заінтересованих сторін у прийнятті політичного, політико-управлінського рішення, спрямованого на досягнення суспільно значущих цілей та вирішення суспільно важливих завдань і проблем. Важливим при цьому є спосіб, у який актуалізується проблема, виходить на публічний та інституційний порядок денний і набуває статусу суспільно значущої; наскільки заінтересовані сторони, у вигляді публічних, громадських, політичних і приватних акторів мають можливість користуватися каналами доступу до прийняття рішень; чи є ці канали публічними; чи існують зворотні зв'язки між суб'єктом і об'єктом прийняття рішень.

Мімікрі́я політи́чна (англ. *mimicry political* – наслідування, маскування) – складний комплекс захисних заходів і пристосувань соц.-політ. характеру, що дають змогу вижити та зберегтися тим особистостям, соціальним групам, силам і прошаркам, для яких у суспільстві виникли неприйнятні умови життя і діяльності; вимушений засіб самозахисту у кризових ситуаціях.

М. п. є своєрідною стратегією маскування, що полягає в підміні образу, імітації політичної діяльності, яка не є адекватною справжнім ціннісним орієнтаціям особистості, а ґрунтується на псевдопатріотизмі, псевдогаслах, псевдообіцянках, орієнтованих на завоювання, використання та утримання владних повноважень. Звідси – М. п. є явищем загалом деструктивним.

Місія місцевого самоврядування – є посередником між політичним (влада) та громадянським суспільством, між інтересами населення громади і загальнодержавними інтересами. Забезпечує публічність в управлінні та реалізацію права громадян на участь в управлінні державними справами. У межах закону та в інтересах місцевого населення: здійснює регулювання і управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до його компетенції; приймає на себе відповідні повноваження та відповідальність на основі прийняття статутів; виконавець послуг для громадян у здійсненні ними життєдіяльності.

Місцева та регіональна політичні еліти – владні особи, які посідають основні посади в органах державної влади і місцевого самоврядування в регіоні та безпосередньо впливають на процес прийняття політичних рішень. Це й парламентарі, які представляють регіон на загальнодержавному рівні й особи, які не тільки мають владні повноваження, а й представляють регіональну партійну еліту, провідні громадські організації, ділову, інтелектуальну та культурну еліту.

Місцеве лідерство: 1) тип управлінської взаємодії в місцевому самоврядуванні між лідером і послідовниками, заснований на ефективному для певної ситуації поєднанні різних джерел влади, спрямований на спонукання людей до досягнення загальних цілей у вирішенні питань місцевого значення через стійку систему способів, прийомів, методів впливу посадової особи місцевого самоврядування на територіальну громаду чи її частину, у якій виявляються особисті якості керівника села, селища, міста; 2) ді-

яльність посадової особи місцевого самоврядування, державного службовця місцевого органу виконавчої влади чи громадського діяча, пов'язана з цілеспрямованим впливом на поведінку територіальної громади, групи або окремих осіб.

Місцеве самоврядування – інститут демократії, через який здійснюється управління місцевими справами у громадах, комунах, муніципалітетах та інших низових адміністративно-територіальних одиницях через самоорганізацію жителів при визнанні (або за згодою) і сприянні (гарантуванні) державою. М. с. як складне та багатогранне за своєю природою явище прийнято розглядати як самостійний вид публічної влади.

Як вид публічної влади М. с. може бути охарактеризоване як публічно-самоврядна (муніципальна) влада. Це самостійна та незалежна від держави форма організації публічної влади тер. громади, яка забезпечує вирішення місцевими жителями безпосередньо або через органи та посадових осіб місцевого самоврядування питань місцевого значення. Муніципальна влада – це система публічно-владних відносин, в межах яких реалізуються функції та повноваження М. с. Ці відносини характеризуються наявністю особл. суб'єкта – тер. громади, а також об'єкта – питань місцевого значення – сукупності питань (справ), які витікають із колективних інтересів місцевих жителів – членів відповідної тер. громади, спрямовані на забезпечення нормальної їх життєдіяльності та віднесені до предметів відання М. с.

М. с., за Європейською Хартією про місцеве самоврядування, становить одну з основ будь-якого демократичного ладу.

Визнання М. с. як однієї з основ конституційного ладу, передбачає установлення децентралізації публічної влади.

Моделі місцевого управління – за принципами взаємовідносин місцевих органів влади між собою та з центральними органами влади поділяються на: *англо-американську (англосаксонську), європейську (континентальну), змішану* (яка поєднує у собі ознаки континентальної й англосаксонської моделей), *іберійську* (близьку до континентальної моделі з певними особливостями); радянську, за якої всі ради, починаючи з найнижчих, стають органами державної влади (Куба, КНР).

Модерніза́ція політи́чна (англ. *modernization* – осучаснення) – процес створення певних політ. інститутів, які сприяють участі

населення у прийнятті державних і політичних рішень і підсилюють вплив на інститути влади. Основними складовими М. п. є: подальша функціональна диференціація політ. інститутів і поглиблення спеціалізації політичних ролей та ін-тів; залучення до політичного життя нових соціальних груп та індивідів; раціоналізація діяльності політ. бюрократії, перетворення раціональної деперсоніфікованої бюрократ. організації в домінантну систему управління та контролю; ослаблення впливу традиц. еліт та їх делегітимація; посилення модернізаторських еліт.

Н

Новий публічний менеджмент (New Public Menedgment): 1) концепція публічного управління, що передбачає перехід від адміністрування до менеджменту; перехід від системи відповідальності за виконання правил і норм до системи відповідальності за досягнення результатів згідно з цільовою діяльністю публічного управління; зміщення акцентів у діяльності публічних організацій на результати потребує від організацій чіткого визначення своєї місії, цілей і завдань; 2) суттєвою ознакою є поняття «керівництво» як система кооперації громадських, державних і міжнародних інститутів, приватних, державних і змішаних структур для забезпечення задоволення суспільних інтересів і розв'язання суспільних проблем.

О

Опозиція (від лат. *oppositio* – спротив, протиставлення) – політичні сили, які мають певний ступінь організованості, не схвалюють дії влади, пропонують альтернативні рішення, прагнуть змінити владу і/або отримати владні повноваження. О. визначається за такими критеріями: 1) можливість ідентифікації суб'єктів; 2) наявність альтернативної владі політ. програми; 3) оприлюднення своєї позиції щодо політики влади; 4) прагнення замінити чинну владу безпосередньо або ж, якщо це не суб'єкт виборчого процесу, то підтримати ін. політ. сили.

Основні функції політ. опозиції: 1) формулювання, висловлення, узагальнення інтересів соціальних груп, які пропонують альтернативні шляхи розвитку суспільства; 2) організована критика ін-тів публічної влади, внесення альтернатив офіц. політиці та здійснення контролю за діяльністю влади; 3) спрямування невдоволення владою в суспільстві в демократичні, цивілізовані форми замість ірраціональних, руйнівних дій; 4) підвищення ефективності політ. діяльності та ступеня легітимності влади, стимулювання останньої до самооновлення.

О. класифікується: за відношенням до системи влади – системна і позасистемна; за характером вимог – поміркована і радикальна; за способом дії – альтернативна і ситуативна; за характером організації – інституціоналізована і неінституціоналізована; за місцем дії – позапарламентська і парламентська. *Системна О.* поділяє основні цінності, принципи та цілі наявної політичної системи, але заперечує методи здійснення політики. *Позасистемна О.* протистоїть основні принципам наявної політ. системи, виступає за радикальну зміну політ. режиму. *Поміркована О.* найчастіше визначається як «конструктивна», тобто така, що застосовує переважно методи парламент. тиску, готова до переговорів з принципових питань. *Радикальна («жорстка») О.* застосовує як парламент., так і позапарламент. методи тиску та зазвичай відкидає будь-які компроміси з чинною владою. *Альтернативна О.* має свою програму публічної політики, яка суттєво відрізняється від тієї, що її втілює влада, послідовно критикує владу (уряд) і у будь-який момент готова замінити її. *Ситуативна О.* організовується на деякий час, щоб висловити незгоду щодо конкретних аспектів публіч. політики, або діяльності певного чиновника. Після врегулювання проблеми опозиція розпадається. *Інституціоналізована О.* – опозиція, статус якої регулюється нормативно-правовими актами держави. *Неінституціоналізована О.* діє відповідно до законів держави, але спец. законодавства щодо її діяльності немає. *Позапарламентська О.* – організований публічний прояв незгоди політичних сил з діями і рішеннями влади, спрямований на зміну офіційного політичного курсу, політики публіч. влади та її посадових осіб. Така опозиційна діяльність у суспільстві має містити легальні форми вияву. Позапарламентська О. зазвичай в своїх основних формах діяльності співпрацює з громадською опозицією.

Остання визначається як діяльність організованих громадських рухів, об'єднань, груп громадян, які незадоволені діяльністю влади з окремих питань у певних галузях господарства. Громадська опозиція зазвичай протестує проти якогось конкретного рішення або дії влади. *Парламентська О.* – це фракція або коаліція фракцій, кількість депутатів яких становить меншість від конституційного складу парламенту, які не входять до парламент. більшості, не беруть участі у формуванні уряду, не підтримують політ. позиції парламент. більшості, контролюють, критикують її, пропонують альтернативні рішення, висловлюють позицію щодо коригування урядової політики та кадрового складу уряду.

Орган публічного управління: 1) орган виконавчої влади та орган місцевого самоврядування, наділені владними повноваженнями, що утворені та діють в установленому законом порядку, у межах законодавчо визначеної компетенції, та є як юридичні особи публічного права самостійними частинами системи публічної влади; 2) орган виконавчої влади, що бере участь у здійсненні функцій держави, діє від її імені і за дорученням, має державно-владні повноваження, відповідну компетенцію і структуру, застосовує властиві йому організаційно-правові форми діяльності, або орган самоврядного територіального співтовариства, яким він формується і перед яким відповідає за належне здійснення своїх повноважень.

Охлократія (від грец. *όχλος* – натовп і *κρατία* – влада) – панування, влада натовпу або політичних сил, які орієнтуються на безсистемні, провокативні дії, гасла і вимоги неорганізованої маси людей. У сучасних умовах О. виявляється переважно у демагогії, популізмі, політичному авантюризмі, правовому нігілізмі, примітивізації суспільних проблем представниками влади, правлячої еліти. О. унеможливлює елементарні гарантії прав і свобод людей, здатна привести суспільство до загальнонаціональної катастрофи.

Оцінювання публічної політики – процес аналізування і прогнозування наслідків реалізації програм публічної політики та її складових.

П

Парадигма доброго врядування – переорієнтація органів влади та органів місцевого самоврядування у процесі прийняття і реалізації рішень та політик з «одноосібного» управління на процес взаємодії та співробітництва із (I) бізнесом та (II) інститутами громадянського суспільства і населенням (багатовекторне, вертикальне і горизонтальне, співробітництво, децентралізація влади, деконцентрація і делегування повноважень) для досягнення у визначені строки оптимального для всіх заінтересованих сторін, за наявних умов результату.

Парламентаризм: 1) політичний стан суспільства, у якому обговорення будь-яких державних справ здійснюється публічно, відкрито, активно; 2) система принципів державного устрою, яка передбачає чітке розділення функцій виконавчої і законодавчої влади, уособленої в колегіальному органі представницької демократії (парламенті).

Партисипативна демократія – вид демократії, який передбачає безпосередню участь членів територіальної громади в управлінні громадою (або: громадян – в управлінні державою), тобто у процесах підготовки, ухвалення управлінських рішень та контролю їх реалізації.

Партисипативне управління – метод вирішення завдань публічної політики і публічного управління через залучення до обговорення і визначення суспільно-політичних цілей, завдань і процесу прийняття рішень усіх зацікавлених сторін, стейкхолдерів, передусім тих, кого ці рішення стосуються, і базується на принципі спільної участі і відповідальності за реалізацію прийнятих стратегічних і оперативних цілей, програм, напрямів розвитку між різними рівнями державної влади, місцевого самоврядування і громадянським суспільством.

Партнерство публічно-приватне – юридично оформлена система відносин між органами публічної влади та юридичними або фізичними особами-підприємцями (приватними партнерами), у процесі реалізації яких ресурси обох сторін об’єднуються з відповідним розподілом відповідальності, ризиків та винагороди між ними, для взаємовигідної співпраці на довгостроковій основі з реалізації суспільно важливих проєктів.

Плюралі́зм політи́чний (нім. *pluralisms,* від лат. *pluralis* – множинний) – основоположний принцип людського співжиття,

що передбачає різноманітність поглядів, підходів, позицій, концепцій у політичній діяльності. П. п. – один із найважливіших критеріїв демократизму та гуманізму в розвитку суспільства і держави. Характерними ознаками розвинених форм П. п. є багатоваріантність, вибір, альтернативність, свобода та ін. В економічній політиці формою вияву П. п. є багатоманітність форм власності і прав, норм її організації. У соціальній політиці – багатоманітність соціальних інтересів і відповідна стратифікація суспільства. У культурно-духовній сфері – це свобода дискусій, гласність, різноманітність поглядів і думок.

Поведінка політична – вид соціальної поведінки, сукупність різноманітних форм і типів реагування: відносин, дій та недіянь, раціонально-діяльнісних та емоційно-психічних станів усіх суб'єктів політики з приводу функціонування політичної системи суспільства.

Предметом вивчення П. п. є питання персоніфіковано-елітарної та масової П. п.; політичне відчуження як специфічний рівень П. п.; партійна діяльність і партійна поведінка; поведінка парламент. коаліцій; опозиційна поведінка; стратегія і тактика в контексті П. п.; політичний конформізм і нонконформізм; політична етика; проблеми морального вибору в політиці; політична риторика; сакралізація і символізм влади; маніпуляція суспільною свідомістю; чинники й стадії політичної конфронтації, політичне насильство й агресія тощо.

Повний цикл публічної політики – методологічний підхід до розуміння публічної політики як процесу, що включає загальний порядок етапів, у межах яких відбувається розробка та впровадження політики: ідентифікація і визначення проблеми; дослідження й аналізування політики; генерування стратегічних рішень та альтернатив; консультації; розробка пропозицій щодо політики; реалізація політики; моніторинг та оцінювання політики.

Політика – курс або система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій; певним чином скерована діяльність для досягнення цілей у певній сфері або галузі. Типи політики: публічна, міжнародна, екологічна, економічна, макроекономічна, промислова, освітня, гуманітарна, соціальна, зайнятості, земельна, зовнішня, інноваційна, науково-технічна, кадрова, податкова, регіональна,

сільського розвитку, охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища, культури, безпеки та ін.

Різні підходи до терміну «П.» відображають три англомовні терміни – «politics», «policy», «polity».

Politics – політ. процес, який відображає складний, багатосуб'єктний і конфліктний характер політичної діяльності, відносин різних соціальних груп, організацій та індивідів (В. Горбатенко); вияв волі, діяльність (В. Тертичка); політичні відносини між суб'єктами П., питання про владу і механізми політичного процесу (Ю. Левенець); суспільна діяльність, змістом якої є боротьба за здобуття і втримання владних позицій (А. Колодій); неперервна боротьба за залучення прихильників (виборців, законотворців) (Г. Колбеч); вид політичних справ, пов'язаних з державою, урядом, загалом публічних справ і вид вигідних дій, уміння маневрувати в ситуації володіння владою або переваги в межах організації (Т. Бернат).

Policy – зміст П., втілений у її цілях і цінностях, у проблемах, які вона вирішує, у мотивах і механізмах винесення політичних рішень (В. Горбатенко); безпосередня П., зміст (В. Тертичка); раціональний напрям дії чи бездіяльності політичного актора для досягнення певної мети (Ю. Левенець); процес ухвалення та виконання владних рішень (А. Колодій); визначення напрямів діяльності, постійний зважений вибір (Г. Колбеч); план діяльності і діяльність, у якій як підтвердження ідеалів, прийнятих урядом, політ. партіями, а також іншими організаціями, реалізується визначений напрям (Т. Бернат).

Polity – форма П., тобто її організаційна структура, ін-ти, які надають їй стійкості, стабільності й здатності регулювати політ. поведінку людей (держава, партії, групи інтересів, закони, політ. та правові норми) (В. Горбатенко); група людей, через яких виявляється ця воля; форма (В. Тертичка); система ін-тів як організаційних форм вираження інтересів і цінностей (Ю. Левенець).

За твердженням Г. Колбеча, «policy» спочатку «вживали переважно для позначення всієї системи урядування». Згодом термін «policy» став означати визначення урядовцями напрямів діяльності уряду, прийняття рішень щодо П., а «politics» – боротьбу у цьому процесі та пошук підтримки від виборців, законотворців тощо. Учений наводить роз'яснення, що «публічна політика

(«policy») має справу з результатом, тоді як П. («politics») – з процесом і, зокрема, з позицією учасників у цій грі». Г. Колбеч зазначає, що «у звичному вживанні слово politics радше позначає неперервну боротьбу за залучення прихильників, тоді як policy – постійний зважений вибір».

Отже, в українській мові термін «П.» може означати і боротьбу за владу, уміння маневрувати в ситуації володіння владою (politics), і політичну програму, цілеспрямовану діяльність політичних суб'єктів у певній сфері (policy), і політичну систему (polity). На побутовому рівні П. найчастіше ототожнюють з боротьбою за владні повноваження (politics).

Політика, заснована на доказах – система цілей, заходів, засобів та дій, яка вироблена системно і раціонально на основі всебічного аналізу й наукового опрацювання статистичних, соціологічних, наукових, порівняльних та інших даних, що в сукупності підтверджує правильність обраного курсу. На всіх етапах такої політики значна увага приділяється обґрунтованості, доказовості визначення суспільної проблеми, постановки цілей, установлення завдань, заходів, показників результативності тощо.

Політиканство (від «політикан», англ. *politrickster (politician + trickster)* – політик + особа, яка зловживає довірою; спритник; хитрун) – безпринципна політична поведінка і неетична практична діяльність, спрямована на отримання влади, впливу на владу, перерозподіл ресурсів з метою забезпечення особистих чи вузькогрупових інтересів замість інтересів громади, суспільства, держави.

Ознаки П.: 1) домінування особистих інтересів або інтересів вузької групи осіб над інтересами виборців, нації; 2) ігнорування фундаментальних засад політики, врахування здебільшого зовнішніх випадкових обставин; 3) схильність до полярної зміни своїх поглядів, позицій, дій з метою отримання особистої вигоди; 4) авантюризм, корисливі дії, які здійснюються без урахування реальної обстановки і здебільшого приречені на провал; 5) дії, зовні ефективні, але фактично безуспішні або й шкідливі; 6) використання брудних прийомів: фальсифікації, маніпулювання, демагогії, інтриг, наклепів, пліток, підкупів, шантажу; 7) угодництво, відмова від раніше взятих на себе зобов'язань.

Політична влада – здатність однієї людини або групи осіб чи їх об'єднань справляти організаційно-управлінський і регулятивний вплив на поведінку людей та їх об'єднань у процесі вироблення і впровадження політичних рішень за допомогою волі, авторитету, права, примусу та інших засобів впливу. П. в., яка характеризується легальністю, публічністю, обов'язковістю її рішень, моноцентричністю прийняття рішень і легітимністю, набуває ознак політичного панування в суспільстві. П. в. здійснюється на трьох рівнях: державному, політичних партій і громадсько-політичних організацій та на рівні органів місцевого самоврядування. Основними формами П. в. є панування, політичне керівництво, співуправліня та управління.

Політична воля: 1) реалізація політичним суб'єктом власних політичних інтересів та уподобань завдяки впливу на політичну ситуацію чи владу; 2) прагнення до послідовної реалізації поставлених цілей і завдань, дотримання намічених програм і задекларованих принципів через реалізацію обраної стратегії в політичній системі суспільства.

Політична діяльність – вид суспільної діяльності суб'єктів політичного процесу, сутність якої полягає в сукупності дій окремих індивідів (громадянин, громадський діяч, лідер), соціальних груп (страти, класи, партії, громадські організації, групи інтересів тощо), спрямованих на реалізацію їх політичних інтересів і мобілізацію політичної волі, насамперед для завоювання, утримання і використання влади та досягнення політичної мети.

Політична еліта – нечисленна, відносно привілейована, досить самостійна, вища група (або сукупність груп), що тією чи іншою мірою володіє певними психологічними, соціальними та політичними якостями, необхідними для участі у прийнятті політичних рішень, здійсненні керівництва державою, впливі на суспільство. П. е. характерні: максимальна концентрація влади (у межах суспільства загалом або якогось одного з його основних сегментів); рекрутування нових членів переважно з вищих щаблів суспільства, тобто досить обмежена соціальна база; певна організація і спосіб внутрішньої згуртованості і взаємозв'язку; спільність політичних поглядів і переконань; спільні інтереси і прагнення. Це люди, близькі за походженням, які фахово та інтенсивно взаємодіють і зазвичай мають спільні цінності, якості,

знання, цілі і досвід, необхідні для кваліфікованого керівництва суспільством, прийняття своєчасних і правильних рішень.

Політична конкуренція – форма політичної взаємодії, у якій суб'єкти політики в межах правових (або неправових) правил змагаються, борються за переваги в поділі влади, розподілі ресурсів і престиж.

Політи́чна кору́пція – діяння виборних осіб, покликаних виконувати функції держави, які відходять від наданої їм компетенції, прав і обов'язків, встановлених законом щодо державної посади, для отримання незаконної приватної вигоди.

Сутність П. к. полягає в одержанні неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, наділеній державно-владними повноваженнями у сфері формування державної політики, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень і пов'язаних із цим можливостей.

Політична криза – стан розвитку і функціонування політичної системи суспільства, її державних структур, що характеризується нестабільністю, розбалансованістю діяльності політичних інститутів, суттєвим зниженням рівня керованості всіма сферами життєдіяльності суспільства, зростанням соціально-політичної активності громадян.

Політична партія – добровільний, довготривалий союз певної групи осіб, які об'єдналися на основі спільних інтересів або спільного бачення певних процесів і які ставлять за мету участь у формуванні органів влади та справляння впливу на соціальний, економічний та політичний розвиток держави. У структурі партій можуть бути виділені такі елементи: а) вищий лідер і штаб, які відіграють керівну роль; б) стабільний бюрократичний апарат, що виконує накази лідера або керівної групи; в) активні члени партії, що беруть участь в її житті і не входять до апарату управління; г) пасивні члени партії, які, примикаючи до неї, беруть лише незначну участь в її діяльності; д) спонсори та меценати.

Політична проблема: 1) складне питання життєдіяльності суспільства, яке для вирішення потребує політичного втручання; 2) умова або ситуація, що породжує вимоги чи невдоволен-

ня в суспільстві і для вирішення або пом'якшення якої необхідні певні дії влади.

Політична система суспільства – інтегрована сукупність державних органів, політичних партій та громадських організацій, а також відносин, пов'язаних із реалізацією владних функцій, захистом, гармонізацією інтересів соціальних угруповань, спільнот, суспільних груп, забезпеченням стабільності і соціального порядку в життєдіяльності суспільства.

Політична стабільність – стан політичної системи суспільства, система зв'язків між різними політичними суб'єктами, для яких характерна певна стійкість, єдність і цілісність, здатність до ефективної і конструктивної діяльності. Характерними ознаками П. с. є ефективність влади та послідовність її дій, визначеність порядку й умов прийняття і реалізації рішень, легітимність та високий рівень довіри з боку громадян П. с. проявляється у відсутності конституційних криз, насильства, наявності й ефективності соціальних каналів запобігання конфліктам і їх розв'язання, своєчасної інституалізації соціально-економічних змін.

Політична трансформація – зміна умов і механізмів функціонування політичної системи та її окремих складових, які спричиняють виникнення нових політичних організацій та інститутів, до зміни форм державного правління або політичного режиму.

Політична участь – дії громадян, які мають на меті впливати на ухвалення певного політично рішення. П. у. поділяється на конвенційну (участь у голосуванні, участь у діяльності політичних партій) та неконвенційну (участь у протестних акціях).

Політичне рішення – процес політичного вибору однієї з альтернатив та визначення завдань для її реалізації. П. р. починається з усвідомлення політичної проблеми і закінчується її розв'язанням. П. р. є центральним елементом державного управління, оскільки визначає цілі та механізми реалізації інтересів учасників політичних процесів і закріплення в нормативно-правових документах. Будь-яке П. р. приймається суб'єктами політичного процесу для розв'язання проблеми в конкретній політичній ситуації, тому універсальність П. р. часто ставиться під сумнів.

Політичне аналізування – процес збирання, узагальнення, виокремлення та систематизації інформації про політичну систему загалом і окремі її складові, виявлення зв'язків, взаємоза-

лежностей та механізмів взаємодії суб'єктів політичного процесу, його закономірностей, аналогів і детермінант, наслідків політичних дій та їх впливу на розвиток суспільства, політичної влади і держави. П. а. поєднує систематичне оцінювання технологічної здійсненності і політичної життєздатності альтернативних політик, програм, стратегій, планів, їх конкурентність у політичному просторі. У процесі П. а. застосовуються теоретичні та емпіричні методи, що базуються на соціально-економічних, політичних, правових, соціологічних та інших підходах, які дають змогу розкласти політичну проблему на окремі складові.

Політичний інститут – форма і спосіб організації політичного життя суспільства, встановлення тих чи тих політичних норм і правил, спрямованих на регулювання відносин усередині політичної системи суспільства. Це політичні утворення, установи з організаційною структурою, централізованою владою, виконавчим апаратом, тобто у вигляді цілісного організму політичної влади – влада представницька, глава держави, уряд, виконавча влада, судова влада, регіональні структури влади та ін. Ураховуючи особливості П. і., зокрема їх політико-управлінські якості й функції у формуванні політичної системи суспільства як механізму поділу і здійснення влади, їх можна поділити на інститути влади та інститути участі. До перших належать офіційні органи. Другі – це утворення (інститути громадянського суспільства), здатні справляти або справляють вплив на державну владу.

Політичний менеджмент: 1) система дій щодо підготовки та реалізації політичних рішень; 2) сукупність людей (менеджерів), які професійно зайняті політичною діяльністю або ж мають реальні механізми впливу на формування політики, завдяки наявності у них політичних, економічних, психологічних, організаційних та інших важелів; 3) наукова дисципліна, яка вивчає політичні, економічні, організаційно-технологічні, правові, психологічні аспекти і механізми управління політичними процесами; 4) мистецтво політичного управління і регулювання, зміст якого полягає в розробці, використанні, вдосконаленні відповідних методів, засобів, технологій та інших факторів впливу на політичні процеси і відносини. Існує менеджмент зовнішнього середовища, або менеджмент політики, та менеджмент внутрішнього середовища, або менеджмент політичної організації.

Політичний процес – характеристика політики, її розгортання в часі і просторі у вигляді впорядкованої послідовності одиничних дій і взаємодій політичних суб'єктів (держави, громадянського суспільства, політичних партій, організованих і неорганізованих груп людей, індивідів), які зазвичай створюють і відтворюють політичні інститути в режимі функціонування, розвитку або занепаду. Публічне управління в П. п. відіграє роль сили, яка інтегрує суспільство через формулювання колективних цілей та прийняття рішень.

Політичний режим – система методів здійснення державної влади, спосіб урядування, який складається внаслідок взаємодії суб'єктів політичного процесу.

Політичний розвиток: 1) багатовимірний процес, під час якого в результаті взаємодії різноманітних політичних сил відбуваються зміни в політичній поведінці, політичній культурі, у самій політичній системі суспільства; 2) підвищення здатності політичної системи постійно й ефективно адаптуватися до нових зразків соціальних цілей та створювати нові інститути, які забезпечують канали взаємодії уряду і народу.

Політи́чний тиск – сукупність методів і способів політ. впливу, що мають на меті примусити політ. суб'єкта змінити свої переконання, орієнтації та поведінку; засіб політичної боротьби, який використовується з метою змусити певну політ. силу прийняти якесь політ. рішення.

П. т. у вузькому розумінні висвітлюється у контексті відносин держави/владних структур та груп тиску. За цих обставин П. т. розглядається як одна з форм/засобів впливу сил громадян, суспільства на державно-урядові структури з метою реалізації різноманітних інтересів. Суб'єктами цього процесу є групи тиску, що виражають та обстоюють певний виробничий, конфесійний, етнічний, політичний та інший інтерес сил громадян. суспільства.

У широкому розумінні П. т. – це дії держави, інших політичних суб'єктів (політичних партій, громадських організацій, груп впливу) націлені на нав'язування певних ідей, цінностей; цілеспрямований вплив на громадську думку і політичну поведінку задля спрямування їх у певному напрямі у процесі завоювання, використання та утримання влади.

Політичні мережі: 1) сукупність організацій і окремих осіб, які мають спільні політичні інтереси та обмінюються інформацією та ресурсами; 2) модель соціальних відносин, формальних і неформальних зв'язків між взаємозалежними акторами, які об'єднуються навколо політичних проблем та/або політичних програм. П. м. формують контекст, у якому відбуваються політичні процеси, і впливають на формування та реалізацію публічної політики.

Популізм (від лат. *populus* – народ) – стиль політичної риторики та тип політ. доктрин, які характеризуються апелюванням до проблем «звичайних» людей, демонстративними виступами проти інтересів еліт або встановлених владних інституцій. Популістичні рухи та лідери стверджують, що вони представляють голос «знедолених» мас проти корумпованої або недосяжної (привілейованої) еліти.

Порівняльний аналіз: 1) один із загальних методів пізнання, метод зіставлення двох і більше об'єктів, виділення в них спільного і відмінного з метою класифікації та типології; 2) методологічний інструмент, який розширює можливості розуміння опису та моделювання процесів і змін у різних державах, сферах, галузях тощо відповідно до умов реальності певних концепцій, цілей і т. ін.

Плутократія (грец. *plutokratia* від *plutos* – багатство і *kratos* – влада, могутність) – форма державного правління, за якої основним суб'єктом влади формально (за допомогою узаконених високих майнових цензів) фактично є заможна верхівка панівних класів; переносно – влада грошей; правляча, панівна група у державі, що складається з найбільш заможних представників імущих класів.

Право участі у справах органу місцевого самоврядування: 1) можливість кожного громадянина обирати та балотуватися на обрання до представницького органу місцевого самоврядування; 2) можливість впливати на місцеві органи влади використовуючи інструменти партисипативної демократії для тих громадян, які не обрані та не призначені на посади в місцеві органи влади. З цією метою можуть використовуватися місцеві референдуми, громадські слухання, звернення, консультації. Зазначене право закріплено в Додатковому протоколі до Європейської хартії місцевого

самоврядування на право участі у справах місцевого органу влади від 16 листопада 2009 р., який було ратифіковано Верховною Радою України 2 вересня 2014 р.

Представни́цька демокра́тія – модель політичного правління, за якої політичні та інші основні рішення як загальнодержавного, так і локального значення приймаються уповноваженими виборними органами. Вона полягає в опосередкованій участі громадян у прийнятті рішень державного і локального значення через своїх представників, покликаних виступати від імені виборців, виражати та захищати інтереси всього народу і громади.

За умов П. д. реалізація народного суверенітету не означає, що депутати та урядовці як такі є втіленням народної волі, чиє основне завдання – розуміти, чого прагне народ і тут-таки провадити це в життя. Підтримка виборцями певного кандидата означає лише довіру цьому кандидатові та його політичній програмі. В умовах сучасного мінливого світу обраний державний орган чи посадовець не може організовувати свою діяльність на основі перманентного звернення до волі народу.

Принципи демократичного врядування – (визначені за ініціативи Комітету Ради Європи з питань місцевої та регіональної демократії та Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи в 2007 р. у м. Валенсія (Іспанія)) – відповідність вимогам і очікуванням громадян; чесне проведення виборів, репрезентативність і участь; ефективність і результативність; відкритість і прозорість; верховенство права; етична поведінка; компетентність і потенціал; інноваційність і відкритість до змін; сталий розвиток, спрямованість на тривалі результати; раціональне управління фінансами; права людини, культурна багатогранність і соціальна взаємодія; відповідальність.

Пропаганда політична – форма суспільної комунікації, спрямована на поширення політичних ідей (світогляду, теорії, твердження, фактів, аргументів, чуток та інших відомостей) з метою їх упровадження в суспільну свідомість, формування певних політичних поглядів і уявлень та впливу на суспільну думку на користь певної спільної справи чи політичної позиції.

Публічна адміністрація – організація та діяльність органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інших суб’єктів, які підпорядковані легітимній політ. владі та забезпечу-

ють виконання законодавства, діють в публічних інтересах і наділені владними повноваженнями.

Ядром поняття «публічне» вважається «спільне, доступне для всіх, яке служить всім». Також прикметник «публічне» поєднує в собі: а) загальнодержавну (національну) адміністрацію; б) регіональну адміністрацію (у разі виокремлення такого рівня у державі); в) місцеву самоврядну (територіальну) адміністрацію.

Слово «адміністрація» походить від лат. «ministrare», що означає «служити для»/«служити» і вказує на підпорядкованість політичній владі та служіння публічним інтересам як гол. завдання в діяльності П. а. При цьому під «політичною владою» мається на увазі насамперед представницька і, зокрема, законодавча влада.

Публічна влада – право, здатність і можливість організації суспільного життя, що виступає у формі державної влади та влади місцевого самоврядування, здійснюється на основі принципів субсидіарності та пропорційності з широким залученням громадян за допомогою спеціального ієрархічно і територіально організованого апарату від імені суспільства з легітимним використанням примусу, має асиметричний характер і спрямована на вирішення суспільно значущих справ в інтересах суспільства.

Публічна політика – курс дій органів публічного управління та суспільних інститутів, що базується на узгодженні та зближенні позицій заінтересованих сторін і спрямований на досягнення суспільно значимих цілей та виконання пов'язаних з ними завдань. Складовими елементами П. п. є: публічна проблема; існування як цільових груп, які перебувають в основі публічної проблеми, так і кінцевих адресатів, для яких ця проблема вирішується; наявність задекларованих намірів; наявність певної кількості рішень та дій; інституційно формалізована програма дій із залученням заінтересованих сторін; існування формалізованих актів упровадження; громадський, публічний та інституційний контроль за результатами відповідної діяльності.

Публічна сфера: 1) сфера життя суспільства, комунікативний простір, у межах якого безпосередньо відбувається артикуляція інтересів індивідів і соціальних груп через обговорення суспільно значущих проблем, формування громадської думки, а також демонструється здатність відповідних суб'єктів до вироблення, узгодження та легітимізації аргументованих колективних рішень;

2) соціальний простір, у якому люди (громадськість, публіка) спілкуються і взаємодіють один з одним і з суспільством загалом з приводу суспільних проблем. Німецький філософ Ю. Габермас, якому належить розробка концепції П. с., визначає це поняття як мережі для передавання інформації і точок зору. У розвиненій формі П. с. включає такі елементи: середовища (місця) публічного обговорення проблем; добровільні об'єднання громадян, інфраструктуру публічних медіа, в тому числі Інтернет; засоби і форми вираження думок і дорадчої діяльності (газети, журнали, книжки, лекції, форуми, дебати, твори мистецтва).

Публічна сфера політики – інтегральне поняття, що стає основою для концептуального об'єднання явищ комунікативності політичного управління та політичної репрезентації, а також системою норм і способів політичної поведінки, які визначають перспективу політичних відносин на основі партнерства та взаєморозуміння.

Від загальної (класичної) публічної сфери П. с. п. відрізняється політичною тематикою обговорень, їх наслідками для політичних процесів і політичним статусом учасників публічних комунікативних інтеракцій. Мотивацією інституалізації П. с. п. є те, що дем. владні відносини, які ґрунтуються на засадах плюралізму та необмеженої змагальності (а також взаємодія політ. суб'єктів в умовах відкритості політичного життя та його прозорості), дедалі більше стають орієнтованими на порозуміння за допомогою формальних переговорів, дискусій з ідеолог. і програмних питань, а також реалізації форм прямої демократії, якими є не лише референдуми, громадські збори та акції громадської непокори, а й комунікаційна структура інтернет-обговорень.

П. с. п. в умовах сучасної сталої (*sustainable*) демократії означає комунікативний та інстит. простір, у якому громадяни збираються разом, щоб брати участь у дискусіях і дебатах щодо політичних проблем, які стосуються всього соціуму. Ця сукупність практик та інститутів акцентує важливість відкритих та інклюзивних політ. обговорень серед громадян як вирішального елементу дем. суспільства. Однак у сучасному суспільстві функціонування та еволюція П. с. п. часто зазнає перешкод у вигляді концентрації та ЗМІ, поляризації на основі поширення дезінформації, що може вплинути на її ефективність дем. обговорень. Наприклад XX ст. –

на поч. XXI ст. концепція П. с. п. зазнала істотних викликів та трансформацій. Розвиток цифрових соц. Інтернет-медіа, децентралізація поширення інформації змінили динаміку публіч. політ. дискурсу. На сучасному етапі в контексті політ. досвіду України актуальними є такі питання, як вплив комерціалізації медіа, спотворювального потенціалу «Ехо-камер» та поляризації політичних суджень в публічних онлайн-просторах, а також розвиток демократії участі за доби цифрових технологій.

Публічне врядування – організація управлінської діяльності суб'єктів публічної влади та громадянського суспільства, що забезпечує самокерованість (самоврядність) суспільної системи та її розвиток у певному, спільно визначеному напрямі. Метою П. в. є підвищення ефективності та результативності управління суспільним розвитком, що досягається завдяки залученню заінтересованих сторін (стейкхолдерів) до формування і реалізації відповідних публічно-управлінських рішень.

Публічне управління – діяльність органів державного управління, органів місцевого самоврядування, представників приватного сектора та інститутів громадянського суспільства в межах визначених законом повноважень і функціональних обов'язків (планування, організації, керівництва, координації та контролю) щодо формування та реалізації управлінських рішень суспільного значення, політики розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць. П. у. забезпечує значне підвищення ефективності управлінської діяльності внаслідок високого рівня громадської підтримки та консолідації суспільства навколо спільних цілей, воно пов'язане з демократичними цінностями, принципами верховенства права, поваги до гідності людини, недискримінації, рівності, справедливості, безпеки, ефективності та ін.

Публічний інтерес – історично усталені та об'єктивно існуючі загальні потреби соціальної спільноти, офіційно визнані державою, шляхи та способи задоволення яких закріплено нормами права в установленому порядку, що є умовою та гарантією їх існування і розвитку, забезпечуючи правопорядок усередині країни і в міжнародних відносинах.

Публічний консенсус – угода переважної більшості членів будь-якого співтовариства відносно найбільш важливих прин-

ципів політичної організації, поділу влади, розподілу цінностей і прав у суспільстві. Консенсус – універсальний принцип демократії, що дає змогу запобігати суперечностям і конфліктам та розв'язувати їх, знімати напруженість у суспільстві, досягати згоди зі спірних питань. Принцип консенсусу передбачає врахування думки як більшості, так і меншості. Його досягненню сприяє високий рівень життя, повага до прав і свобод людини, наявність толерантності (терпимості) в суспільстві, існування інституціональних форм розв'язання конфліктів, що опрацьовані державою, етнічна і релігійна однорідність суспільства. Вперше поняття консенсусу було введене в політичну практику О. Контом.

Публічний менеджмент – сфера знань і діяльності щодо управління публічними організаціями (органами публічної влади, державними і муніципальними підприємствами й установами, неурядовими організаціями та ін.), їх адміністративною і господарською діяльністю з використанням принципів, форм, методів та інструментів, які забезпечують підвищення ефективності цих організацій і поліпшення якості публічних послуг. П. м. значною мірою стосується внутрішніх процедур, пов'язаних з плануванням, контролем, організацією надання послуг, запровадженням і функціонуванням інформаційних систем, управлінням персоналом, оцінюванням ефективності, залученням заінтересованих сторін до формування і реалізації рішень і т. ін. з метою задоволення потреб та інтересів суспільства.

Публічний простір: 1) складова простору населеного пункту, яка є відкритою та доступною для членів, жителів та гостей територіальної громади на постійній та безоплатній основі, що включає території загального користування, а також наземні, підземні, надземні частини будівель і споруд, спеціально призначені для використання необмеженим колом осіб з метою проведення комунікацій, професійної діяльності, дозвілля, рекреації, проведення масових заходів, організації пішохідних потоків тощо; 2) комплементарний простір, функціональна роль якого передбачає врівноваження протилежних векторів діяльності, думок, інтересів, цілей та цінностей; П. п. є інструментом формування передумов для встановлення балансу протилежностей, що визначено пріоритетом сучасного етапу планетарного розвитку.

Р

Реалізація публічної політики – планомірний процес узгодженого використання органами публічної влади, інститутами громадянського суспільства та приватним сектором наявних в їх розпорядженні ресурсів для розв'язання певної суспільної проблеми або сукупності взаємнопов'язаних проблем.

Регіон – територія, що вирізняється з-поміж інших територій специфічними характеристиками.

Регіональна політика – система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, інших акторів щодо розвитку регіонів у певний період часу.

Результативність публічної політики – міра досягнення проголошених цілей політики. Результативність вимірюється: на етапі формування політики – як співвідношення між бажаними кінцевими результатами політики (що визначаються на основі цілей) і прогнозованими (для кожного із пропонованих варіантів вирішення суспільної проблеми) результатами; на етапі оцінювання реалізованої політики – як співвідношення між прогнозованими (очікуваними) результатами і фактично досягнутими. Під час визначення результативності не беруться до уваги затрати на проведення політики, на відміну від ефективності політики.

Ресурси політичні – у широкому розумінні – засоби, які надають можливість соціально-політичним суб'єктам (індивідам, групам, класам) діяти з метою досягнення цілей, захисту інтересів тощо; у вузькому розумінні – засоби впливу суб'єкта на об'єкт влади. Термін «Р. п.» застосовують для опису будь-яких ресурсів, що використовуються для здійснення влади. А зважаючи на те, що владні відносини є реляційними, Р. п. одного актора може стати ресурсом лише тоді, коли ін. актор сприймає його як ресурс. Актори використовують ресурси, але ресурси не існують окремо від суб'єктів та об'єктів політики.

Р. п. як вимір соц. стратифікації є показником здатності впливати на процеси управління і державну політику. В умовах демократії важливим ресурсом є політична участь громадян у процесах різного рівня, закріплена на законодавчому рівні.

Існують різні типології Р. п. За характером їх поділяють на утилітарні, примусові та нормативні.

Утилітарні ресурси (від лат. *utilitas* – користь, вигода) – це матеріальні і соціальні ресурси, пов'язані із задоволенням повсякденних інтересів і потреб суспільства на рівні індивідів. А саме: кошти, промислові та продовольчі товари, послуги у сфері охорони здоров'я та побуту, освіти, забезпечення житлом, різноманітні пільги і привілеї тощо. Завдяки цим ресурсам влада, державна зокрема, має можливості зміцнювати своє становище, залучати на свій бік широкі верстви населення, забезпечувати свою легітимність. За допомогою привілеїв влада завжди може забезпечити лояльність з боку чиновників, підтримку з боку силових структур, ідеологів, представників мистецтва і літератури, засобів масової інформації тощо, які є опорою політ. режиму.

Примусові (силові) ресурси влади – це заходи адмін. і примусового впливу. Вони передбачають встановлення державою в законодавчому порядку адмін. і кримін. відповідальності. Тобто це юридична відповідальність за адміністративні правопорушення (порушення громадського порядку, правил прикордонного режиму, руху транспорту, митних правил, правил полювання, рибальства тощо). Примусові ресурси є найбільш дієвими, оскільки їх використання позбавляє людей власності, волі, а іноді й самого життя. Політ. влада залежно від ситуації використовує силові ресурси тією чи тією мірою досить часто. Ін-ти влади вдаються до них, коли вплив на суспільство інших засобів значно послаблюється (періоди екон. і політ. криз). Домінування силових ресурсів у здійсненні влади буває в поліцейській державі, авторитар. і тоталітар. режимах.

Нормативні ресурси влади включають різноманітні соціальні норми, що регулюють суспільні відносини. Ключовими є правові і політ. норми. Політ., у т. ч. державна, влада може здійснюватись на основі як формалізованих норм (Конституція, закони), так і неформалізованих норм – моралі, традицій, звичаїв, ритуалів тощо. Розмежування утилітарних, примусових і нормативних ресурсів політ. влади є досить умовним, тому що використання утилітарних і примусових ресурсів загалом у дем. режимах, регулюється відповідними нормами. Дія нормативних правових ресурсів спи-

рається на силу державного примусу і може підкріплюватися утилітарними ресурсами.

Ресурсний потенціал місцевого самоврядування – сукупність матеріальних і нематеріальних ресурсів, засобів і форм організації місцевого самоврядування, застосовуваних стимулів, інституційних, методичних, організаційних, управлінських і фінансових інструментів і механізмів, які впливають на процеси розвитку, органічна взаємодія яких здатна створювати, підтримувати і збільшувати можливості розвитку громад і впливати на раціональне використання і поповнення потенціалу їх територій для забезпечення сталості розвитку. Усі ресурси об'єктивно пов'язані між собою та відповідають характеристикам територіальних громад та їх місцевого самоврядування, його функціям і завданням сьогодення, майбутнім стратегіям розвитку.

Ресурсний потенціал регіону – характеризується наявними ресурсами і складається з таких основних видів потенціалів, як економічний, поселенський, природний, трудовий, соціальний, інформаційний, фінансовий та ін. Це поліструктурне та багаторівневе утворення, що характеризується різноманітними типами сполучення видів ресурсів, які сприяють досягненню стратегічних цілей.

Ресурсний потенціал територіальної громади – сукупність взаємопов'язаних ресурсів території, які використовуються для забезпечення життєдіяльності територіальної спільноти, а також відносин власності між їх володарями, яка має бути об'єктом управління для місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування із застосуванням сучасних методів ресурсного менеджменту.

Рішення політичне – інформ.-діяльнісний акт, який здійснюється суб'єктами політики для реалізації політ. Мети, який передбачає реалізацію відповідних заходів на основі аналізування та оцінювання внутрішніх і зовнішніх умов розвитку політ. процесу завдяки вибору оптимального варіанта з кількох альтернатив; сукупність технологій, за допомогою яких стихійний тиск суспільних проблем перетворюється в цілеспрямований управлінський вплив політичних суб'єктів, який передбачає розв'язання значущих для суспільства проблем у рамках певної ціннісної системи координат.

За своєю природою процес прийняття (ухвалення) Р. п. являє собою технолог. реалізацію політ. влади в управлінні соціальними процесами, яка в переважній більшості випадків складається з таких етапів: аналізування ситуації суб'єктом управління; виявлення проблеми у політико-владному просторі; постановки проблеми на порядок денний; опрацювання проблеми експертами; обговорення альтернатив; вибору мети і засобів її досягнення; власне прийняття рішення.

С

Сервісна концепція держави – якісно новий підхід до розуміння соціального призначення держави, що характеризується специфічною формою організації публічної влади, спрямованою на пріоритетність надання послуг, і передбачає розвиток мережевих форм управлінської взаємодії, прозорість і відкритість діяльності органів публічної влади, чутливість до запитів громадян; розвиток кадрового потенціалу публічного управління; залучення до співпраці неурядових організацій, надання «онлайнових» послуг тощо.

Стейкхолдери – «заінтересовані сторони»: 1) ті, кого турбує та чи та проблема чи рішення, яке пропонується для її розв'язання та виробляється розуміння їх інтересів; 2) різні групи інтересів, що артикулюють інтерес, беруть участь у розробці програми публічної політики та справляють вплив на прийняття рішення.

Стратегія регіонального розвитку – документ, що розробляється на довгостроковий період (понад п'ять років) з урахуванням положень національних стратегічних документів і соціально-політичних, демографічних, економічних, наукових прогнозів для конкретного регіону, у якому визначаються цілі діяльності регіональних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громад для досягнення бажаного соціально-економічного стану певної території.

Суб'єкт владних повноважень – орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг.

Суб'єкти публічної політики – інституційно організовані та індивідуальні учасники суспільно-політичних процесів, що артикулюють та агрегують суспільно значущі інтереси та спроможні запропонувати розв'язання суспільно значимих проблем.

Т

Територіальна громада – сукупність жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Технології політичні – (від грец. *τεχνο-λογος; τεχνη* – майстерність, техніка) – використання різноманітних інструментів, стратегій і методів досягнення переваг у політ. змаганні, які мають технолог. (системну, послідовну, типову) організацію і орієнтовані на ефект. досягнення конкретних політичних цілей. Ці методи використовуються конкурентними політ. акторами (політ. партії, кандидати, уряди, групи інтересів тощо) для впливу на громадську думку, залучення виборців і формування політ. (електоральних) результатів.

Токсичне лідерство – характеристика поведінки особи, яка формально чи неформально виконує функції управління, що характеризуються дією для задоволення власних потреб, ефективною саморекламою, використанням результатів роботи інших для себе, застосуванням уведення в оману, маніпуляції та експлуатації інших, розмовами на загальні теми, без турботи про результати, культивуванням піддатливості, кризовим лідерством, незацікавленістю в комфорті для підлеглих. Уважається оберненою стороною харизми.

Толерантність – поняття, що характеризує таку морально-практичну орієнтацію, «технологію» поведінки соціальних агентів у процесі їх взаємовідносин, яка передбачає взаємоповагу, свідому відмову від зверхності, ущемлення прав і гідності один одного. В основі Т. – терпимість до способу життя, думок, почуттів іншої людини, повага до прояву індивідуальності, сприйняття та розуміння культур різних народів світу, обов'язкове визнання егалітарності, автономності суб'єктів комунікації, зваженість і не-

упередженість у ставленні до інших парадигм, форм діяльності та традицій. У релігійній площині Т. постає як вияв культури взаємин у сфері міжконфесійних, внутрішньо-церковних відносин, один із факторів реалізації свободи совісті.

У

Участь політи́чна (англ. – *political participation*) – свідомі дії індивідів, спрямовані на захист своїх прав та інтересів, обстоювання громадянських позицій, практичне втілення самоповаги та самореалізації. Поряд із категорією «У. п.» в наук. дискурсі використовують поняття «громадська участь», «громадська залученість», «громадянська активність», які, не виключаючи політ. складової зі структури участі, акцентують увагу на її непрофес. характері.

Уважне ставлення до феномену У. п. пов'язано з розробленням концепції партисипативної (учасницької) демократії, що набула поширення в країнах Заходу в контексті пошуку альтернативних шляхів удосконалення демократії.

Основною формою участі є вибори в представницькі органи влади. Іншими формами залучення громадян до політики є їх участь у референдумах і плебісцитах, маніфестаціях, загальнонаціональних та місцевих акціях, підготовці та ухваленні політичних рішень, їх упровадженні в життя, контролі за діями посадових осіб тощо. Двома важливими формами У. п. є опір і протест. специф. засобом ненасильницьких дій є громадянська непокора. Сучасні умови та можливості онлайн середовища формують і нові форми політичної поведінки – онлайн участь. Серед новітніх форм У. п. слід назвати також політичний акціонізм. Його специфіка полягає у створенні мережевих структур, системи креативних форм У. п., де має місце театралізація, ігрові компоненти, видовищність, динамічність тощо.

Отже, У. п. є уособленням непрофесійної політичної діяльності; вона характеризує поведінку громадян, які діють індивід. або в групі, автономно або в межах усталених політ./громадян. структур з метою висловлення власної громадянської позиції або впливу на зміст публічно-владних відносин.

Ф

Формування публічної політики – процес, що включає ідентифікацію проблеми, з'ясування того, на яких специфічних суспільних проблемах слід зосередити увагу та хто повинен займатися їх розв'язанням, формулювання пропозицій політики – висунення альтернативних пропозицій щодо розв'язання наявних проблем та ухвалення політики – відбір однієї із запропонованих пропозицій, створення політичної підтримки для неї та впровадження її через відповідні нормативно-правові акти.

Х

Хактивізм (від англ. *hacktivism;* поєднання слів хакер та активізм) – форма суспільного і політичного активізму, що здійснюється через Інтернет за допомогою комп'ютерних методів, таких як хакерство (форма громадянської непокори), для просування політ. програми або соціальних змін. Ідучи корінням в хакер. культуру і хакер. етику, цілі Х. часто пов'язані зі свободою слова, правами людини та свободою інформації.

Поняття «Х.» було введено в 1996 одним із учасників хакер. угруповання Cult of the Dead Cow, хакером на нік Омега, і використовувалось у значенні політ. хакінгу (цілеспрямованої комп'ютерної атаки), що має на меті прояв громадянського протесту щодо соц.-політ. подій та чинних законів або ж спрямований на підтримку певних осіб та організацій.

Об'єктами хактивістів можуть бути держ. органи влади, бізнес, ЗМІ, громадські особи, політ. діячі. Х. завжди спрямований на вираження протесту проти несправедливих, на думку хактивіста, законів чи соціально-політ. процесів та явищ.

Харизма: 1) особисті якості та здібності надзвичайної особи, завдяки яким вона оцінюється як обдарована надприродними, надлюдськими або специфічно особливими силами і властивостями, недоступними іншим людям; 2) висока обдарованість, особлива привабливість особистості, яка дає їй змогу легко і невимушено реалізовувати себе в житті як лідера, впливати на оточуючих, прищеплюючи їм свою ідеологію, мотивувати їх до дії;

3) особистісний ресурс людини, за допомогою якого вона сміливо йде до своїх цілей у професійній діяльності, особистому житті, досягає серйозних висот в інтелектуальному і духовному розвитку; 4) наділення особистості властивостями, що викликають високу повагу до неї і безумовну віру в її можливості; 5) особливий тип легітимності, організації влади та лідерства, що базується на виняткових якостях особи (релігійного, політичного діяча та ін.), що дають їй змогу здійснювати в суспільстві функції лідера, вождя, реформатора.

Ц

Цифрове (електронне) врядування – сервісно-орієнтована організація функціонування системи публічного врядування (управління) на основі цифрових технологій. Ц. в. не є тотожним поняттю «електронне урядування»; якщо під електронним урядуванням розуміють спосіб організації публічної влади за допомогою електронних систем локальних інформаційних мереж і сегментів глобальної інформаційної мережі, то Ц. в. є новою інноваційною парадигмою організації та розвитку системи управління, одним із трендів якої є реалізація цифрових трансформацій у поєднанні з упровадженням сучасних цифрових технологій.

Ш

Шантаж політичний (франц. *chantage* – вимагання, від *faire chanter,* букв. – примушувати співати, шантажувати) – різновид примусу або спосіб вимагання, тактика конфронтаційної комунікації; метод маніпулятивного впливу на суб’єкт політики (діючих у сфері політики і влади осіб, соціальні верстви, нації, народності, політичні партії, суспільно-політичні організації, держави та ін.), що базується на погрозі виконати або не виконати певну дію у разі невиконання об’єктом впливу вимог ініціатора шантажу; погроза поширення фактичних або вигаданих відомостей, які ганьблять потерпілого з метою отримання політ. вигоди.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

Основні рекомендовані джерела інформації

1. Інструменти та механізми впровадження публічної політики в Україні : навч. посіб. / авт. кол.: С. О. Телешун, С. В. Ситник, І. В. Рейтерович, О. Г. Пухкал та ін. ; за заг. ред. С. О. Телешуна, д-ра політ. наук, проф. Київ : НАДУ, 2018. 240 с.
2. Публічна політика та суспільні зміни в Україні в контексті євроінтеграції : монографія / авт. кол.: С. О. Телешун, С. В. Ситник, І. В. Рейтерович, О. Г. Пухкал та ін. ; за заг. ред. С. О. Телешуна, д-ра політ. наук, проф. Київ : НАДУ, 2017. 248 с.
3. Публічна політика : навч. посіб./ авт. кол.: С. О. Телешун та ін. ; за заг. ред. С. О. Телешуна, д-ра політ. наук, проф. 2-ге вид. Київ : НАДУ, 2020. 408 с.
4. Петренко І. І. Аналіз публічної політики : навч. посіб. Київ : Норма права, 2023. 332 с.
5. Дизайн публічної політики : навч. посіб. / кер. авт. кол. С. С. Бульбенюк. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 164 с.

Додаткові рекомендовані джерела інформації

6. Абетка політична. Держава та політика : навч. посіб. / за наук. ред. док. наук держ. упр. О. В. Радченка, редактор-упорядник Геращенко, А. В. Поліщук], вид. 11-е, допов. і перероб. Київ : 2016. 372 с. URL: https://iri.org.ua/sites/default/files/resources/%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B0%20%D1%96%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0_0.pdf.
7. Адміністративні ресурси та чесні вибори : практ. посіб. Для місцевих і регіональних політиків і державних службовців. Конгрес місцевих та регіональних влад Ради Європи. URL: https://rm.coe.int/ukr-administrative-resources-and-fairelections-pdf/1680939c4a.
8. Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України : матеріали XIX наук.-практ. конф. 16 червня

2022 р., м. Дніпро / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. Дніпро : НТУ ДП, 2022. 151 с. URL: https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/Material_conference_16_06_2022.pdf.
9. Андрійчук Т. Деліберативна демократія: сучасні нормативні підходи та особливості практичного втілення. Політикус. 2020. Вип. 2. С. 31–35. URL: http://politicus.od.ua/2_2020/5.pdf.
10. Андрійчук Т. Партисипаторна та деліберативна демократія в сучасному політичному дискурсі. Політичне життя. 2019. № 1. С. 45–51. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=pollife_2019_1_8.
11. Аналіз і пілотаж публічної політики / Пітер Кньопфель, Корін Ларю, Фредерік Варон, Наталія Малишева ; пер. з фр. І. С. Микитин ; Вищ. інст. публ. упр. Швейцарії. Київ : Алерта, 2010. 424 с.
12. Артеменко М. А. Формування транснаціональної еліти як чинник сучасних глобалізацій них процесів. Грані. № 11 (115) листопад 2014. С. 91–96. URL: https://grani.org.ua/index.php/journal/article/download/749/760/
13. Архипенко І. Зарубіжний досвід децентралізації влади: уроки для України. Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. 2018. Вип. 4. С. 7–15. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/dums_2018_4_4.pdf.
14. Ахмеров О. О. Інституціональний вимір муніципальної політики: європейський досвід : дис. … к. політ. н. Одеса, 2021. Розділи 1–2. URL: https://pdpu.edu.ua/doc/vr/2021/akhmerov/dis.pdf.
15. Багаторівневе управління (multi-level governance) в умовах модернізації публічної влади і становлення демократичного врядування в Україні : колективна монографія / Іжа М. М., Надолішній П. І., Приходченко Л. Л., Саханенко С. Є. та ін. ; за заг. ред. Л. Л. Приходченко. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2020. 480 с. URL: http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/12787.

16. Бадер А. Маніпулятивні технології як засіб політичного інжинірингу. Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. 2025. Вип. 62. С. 232–239. URL: https://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/62_2025/29.pdf.
17. Баймуратов М. О. Дефіцит демократії в Європейському Союзі: до поняття та розуміння феноменології. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія Право. 2022. Вип. 1 (4). С. 6–21. URL: https://law.duan.edu.ua/images/PDF/Full_issues/Issues/1_4_2022.pdf.
18. Бакуменко В., Попов С., Вошко І. Публічна політика як предмет практичної діяльності суб'єктів публічної влади. Державне будівництво. 2020. № 2. С. 11–13. URL: https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/19011/17294.
19. Балацька О. Б. Політичні еліти та лідерство : навч. посіб. / О. Б. Балацька ; під. ред. Л. І. Павлової. Сєвєродонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2020. 136 с. URL: https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9552/Balatska_Politychni%20elity%20ta%20liderstvo_Navchalnyy%20posibnyk.pdf?sequence=1&isAllowed=y#:~:text=%D0%A3%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D1%96%20%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%8C%20%C2%AB%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%20%E2%80%93%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%B5%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B0%20%E2%80%93%20%D0%BA%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%81%20%E2%80%93.
20. Баштанник О. В. Становлення неоінституціональної парадигми реалізації державної влади в умовах трансформації національної системи управління. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. Том 34 (73). 2023. № 3. С. 131–136. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/3_2023/20.pdf.
21. Бебель О. О. Публічна політика як спосіб формування стратегічних політичних рішень. Філософія та політологія в кон-

тексті сучасної культури. 2024. Т. 16. № 1. С. 82–94. URL: https://fip.dp.ua/index.php/FIP/article/view/1210/1347.
22. Бек Ульріх. Влада і контрвлада в добу глобалізації. Нова світова політична економія. Пер. з нім. О. Юдіна. Київ : Ніка-Центр, 2011. 408 с. (Серія «Зміна парадигми». Вип. 14).
23. Бенчмаркінг доброго врядування : практ. посіб. / за заг. ред. А. Гука. Київ : ТОВ «Видавництво «Юстон», 2018. 60 с. URL: https://hromady.org/%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B1%D0%B5%D0%BD%D1%87%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B-3-%D0%B4%D0%BE/
24. Березюк С. В., Березюк Ю. Б., Года О. О. Маніпулятивні технології та особливості їх прояву в суспільно-політичних процесах. Цифрова економіка та економічна безпека. 2024. № 4 (13). С. 26–32. URL: https://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/36761.pdf.
25. Бєлкін М., Юринець Ю., Бєлкін Л. Дискреційні повноваження публічної влади як чинник корупції: європейські стандарти контролю та українська практика. Актуальні питання у сучасній науці. Серія «Право». 2026. № 1(43). С. 803–818. URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/35328.
26. Бистрицький Є. Демократія і публічний дискурс. Філософська думка. 2019. № 6. С. 46–63. URL: https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/article/download/372/363/681.
27. Бернадський Б. В. Міжнародні конфлікти : курс лекцій. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. 366 с. URL: http://vmv.kymu.edu.ua/series/vmv/vipusk6/8.pdf.
28. Біла-Тіунова Л., Білоус-Осінь Т., Тодощак О. Децентралізація публічної влади : навч.-метод. посіб. Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2023. 66 с. URL: https://doi.org/10.32837/11300.23854.
29. Білошицький С. В. Піднесення ролі транснаціональних еліт та наслідки від цього процесу для ствердження ліберально-демократичної ідеї представництва. Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2008. Вип. 42. С. 201–

210. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/biloshytskyi_pidnesennia.pdf.
30. Бєльська Тетяна. Публічність як ознака суспільно-політичних явищ. Публічна політика. URL: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2012-2/doc/1/03.pdf.
31. Бєльська Т. В. Глобальне громадянське суспільство: сутність, ґенеза та вплив на державну політику України : монографія. Київ : ВАДНД, 2016. 300 с. (Серія «Відкрита дослідницька концепція»; Випуск 18).
32. Богаченко М. М. Сучасні наукові концепції політичного менеджменту. Актуальні проблеми політики. 2021. Вип. 67. С. 47–52. URL: https://app.nuoua.od.ua/archive/67_2021/9.pdf.
33. Богуславська Катерина. Характеристика та інтерпретація параметрів політичних мереж для дослідження взаємодії політичних акторів. Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2018. Вип. 36. С. 18–27. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/boguslavska_kharakterystyka.pdf.
34. Бондаренко О. О. Функціональне представництво інтересів як центр політичного впливу на внутрішньодержавному рівні. Актуальні проблеми політики. 2017. Вип. 60. С. 252–262. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/60_2017/28.pdf.
35. Бульбенюк С., Манелюк Ю. Політичні конфлікти та їх форми в дослідницькому полі публічної політики. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2025. Вип. 61. С. 233–240. URL: https://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/61_2025/30.pdf.
36. Бурковець Д. О. Зміст, сутність та природа політичного лідерства. Взаємозв’язок політики і управління: теоретичний і прикладний аспект : матеріали круглого столу / за заг. ред. О. Б. Кірєєвої. Д. : ДРІДУ НАДУ, 2018. 100 с.
37. Васюк Н., Гаєвська Л. Механізми мережевого управління в діяльності органів публічної влади: сутність понять. Аспекти публічного управління. 2023. Вип. 11 (2). С. 17–23. URL: https://doi.org/10.15421/152314.
38. Ващенко Анастасія. Громадянське суспільство та публічна сфера: контури теоретичного аналізу. European political and law discourse. Volume 5 issue 5. 2018. С. 72–79. URL: https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2018/2018-5-5/13.pdf.

39. Вінникова Н. А. Вплив політичних мереж на прийняття політико-управлінських рішень. Стратегічні пріоритети. 2013. № 1 (26). С. 38–42. URL: https://www.researchgate.net/publication/311946537_Vpliv_politicnih_merez_na_prijnatta_politiko-upravlinskih_risen.
40. Войнич О. М. Комунікації інститутів ЄС з лобі-групами і громадянським суспільством. 2017. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2009/09vomkpv.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1.
41. Вожол О. Публічна політика в контексті українських реалій. Наукові інновації та передові технології. 2023. № 13(27). С. 38–49. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/7229/7270.
42. Ворчакова І. Лобізм у політиці: сутність явища та способи реалізації. European political and law discourse. 2018. Volume 5 issue 1. С. 105–110. URL: https://eppd13.cz/wpcontent/uploads/2018/2018-5-1/16.pdf.
43. Ганжук О. Демократія участі в Україні: стан та умови реалізації. Український часопис конституційного права. 2024. Випуск 1. С. 32–41. URL: https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2024-1/pdfs/3-oleksii-hanzhuk-demokratiia-uchasti-ukraini-stan-umovy-realizatsii.pdf.
44. Гнатенко Н. Г. Групи інтересів у Верховній Раді України: сутність і роль у формуванні державної політики : дис. … к. політ. н. Київ, 2017. URL: http://idpnan.org.ua/files/gnatenkon.g.-grupi-interesiv-u-verhovniy-radi-ukrayini-_sutnist-i-rol-uformuvanni-derjavnoyi-politiki_-_d_.pdf.
45. Гнатовська А. І. Концепція «сервісної держави»: досвід іноземних держав та особливості впровадження в Україні в умовах цифровізації. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2021. Т. 28. С. 37–43. URL: https://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom28/7.pdf.
46. Головатий М. Ф. Політичний менеджмент : навч. посіб. Для студ. вищ. навч. закл. 2-ге вид., допов. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. 296 с. URL: https://opac.donnu.edu.ua/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=69819&query_desc=Pro

vider%3A%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%2C%20.
47. Голубь В. Управління публічною політикою: концептуалізація поняття в умовах сучасних викликів. Теорія та практика державного управління. 2019. Вип. 4 (67). С. 17–25. URL: https://periodicals.karazin.ua/tpdu/article/view/20559/19305.
48. Гомоляко О. В. Організаційно-правові механізми впровадження публічної політики в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 12. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/12_2020/104.pdf.
49. Гомоляко О. Концептуальне розуміння взаємодії громадянського суспільства і влади при формуванні публічної політики. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 1. С. 149–154. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2021/25.pdf.
50. Гончаренко Г. А. Зарубіжний досвід правового регулювання публічного управління в умовах надзвичайних ситуацій та воєнного стану: уроки для України на третьому році війни. Актуальні проблеми державного управління. 2024. № 2 (65). С. 284–301. URL: https://periodicals.karazin.ua/apdu/article/download/25287/22690.
51. Горбань В. І., Горбань О. В. Права і свободи людини в контексті бюрократичної складової сутності держави. Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина. Збірник наукових статей та тез наукових повідомлень за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. 23 листопада 2012 року м. Полтава. Харків : Точка, 2012. Ч. 1. С. 65–71. URL: http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2175/1/%d0%93%d0%be%d1%80%d0%b1%d0%b0%d0%bd%d1%8c%20%d0%92.%20%d0%86.%2c%20%d0%93%d0%be%d1%80%d0%b1%d0%b0%d0%bd%d1%8c%20%d0%9e.%20%d0%92.%20.pdf.
52. Горбань В. І. Про вплив глобалізації на поділ влади в державі : зб. наук. пр. Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Право». Вип. 22. Харків, 2014. С. 3–15. URL: https://oaji.net/pdf.html?n=2015/976-1431506041.pdf.
53. Горбань В. І., Горбань О. В. Глобалізація і демократія: політико-правовий і етнотериторіальний аспекти : зб. наук. пр.

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Право». Вип. 23. Харків, 2015. С. 5–17. URL: https://zenodo.org/record/46492#.Yg0HkFVBzIU.
54. Горбань В. І., Горбань О. В. Глобалізація і демократія: етнічний аспект : зб. наук. пр. Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди Серія Право. Вип. 24. Харків, ХНПУ, 2016. С. 97–114. URL: http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/2092.
55. Горбань В. І. Проблема розуміння поняття «народ» у взаємозв'язку з демократією : зб. наук. пр. Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Право». Вип. 25. Харків, 2016. С. 66–84. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=znpkhnpu_pravo_2016_25_10.
56. Горбань В. І., Горбань О. В. Глобалізація і демократія: соціальний аспект. Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки : зб. наук. пр. / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2017. С. 25–40. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=cuc_2017_1_5.
57. Горбань О. В. Демократія у глобальному й національному дискурсах. Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія. 2024. Том 3. № 62. С. 143–157. DOI: https://doi.org/10.21564/2663-5704.62.310729; URL: http://fil.nlu.edu.ua/issue/view/18097.
58. Горбань О. Критерії оцінювання політичних еліт у сучасних демократичних політичних процесах. Вісник Львівського університету. Серія Філос.-політолог. студії. 2024. Вип. 56. С. 195–202. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/uk/2024-56.
59. Гордон М. В., Оленцевич Н. В., Колісник І. О. Моделі публічного управління: порівняльний аналіз та пропозиції для України. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/43.pdf.

60. Грибко О. В. Публічне управління та політика: співвідношення теоретичних понять в історичній ретроспективі. Актуальні проблеми державного управління. 2022. № 2 (61). URL: https://periodicals.karazin.ua/apdu/article/download/21849/20249.
61. Дем'яненко О. О. Громадський деліберативний дискурс як інструмент політичної модернізації. Грані. 2018. Т. 21. № 11. С. 101–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2018_21_11_15.
62. Держалюк О. Доказова політика в Україні: ключові особливості та перспективи. Суспільно-політичні процеси. 2025. № 23–24. С. 126–151. URL: http://www.spp.kyiv.ua/index.php/spp.
63. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : наук. доп. / [Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2020. 153 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-politykyregionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf.
64. Дзевелюк М. В. Сервісна держава як функціональна модель сучасної держави. Актуальні проблеми держави і права. Випуск 78. 2017. С. 60–67. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/ceee6b89-dc80-4555-a1d8-a09fa87dae4f.
65. Доненко В. В. Публічне управління: еволюція концепцій і підходів у ретроспективі розвитку суспільних відносин. Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. 2024. № 1. С. 61–68. URL: http://aprus.khpi.edu.ua/article/view/307578/299070.
66. Досвід децентралізації у країнах Європи : зб. док. : пер. з іноз. мов / заг. ред. В. Б. Гройсмана. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. 766 с. URL: https://radaprogram.org/sites/default/files/publications/decentralization.pdf.
67. Дослідження державних політик: методологія, процедури та європейські практики : монографія / авт. кол.: [Л. В. Гонюкова, В. М. Козаков, В. А. Ребкало та ін.] ; за заг. ред. Л. В. Гонюкової, В. М. Козакова. Київ : НАДУ, 2018. 400 с. URL: http://academy.gov.ua/social/pages/dop/2/files/b710d940-b89c-4a73-9c68-ba033e1bd602.pdf.

68. Дранчук І. Політичні цінності як аксіологічні засади функціонування суспільства і держави. Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2023. Вип. 3(58). С. 129–137. URL: https://doi.org/10.21564/2663-5704.58.285714.
69. Енциклопедія політики і права. Наукове видання / за. ред. д. політ. н., проф. В. П. Горбатенка і д. політ. н. П. В. Мироненка. Київ : Політія, 2024. 788 с.
70. Євценко Р. І. Феномен лобізму: інтерпретація природи і моделі організаційної діяльності. Міжнародні та політичні дослідження. 2022. Вип. 35. С. 157–166. URL: https://heraldiss.onu.edu.ua/article/view/263730.
71. Іванова Т. В. Публічний аудит як інноваційний механізм модернізації публічного управління. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 8. С. 79–82. URL: http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6050&i=15.
72. Іванченко К. О. Концептуалізація поняття «політична мережа»: основні підходи. Науковий журнал «Політикус». Вип. 3. 2018. С. 9–14. URL: http://politicus.od.ua/3_2018/2.pdf.
73. Іванченко К. О. Політична мережа як організаційний інструмент публічної політики. Регіональні студії. 2019. № 17. С. 20–25. URL: https://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/17/6.pdf.
74. Інструменти та механізми вироблення й впровадження публічної політики в Україні: Наукова розвідка. 03.06.2019. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2713805instrumenti-ta-mehanizmi-viroblenna-j-vprovadzenna-publicnoipolitiki-v-ukraini.html.
75. Завгородня Ю. В. Політичний конфлікт та політична криза: теоретичний аналіз. Актуальні проблеми політики. 2016. Вип. 57. С. 38–48. URL: https://app.nuoua.od.ua/archive/57_2016/7.pdf.
76. Завгородня Ю. В. Різновиди політичних конфліктів у кіберпросторі. Актуальні проблеми політики. 2023. Вип. 71. С. 74–78. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/71_2023/11.pdf.
77. Зайончковський Ю. В., Фірсова Л. В. Глобальний політичний простір: постмодерністський погляд. Суспільні науки: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. 2020. Вип. 1 (20). С. 83–93. URL: https://www.researchgate.

net/publication/357047429_GLOBALNIJ_POLITICNIJ_PROSTIR_POSTMODERNISTSKIJ_POGLAD.
78. Зейтуллаєва Ельвіра. Багарівневість як теоретичний концепт та методологія управління суспільними процесами. Актуальні проблеми державного управління. 2021. № 2 (83). С. 15–20. URL: http://uran.oridu.odessa.ua/issue/view/14311.
79. Зеленько Галина. Кризи політичного розвитку в Україні: причини та зміст. Політичні дослідження / Political Studies, (2). 2021. С. 33–61. URL: http://pd.ipiend.gov.ua/article/view/246144.
80. Канівець О. В. Європейський концепт публічної політики в реформуванні політичної системи України. Магістерська робота. Полтава : ПУЕТ, 2021. 205 с. URL: http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/11632/3/%D0%9C%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C.pdf.
81. Кавилін О. А. Становлення місцевого самоврядування в Україні. Право та державне управління. 2023. № 1. С. 247–252. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2023/36.pdf.
82. Кармазіна М. С. Прийняття політичних рішень: огляд методологічних підходів та моделей процесу. С. 30–41. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26624/06-Karmazina.pdf?sequence=1.
83. Кириченко В. М., Кириченко Ю. В., Соколенко Ю. М. Політико-правова система України : підручник / за заг. ред. В. М. Кириченка. Київ : Центр учбової л-ри, 2019. 370 с. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/4837/1/B09747.pdf.
84. Кіслов Д. В. Державні та протестні комунікації під час політичних криз. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2014. № 1. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=674.
85. Книшова І. Ю. Інформаційний аспект управління політичним конфліктом у публічній сфері. Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток». 2020. № 12. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/12_2020/103.pdf.
86. Ковалевська Д. Деліберативна демократія у процесах взаємодії громадянського суспільства і держави в Україні та світі. Грані. 2023. № 5. Т. 26. С. 26 – 31. URL: https://www.researchgate.

net/publication/378160498_Deliberativna_demokratia_u_procesah_vzaemodii_gromadanskogo_suspilstva_i_derzavi_v_Ukraini_ta_sviti.
87. Ковалевська Д. Деліберативна демократія як механізм впливу громадянського суспільства на державу. Епістемологічні дослідження у філософії, соціальних і політичних науках. 2023. № 2. Т. 6. С. 134–141. URL: https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/1150/1579.
88. Ковальов А. Партисипаторний напрям демократії як предтеча деліберативного підходу. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2018. Вип. 17. С. 180–186. URL: http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/17_2018/27.pdf.
89. Козак І. П. Держава як суб'єкт реалізації інституційних змін у сфері публічного управління. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2020. Т. 31(70). № 3. С. 11–17. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/3_2020/5.pdf.
90. Козаченко Р. Формування та еволюція політичних еліт: порівняльний аналіз історичних і сучасних підходів. Епістемологічні дослідження у філософії, соціальних і політичних науках. 2024. № 2. Т. 7. С. 144–152. URL: https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/1217/1646.
91. Козлов К. І. Партисипаторна демократія як інструмент забезпечення публічності конституційного процесу в Україні. Державне будівництво. 2025. № 1 (37). С. 55–67. DOI: https://doi.org/10.26565/1992-2337-2025-1-03.
92. Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи. URL: https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/rada-yevropi/kongresmiscevih-i-regionalnih-vlad-radi-yevropi.
93. Конспект лекцій з дисципліни «Лобізм в органах публічної влади» програми підготовки фахівців за ступенем вищої освіти «Магістр» за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування». Укладач Бовсунівська І. В. Київ, 2019. URL: http://old.tnu.edu.ua/sites/default/files/normativbasa/lobizmleksait.pdf.
94. Котовська О. П. Континентальна традиція публічної політики та сучасні виклики для Європейського Союзу. Актуальні проблеми державного управління. 2018. Вип. 2(54).

С. 106–113. URL: https://periodicals.karazin.ua/apdu/article/view/20256.
95. Котовська О. П. Ціннісно-смислові особливості формування англосаксонської традиції публічної політики. Ефективність державного управління. 2018. № 56. С. URL: https://epa.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/208.
96. Кочубей Л. О., Гаврилюк К. К. Класифікація політичних криз та їх основні ознаки. Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса, Серія: Політичні науки. 2018. № 3. С. 5–9. URL: https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/article/view/6353.
97. Кравець І. В. Сучасні теорії публічного управління: концепції «менеджеризм» та «неоменеджеризм». Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 4. С. 103–108. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2021/19.pdf.
98. Кравчук Ю. О., Матвієнко Л. В. Перспективи та шляхи реалізації процесу децентралізації держави. Актуальні проблеми політики. 2023. Вип. 71. С. 28–34. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/71_2023/4.pdf.
99. Кривецький О. Дискреція: межі дозволеного або свавілля без меж? Громадська думка про правотворення. 2015. № 20 (102). С. 12–15. URL: https://nbuviap.gov.ua/images/informaciyni_vidanya/grom_dumka/2015/Gromadska_dumka_2015_20.pdf.
100. Кризи політичного розвитку в Україні: причини, зміст і способи нівелювання : монографія / авт. кол.: Г. І. Зеленько (керівник, наук. ред.), Р. В. Балабан, С. Г. Брехаря, Л. Л. Кияниця, О. Ю. Кондратенко, Н. В. Кононенко, Т. М. Ляшенко. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 352 с. URL: https://ipiend.gov.ua/publication/kryzy-politychnoho-rozvytkuv-ukraini-prychyny-zmist-i-sposoby-niveliuvannia-2/
101. Кузнєцов О. П. Основні функції та принципи діяльності громадських рад органів державної влади та місцевого самоврядування. Право та державне управління. 2024. № 4. С. 608–614. URL: https://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2024/86.pdf.
102. Лазарєв С. С. Концептуальні підходи до розуміння політичних ресурсів. Актуальні проблеми політики. 2013. Вип. 49. С. 159–168. URL: https://dspace.onua.edu.ua/bitstreams/82c16cc0-89b8-41ab-b3ac-3402c5a2e5b3/download.

103. Лебедь О. М., Гбур З. В. Політичні еліти та лідери України часу становлення незалежності. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 17. С. 77–83. URL: http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7587&i=12.
104. Липовська Н. Демократичні настанови суб'єктів публічної політики. Державне будівництво. 2023. Том 1. № 33. С. 8–18. URL: https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/22919/20977.
105. Лисенко Ю. В., Манелюк Ю. М. Політичний конфлікт і політична криза держави як чинники політичної трансформації. Науковий журнал «Політикус». Вип. 6. 2022. С. 18–23. URL: https://politicus.od.ua/6_2022/3.pdf.
106. Лисенко Ю. В., Манелюк Ю. М. Технології політичного маніпулювання та їх вплив на громадську думку в сучасних політичних процесах. Науковий журнал «Політикус». 2022. Вип. 5. С. 42–47. URL: https://politicus.od.ua/5_2022/6.pdf.
107. Лідерство та команда в публічному управлінні: конспект лекцій / укладачі: К. В. Таранюк, Я. В. Кобушко. Суми : Сумський державний університет, 2020. 175 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/77285/3/Taraniuk_Liderstvo.pdf.
108. Макух-Федоркова Іванна, Макух Ольга. Вплив соціальних мереж на сучасне суспільство та зміну глобальних політичних процесів. Історико-політичні проблеми сучасного світу : збірник наукових статей. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2022. Т. 45. С. 264–271. URL: https://mhpi.chnu.edu.ua/index.php/issues/article/view/391/322.
109. Макуха С., Луньова О., Подмазко О. Публічна політика залучення громадян до управління та прийняття рішень на рівні місцевого самоврядування. Теоретичні та прикладні питання державотворення. 2025. Вип. 34. С. 378–387. URL: https://doi.org/10.35432/tisb342025358713.
110. Малоголова Тетяна. Публічна політика та публічна влада: концептуальні підходи до аналізу. Геополітика України: історія і сучасність : зб. наук. пр. 2019. Вип. 1 (22). С. 203–225. URL: http://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua/article/view/2078-1431.2019.1%2822%29.203-225/166463.

111. Манелюк Ю. М., Чубур Н. В. Вплив глобалізаційних процесів на трансформацію національної держави. Актуальні проблеми політики. 2023. Вип. 71. С. 197–203. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/71_2023/27.pdf.
112. Медведська Ю. В. Стан розвитку деліберативної демократії в Україні. Політологічний вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2020. Вип. 84. С. 106–118. URL: https://zpv.knu.ua/index.php/pb/article/view/57/52.
113. Мельник Л. А. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства: основні поняття, проблеми та стратегічні напрями. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2019/30.pdf.
114. Месюк М. П. Взаємодія інститутів влади та громадянського суспільства в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 8. С. 87–93. URL: http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6052&i=17.
115. Місцеве самоврядування в Україні та зарубіжних державах: порівняльно-правові аспекти : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора О. В. Батанова, д-ра юрид. наук, професора О. В. Марцеляка, д-ра юрид. наук, професора А. Берлінгуера. Київ : ОСНОВА, 2020. 672 с. URL: https://constitutionalist.com.ua/mistseve-samovriaduvannia-v-ukraini-ta-zarubizhnykh-derzhavakh-porivnialno-pravovi-aspekty-monohrafiia-za-zahalnoiu-redaktsiieiu-doktora-iurydychnykh-nauk-profesora-o-v-batanova-doktora-iurydychnykh/
116. Місцеве самоврядування в умовах відновлення України: виклики та перспективи : матеріали Міжнар. круглого столу до Дня місцевого самоврядування в Україні (Київ, 9 груд. 2022 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, В. С. Колтун, Ю. Ф. Дехтяренка. Київ : Навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. Служби Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. 2022. 166 с. URL: https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/2007/files/a2ddab750169-4786-96ef-60255566690a.pdf.
117. Мішина Н. В. Громадянське суспільство у полісекторних моделях суспільства. Наукові праці НУ ОЮА. 2018. С. 85–92. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12554/Mishyna%20N.%20V.%20Civil%20Society%20in%20

the%20Poly%20Sector%20Models%20of%20the%20Society.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
118. Милосердна І. М. Зміст поняття «політичне управління». URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7488/%D0%9C%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B4%D0%BD%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
119. Нікітенко Л. О. Теоретико-правові засади партисипативної демократії: сучасний концепт : дис. … д. ю. н. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2025. 483 с. URL: https://constitutionalist.com.ua/wp-content/uploads/2025/07/%D0%9D%D1%96%D0%BA%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE-%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B0%-D0%B2%D0%BE%D0%B2%D1%96-%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%B8-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D1%81%D0%B8%D0%BF%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%9-7-%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%96%D1%97.pdf.
120. Обушна Н. І. Новий публічний менеджмент як сучасна модель регулювання суспільних процесів. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2015. Вип. 2. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Patp_2015_2_5.
121. Олексенко В. О. Політичне лобіювання в Україні у нормативно-правовому та безпековому вимірах. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Вип. 3/4 (35/36). 2017. С. 24–27. URL: http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2017/3-4/6.pdf.
122. Оленцевич Н. В. Державно-приватне партнерство у розвинених країнах світу: досвід для України. Економічний аналіз. 2014. Том 15. № 1. С. 134–143. URL: https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/398/278.

123. Оніщенко А., Левченко Д. Легітимація влади як ключовий елемент деліберативної демократії. Грані. 2021. № 24 (5). С. 87–91. URL: https://grani.org.ua/index.php/journal/article/download/1644/1622.
124. Основи публічної політики: конспект лекцій для здобувачів вищої освіти третього освітньо-наукового рівня «доктор філософії» зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» / укладачі О. І. Крюков, С. В. Майстро. Х. : НУЦЗУ, 2020. 80 с. URL: https://fubn.nuczu.edu.ua/nnvc/images/topmenu/kafedry/kafedra-publichnoho-administruvannia-u-sferi-tsyvilnoho-zakhystu/Lekcii/4.pdf.
125. Оцінка досліджень у сфері публічної політики в Україні. Попит і пропозиція на ринку аналізу політик. Юлія Єсмуханова. Швеція. Міжнародний фонд Відродження. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2019/10/ttdi_report_ocinka_ukr_pr_03.pdf.
126. Парсонс В. Публічна політика: вступ до теорії й практики аналізу політики / В. Парсонс ; пер. з англ. О. Дем'янчук. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 549 с.
127. Петренко І. І., Салтовський О. І., Федорченко В. М., Колюх В. В. Особливості оцінювання публічної політики: уроки для України. Актуальні проблеми політики. 2022. Вип. 69. С. 80–87. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/69_2022/12.pdf.
128. Покатаєв К. С., Олешко О. М. Конфлікти у публічному управлінні в Україні та управління ними. Наукові перспективи. СЕРІЯ «Механізми державного управління». 2023. № 10(40). С. 878–891. URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/8607/8654.
129. Політичне лідерство : навч. посіб. / В. А. Гапоненко, С. С. Бульбенюк, Н. М. Довганик та ін. Київ : КНЕУ, 2021. 324 с. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/38783/pol_l_21.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
130. Політичні конфлікти та кризи: мобілізаційні чинники громадянської активності : монографія / Г. П. Щедрова, Г. В. Щолокова, Р. М. Ключник, А. О. Перфільєва, В. Ю. Медяник / за ред. Г. П. Щедрової. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. 200 с. URL: https://ir.duan.edu.ua/bitstreams/a1be8629-ff36-451a-ad7e-245570157a6b/download.

131. Політичні рішення: сутність, технології прийняття і впровадження. URL: https://pidru4niki.com/19940412/menedzhment/politichni_rishennya_sutnist_tehnologiyi_priynyattya_vprovadzhennya.
132. Практичний посібник «Довіра громади: кризові комунікації органів місцевого самоврядування». Федерація канадських муніципалітетів / Проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст», 2020. 70 с. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/library/crisiscommunications-guide.pdf.
133. Пришляк Світлана. Доказова публічна політика та її роль у виробленні обґрунтованих управлінських рішень. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2020. Вип. 33. С. 144–150. URL: http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/33_2020/20.pdf.
134. Публічна політика та управління : наук. розробка / авт. кол.: С. О. Телешун, О. Р. Титаренко, С. В. Ситник, С. І. Вировий. Київ : НАДУ, 2010. 36 с. URL: http://www.oridu.odessa.ua/14/byleten3/byleten_01_11.doc.
135. Публічне управління та адміністрування : навч. посіб. / А. О. Дєгтяр, О. А. Дєгтяр, Х. І. Калашнікова, М. К. Гнатенко. Харків : НАУ «ХАІ», 2021. 128 с. URL: https://lib-repo.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/10953/1/%D0%9F%D1%83%D0%90%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%2006.09.2021%20128%20%D1%81.pdf.
136. Публічне управління: традиції, інновації, глобальні тренди : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю. (до 25-річчя заснування інституту). 9 жов. 2020 р. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2020. 372 с. URL: http://www.oridu.odessa.ua/9/buk/pua_25.pdf.
137. Пухкал О., Гомоляко О. Публічна та державна політика: єдність та відмінності. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 24. С. 106–112. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2017/20.pdf.
138. Рейтерович І. В., Парфенюк Т. В. Концептуальні підходи дослідження місця та ролі груп інтересів у виробленні публічної політики. Інвестиції: практика та досвід.

2021. № 18. С. 92–98. URL: http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7610&i=14.
139. Роговенко О. В. Муніципальна влада або влада органу місцевого самоврядування: до питання про визначення понятійного апарату. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 1. С. 39–44. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2019/11.pdf.
140. Розвиток публічного управління в контексті європейської інтеграції України : матер. наук.-практ. конф. (28 квітня 2023 р., м. Львів). Львів : НУ «Львівська політехніка», 2023. 222 с. URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/2023/pages/23146/konferenciya-28042023.pdf.
141. Розвиток форм безпосередньої демократії в Україні: аналіз доцільності та перспектив застосування : аналіт. доп. / Павленко І., Даниляк О., Макаров Г., Руденко А. Київ : НІСД, 2019. 65 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/dopovid-1.pdf.
142. Розроблення публічної політики : практ. посіб. / уклад. А. О. Чемерис. Київ : ТОВ «Софія». 2011. С. 11–16. URL: https://despro.org.ua/upload/DESPRO-15%2003%202011%20final.pdf.
143. Ротар Н. Інституційне оновлення деліберативної моделі політичної участі громадян ЄС. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2022. № 3 (14). С. 234–252. URL: https://www.researchgate.net/publication/367062237_INSTITUCIJNE_ONOVLENNA_DELIBERATIVNOI_MODELI_POLITICNOI_UCASTI_GROMADAN_ES.
144. Ротар Н. Розгортання деліберативної моделі політичної участі громадян ЄС в дискурсі майбутнього. Медіафорум. 2023. Вип. 13. С. 51–78. URL: https://journals.chnu.edu.ua/mediaforum/article/view/513/513.
145. Рудакевич Олег. Публічна політика в контексті українських реалій. Наукові записки Ін-ту політ. і етнонаціон. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2016. Вип. 3–4 (83–84). С. 255–266. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/rudakevych_publichna.pdf.
146. Руснак О. А. Механізм реалізації публічної політики: принципи, ідеї та стратегічні пропозиції. Суспільство та

національні інтереси. 2025. Вип. 2(10). С. 814–828. URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/sni/article/view/19795/19780.
147. Рябцев Г. Л. Ресурси державної політики: класифікація та використання. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2014. № 8. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=844.
148. Сакун А. В., Кадлубович Т. І., Черняк Д. С. Деліберативність як основа державно-управлінської системи в умовах глобалізації та діджиталізації. Регіональні студії. 2022. № 30. С. 91–97. URL: https://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/30/15.pdf.
149. Саханєнко С. С., Колісніченко М. М., Дробот І. О. Засади регіонального самоврядування відповідно до рамкових рекомендацій Ради Європи. Регіональне управління та місцеве самоврядування. 2022. № 2 (61). С. 85–103. URL: https://periodicals.karazin.ua/apdu/article/download/21847/20247/
150. Сегеда Т. Зарубіжний досвід формування механізмів публічної політики. Державне управління та місцеве самоврядування. 2014. Вип. 2. С. 201–213. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=dums_2014_2_23.
151. Сергій Телешун, Світлана Ситник, Ігор Рейтерович. Сутність публічної політики: контекст публічної політики та публічного управління. URL: http://www.ryzyk.in.ua/2016/05/blog-post_30.html.
152. Силантьева І. В. Взаємодія політичної влади та громадянського суспільства: теоретико-правовий аспект. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 6. С. 173–177. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294409.
153. Ситник Григорій. Концептуальне осмислення факторів, які визначають національні інтереси у контексті глобальних тенденцій. Виклики і загрози дестабілізації суспільно-політичної системи України : матеріали науково-практичного семінару (Київ, 11 травня 2022 р.) / за ред. Г. П. Ситника, Л. М. Шипілової. Київ : Навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. служби Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. 2022.

С. 5–14. URL: https://ipacs.knu.ua/pages/osn/2/news/1948/files/3fadf13a-c17f-46a4-b56f-e3b5f92ec3bd.pdf.
154. Ситник С. В. Мережева структура публічної політики та управління. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2011. № 5. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=283.
155. Ситник Г. П. Воєнно-політичні конфлікти та міжнародна безпека : курс лекцій. 2023. Київ : ТОВ «САК лтд». 92 с. URL: https://ipacs.knu.ua/pages/dop/336/files/f1eb24e2-deff4a31-ad06-9848419f8d2c.pdf.
156. Смородинський В. Право і державна влада: проблема легітимності. Філософія права і загальна теорія права. 2012. № 1. С. 167–176. URL: https://phtl.nlu.edu.ua/article/view/183711/183625.
157. Соколов О. Є. Механізми публічного управління в подоланні криз у незалежній Україні. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки. 2021. Том 32 (71). № 3. С. 298–303. URL: https://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/3_2021/46.pdf.
158. Соколов О. Є. Теоретико-методологічні основи дослідження криз у публічному управлінні. Державне управління та регіональний розвиток. 2021. № 3. С. 726–751. URL: https://www.researchgate.net/publication/355991741_TEORETIKO-METODOLOGICNI_OSNOVI_DOSLIDZENNA_KRIZ_U_PUBLICNOMU_UPRAVLINNI.
159. Сокур Н., Мішин М. Публічна політика: виклики сьогодення. Актуальні проблеми державного управління. 2021. № 2(83). С. 104–109. URL: http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/237265.
160. Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні / за наук. ред. О. Резніка. Київ : Інститут соціології НАН України, 2019. 288 с. URL: https://i-soc.com.ua/assets/files/book/reznik.o.s/sociological-dimensions-of-civil-society-inukraine.pdf.
161. Стамат В. М., Вершинін М. П. Маніпулятивні технології у конфліктах. Світ наукових досліджень. 2024. Вип. 55. С. 105–108. URL: https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5729/
162. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023–2024 роках : аналіт. доп. / [Каплан Ю., Скворцова В.,

Валевський О. та ін.] ; за ред. В. Потапенка, Ю. Каплан, Ю. Тищенко, В. Токмана. Київ : НІСД, 2024. 47 с. DOI: https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2024.15.
163. Стандратюк Д. Особливості деліберативної демократії як способу легітимації та залучення громадян до прийняття політичних рішень. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2023. Вип. 48. С. 300–306. URL: https://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/48_2023/37.pdf.
164. Тимошенко О. І., Левченко Л. О. Політичні цінності демократії, плюралізму, стабільності як формотворча складова політики. Науковий журнал «Політикус». 2025. Вип. 3. С. 90–96. URL: https://politicus.od.ua/3_2025/16.pdf.
165. Ткаченко А. В. Сутність та види політичних мереж у контексті політичної взаємодії. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Політологія. 2012. Вип. 166. Т. 178. С. 91–95. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Npchdupol_2012_178_166_23.
166. Тодорова О. Л. Державна політика регіонального розвитку як вид багаторівневої публічної політики. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. 2019. № 2 (4). С. 194–207. URL: https://intelect.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/expert4.pdf.
167. Філіпчук В. О., Постригань Г. Ф. Сучасні підходи до визначення публічної політики. Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Сер.: Політичні науки. 2021. № 6. С. 13–18. URL: https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/article/view/11076.
168. Фролова Н. В. Теоретичні засади та складові елементи публічної політики. Науковий вісник. Вип. 1(27). «Демократичне врядування». 2021. 15 с. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jan/26374/239245-articletext-551121-1-10-20210915.pdf.
169. Чайковський М. Є., Ковтун О. С. Суперечності розвитку регіонів: децентралізація та периферизація. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. 2019.

№ 2 (4). С. 159–169. URL: https://intelect.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/expert4.pdf.
170. Чальцева Олена. Концепт «публічна політика» у міждисциплінарному науковому дискурсі. Studia politologica Ucraino-Polona. 2017. Вип. 7. С. 182–193. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Spup_2017_7_20.
171. Чальцева О. М. Глобальне громадянське суспільство як актор глобальної публічної політики. Політичне життя. 2016. № 3. С. 161–166. URL: https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/2804.
172. Чальцева О. М. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна практика : монографія. Вінниця : ФОП Барановська Т. П.,2017.336 с.URL:http://idpnan.org.ua/files/chaltseva-o.m.-publichna-politika-_teoretichniy-vimir-isuchasna-praktika_-_d_.pdf.
173. Чальцева Олена. Аналіз ефективності публічної політики. European political and law discourse. Volume 4, issue 5. 2017. С. 118–125. URL: https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2017/2017-4-5/20.pdf.
174. Чальцева О. М. Інституціональний детермінаційний фактор формування національної моделі публічної політики України. Політичне життя. 2018. № 3. С. 71–77. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pollife_2018_3_14.pdf.
175. Чальцева Олена. Інституціалізація каналів і форм взаємодії публічних акторів у сучасних умовах. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2018. Вип. 20. С. 207–213. URL: http://www.fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/20_2018/32.pdf.
176. Чальцева О. М., Швець К. А. Online практики публічної політики в Литві та Україні. Політичне життя. 2020. № 2. С. 63–71. URL: https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/8845.
177. Чальцева О. М. Роль громадянського суспільства у проєктуванні публічної політики в Україні. Вісник ДонНУ імені Василя Стуса, Сер.: Політичні науки. 2020. № 5. С. 102–

107. URL: https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/article/view/9410.
178. Чальцева О. М., Швець К. А. Досвід застосування сучасних концепцій та моделей публічного управління у перехідних системах. Політичне життя. 2021. № 1. С. 58–65. URL: https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/9773/9695.
179. Чальцева О. М., Швець К. А. Досвід впровадження публічних е-консультацій у європейських країнах. Політичне життя. 2021. № 3. С. 62–68. URL: https://doi.org/10.31558/2519-2949.2021.3.10.
180. Чальцева О. М., Швець К. А. Сучасні фактори впливу на глобальну публічну політику. Політичне життя. 2022. № 3. С. 62–70. URL: https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/12633/12534.
181. Чернишова В. Ю. Корупційна складова дискреційних повноважень суб'єктів публічної служби. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. Том 34 (73). 2023. № 1. С. 136–140. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/24.pdf.
182. Шак Р. Філософсько-правовий концепт дефініції «громадянське суспільство»: сучасні наукові підходи. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. 2019. Вип. 21. С. 122–129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2019_21_19.
183. Шведа О. С. Лобістська діяльність як вид просування інтересів громадян. Науковий вісник приватного та публічного права. 2017. Вип. 6. Том 4. С. 16–21. URL: http://nvppp.in.ua/vip/2017/6/tom_4/4.pdf.
184. Шемшученко Ю. С. Скрипнюк О. В. Методологічні проблеми взаємодії держави і громадянського суспільства в сучасній Україні. Правова держава. 2017. Вип. 28. С. 3–12. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/uk/article/UJRN-0000735139.
185. Шпінькова Ю. Публічна політика як процес прийняття рішень. «Colloquium-journal». 2022. № 4(127). С. 6–8. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/publichna-politika-yak-protsespriynyattya-rishen.

186. Шугаєв А. В., Мальченко М. С. Стратегія маніпуляцій у політичному дискурсі: порівняльний аналіз риторики сучасних політичних лідерів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2025. № 71. С. 186–189. URL: https://eprints.zu.edu.ua/43707/1/1.pdf.
187. Шульга М. А. Обмеження державної політики: спроба узагальнення. Регіональні студії. 2021. № 26. С. 88–94. URL: https://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/26/16.pdf.
188. Шустенко О. Маніпулятивні технології як феномен цифрової дійсності. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2023. Вип. 49. С. 200–04. URL: https://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/49_2023/25.pdf.
189. Щедрова Г. П. Особливості політичних конфліктів у сучасній Україні та світі : монографія / Г. П. Щедрова, І. А. Єремєєва, Д. В. Прошин, Р. М. Ключник, Н. М. Волвенко ; за ред. Г. П. Щедрової. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 148 с. URL: https://ir.duan.edu.ua/bitstreams/94135796-c5aa-4475-b283-9c7ae936771e/download.
190. Щолокова Г. В. Європейська публічна сфера: основні характеристики. Вісник Дніпропетровського університету. Вип. 23(1). Політологія. Т. 20. 2013. С. 147–152. URL: https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/468/488.
191. Щур Н. О. Роль громадськості у формуванні публічної соціальної політики для досягнення принципів доброго врядування. Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2023. № 3 (81). С. 152–157. URL: https://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2023/25.pdf.
192. Явір В. А. Політико-правова система крізь призму системного підходу. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. редкол.), Л. І. Кормич (голов. ред.), І. М. Милосердна (відп. ред.) [та ін.] ; НУ «ОЮА», Південноукр. центр гендер. проблем. Вип. 67. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 34–39. URL: http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/14910.
193. Яковлєва Л. І. Канон легітимності: класичні визначення, політико-правові контрасти, сучасні виклики. Науковий журнал «Політикус». Вип. 1. 2020. С. 5–11. URL: http://politicus.od.ua/1_2020/1.pdf.

194. Янакі А. Маніпулятивні технології в політичному просторі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Вип. 104 (Частина I). 2012. С. 280–282. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apmv_2012_104(1)__108.pdf.
195. Яремчук В. Д., Горбань О. В. Політико-правовий дискурс сумісності народовладдя та політичної еліти. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2026. Вип. 1. С. 23–30. URL: https://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/issue/view/86.
196. Яхно Т. П., Куревіна І. О. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посіб. Київ : Центр учбової л-ри, 2019. 168 с. URL: https://web.kpi.kharkov.ua/mto/wp-content/uploads/sites/200/2025/03/OKVP_34_Konfliktologiya_ta_teoriya_peregovoriv_Syllabus_Bc_2024s.pdf.

Навчально-методичне видання

ГОРБАНЬ Олена Вікторівна

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Дизайн обкладинки *О. В. Семенко*
Редагування *Л. М. Діденко*
Комп'ютерне верстання *О. С. Корніліч*

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 12,5.
Зам. № 420/2306.

Видавець і виготовлювач
Полтавський університет економіки і торгівлі
к. 48, вул. Івана Банка, 3, м. Полтава, 36003.
E-mail: pvv.puet@gmail.com.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 8076 від 28.02.2024 р.